

# DE ZWARTE

fl 2,00

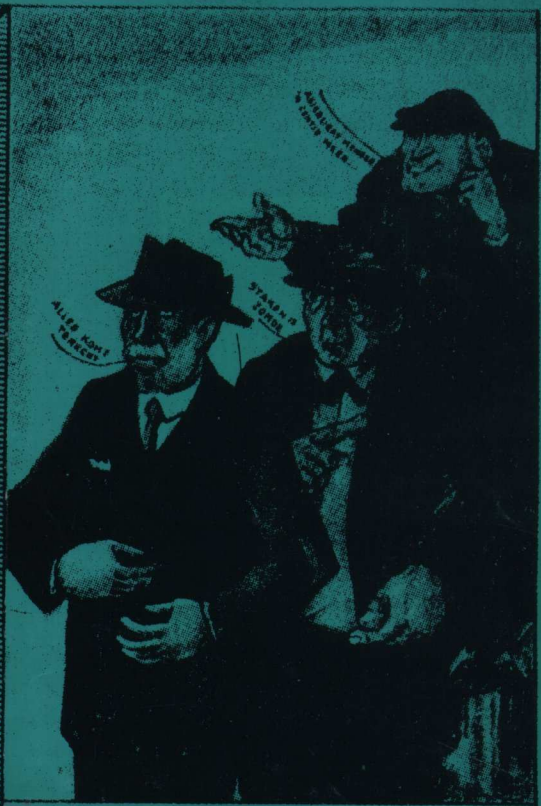
nr. 139

aktieblad met korte berichten

11 nov '89



N.V.V. en S.D.A.P. zijn maffers en verraders. Op voor directe actie en sabotage; weg met de arbeidswetgeving en collectieve contracten.



Liberaal of clericaal, verlakken doen ze ons allemaal.



Met Christelijk, Rooms, Liberaal en N.A.S. Blijft hoop'loos armoe troef, gelijk het was.



Wij krijgen niet meer rechten erkend dan we macht hebben, om onze rechten kracht bij te zetten.

dit nummer o.a.: - de ethiek van Singer - interview met K.H.Roth - de Flora bedreigd - en vele korte berichten

# Inhoud

3. Kraaknieuws
4. Realisten Nederland
5. 'Herkraak' Poortgebouw R'dam + vrouwenkollektief Intifada
6. Rote Flora - Hamburg
7. Brief van Huib
8. De praktische ethiek van Singer
11. 20 jaar valse solidariteit van CLAT-NL + rechtse bomaanslagen in El Salvador.
12. Kraakbios Eisenstein
13. Hulp aan Koerdistan
14. Kongres Netwerk Uitkeringsgerechtigden + 'lekker fris' - een nieuw 'bewegingsblad'.
16. 'Pleidooi voor een nieuwe linkse cultuur' - Interview met Karl-Heinz Roth.
- 22 t/m 24. Agenda, strip en korte berichten door mekaar.

#### Extra:

Legale roofdruk: Artikel uit 'Arcade' over het werk van Wim Wenders.

#### FINANCIËLE NOODKREET !!!!!

Het laatste half jaar begint de Zwarte in een snel tempo in financiële problemen te raken. Er is ineens een snel groeiende schuld ontstaan, die nu al bijna f 7000,- bedraagt en niet alleen de Zwarte, maar ook de drukkerij in de problemen dreigt te brengen. De oorzaak ligt voor een groot deel bij een groot aantal abonnees, die menen dat op tijd betalen niet zo noodzakelijk is. Er zijn er die achterstanden laten groeien tot soms meer dan f 100,-. De laatste twee maanden zijn we begonnen met het wegsaneren van deze wanbetalers, waarvan sommigen dan ineens weer wél betalen. gdvrdgvr!!!  
We hebben snel geld nodig of het is binnenkort gewoon gebeurd met de Zwarte, dus betaal eens en stort ook eens wat extra's.

de financiële... sle

#### ABONNEMENTEN

Een abonnement op De Zwarte (400 pagina's ong. 10 Zwartes) kost Hfl.25,- zowel voor postabo's als voor abo's die we zelf bezorgen. Instellingen betalen dubbel tarief. Politieke gevangenen krijgen De Zwarte gratis. Betalen doe je vooraf, kontant bij je bezorger\* of op giro 3442401 t.n.v. De Zwarte in Leiden.

**WANBETALER\* S WORDEN GEROYEERD.**

De Zwarte wordt eens in de twee weken gemaakt op dinsdag en woensdag. Kopy kan je sturen naar postbus 10233 in Den Haag. Als je zelf een stuk typt doe dat dan op een kolombreedte van 7,3 cm. Kopy moet uiterlijk binnen zijn op de dinsdagochtend dat de Zwarte gemaakt wordt. De mensen die De Zwarte samenstellen zijn op betreffende dinsdag en woensdag te bereiken via telefoonnummer 070-892098.

#### SOLIDARITEIT MET RADIKAL !!!!!!!!!!!!!!!

DE DUITSE SMERIS PROBEERT RADIKAL WEER EENS TE PAKKEN.  
OP 2 NOVEMBER WERDEN ER HUISZOEKINGEN VERRICHT EN PAPIEREN IN BESLAG GENOMEN, DIT ALLES WEER OP GROND VAN PAR. 129a.  
VOLGENDE ZWARTE MEER HIEROVER.

# CITYVORMING

## AMSTERDAM

### BOUDEWIJN KRIJGT HET ZUUR !!!

Van zondag op maandag hebben wij de nachtelijke rust verstoord van Boudewijn Etienne de Court Onderwater. We hebben zijn glazen Ingegooid en de gevel opgevrolt met kleurrijke verfklodders. Bovendien zullen de walmen in zijn kantoor hem nog wekenlang herinneren aan ons bezoek. Boudewijn Etienne de Court Onderwater is de projectontwikkelaar die Tesselschadestraat 7&9 na de ontruiming om wil toveren in luxe-apartementen. Deze jonge yup heeft zich geschaard in de rij van makelaars en speculanten, huiseigenaars en projectontwikkelaars die zich verrijken ten koste van kraaksters en woningzoekenden met lage inkomens.

Als het aan van Thijn en consorten ligt, is er in de binnenstad geen plek meer voor minder, mager en belabberd bedeeden of onruststokers. Alles moet wijken voor de sjiek, de yups en het zakenleven.

We zullen ons hiertegen blijven verzetten. Wie aan onze panden komt, kan een koekje van eigen deeg krijgen.

### GUPPIES TEGEN CITY-VORMING

woongroepen door de voordeurdelerskorting

- Paardeveld, een groot bolwerk vol smeris
- het gerechtsgebouw, KLASSE-JUSTITIE !!
- Mallebaan 73, was een kraakbolwerk, wordt een yupplebolwerk
- een parkeergarage, worden nog steeds gebouwd ten koste van woningbouw en de leefbaarheid van de stad, ten bate van de steeds verstikkende verkeerstroom in de stad
- een Shellpomp, want Shell heeft in '86 (of was het '87) de Mariënburcht, een groot woonwerk pand in Nijmegen ontruimd
- het nieuwe in aanbouw zijnde NS-kantoor, met dit kantoor zijn ze op het verkeerde spoor
- een publexbord, ergernis in het kwadraat.

Strijdbare groeten van het komite 'Beter een vlek op de muur, dan een yup als buur'

Deze akte is ook als ondersteuning voor de bewonersters van:  
De Oranjeboomstraat 74 in R'dam  
Het Wolters Noordhofcomplex in Groningen  
en van alle andere in de hele wereld met ontruiming bedreigde panden

aan veel mensen, en bieden de mogelijkheid om er zelfbepaalde activiteiten te ontplooiën, zoals filmhuizen, cafés, boekhandels, restaurants, concertruimtes enz. Bij ontruiming van kraakpanden worden veel mensen dakloos, en kunnen veel betaalbare kulturele activiteiten niet meer doorgaan. Daarom zullen wij strijden voor het behoud van de kraakpanden. Wij eisen:

geen ontruiming Tesselschadestraat 7&9 in Amsterdam;  
geen ontruiming Wolters Noordhof Complex in Groningen.  
Beide panden moeten wijken voor oprukkende cityvorming, om de steden een zogenaamd net imago te geven.  
Omdat de politiek altijd de kant van de rijken kiest, moeten wij zelf maatschappelijke veranderingen en door ons zelfbepaalde leefculturen (o.a. in kraakpanden) afdwingen, en daarom kiezen wij voor radicale buitenparlementaire aktievormen.

Stop cityvorming  
Geen ontruiming Tesselschadestraat 7&9  
Geen ontruiming Wolters Noordhof Complex

### Aktiegroep 'Kraak de cityvorming'

## den haag

Op 31 okt heeft rechter Holtrop de ontruimingsvordering van E.G.E 43(b.v van de F.G.H) tegen ons, de mensen van de Spiegelstr., toegewezen!  
Holtrop vindt dat we ons pand voor 1 dec. moeten verlaten, het pand 1 jaar niet mag worden betreden (dus voor de F.G.H een jaar risicoloos speculeren) en onze tegenvordering niet reëel. Dit is een directe aanval tegen onze woon- en gebruikerstergroep, onze woon- en werk ruimtes, onze zelforganisatie, onze ideeën en onze manier van leven. Het is voor ons nu zeker dat de "koper"(v.BUREN) een stroman is van de F.G.H. Hij zou al 2 keer failliet zijn gegaan, maar heeft de laatste 2jaar ineens vrij veel panden in zijn bezit gekregen. Bijna allemaal van de F.G.H en verwanten en steeds ook 100% en voordelig gefinancierd door de F.G.H. Eigenlijk beheerd v.BUREN bezit van de F.G.H maar heeft hij het wel op eigen naam of B.V staan.  
We zullen ons op verschillende manieren verzetten om hun smerige plannen te dwarsbomen en onmogelijk te maken. Verder nieuws en oproepen volgen nog.  
DE SPIEGELSTR. SOLIDAIR MET DE TESSELSCHADESTR., HET W.N.C EN ALLE ANDERE BEDREIGDE PANDEN!  
SOLIDARITEIT EN VERZET NU!

## UTRECHT

### VERKLARING

In de nacht van maandag 6 op dinsdag 7 november hebben wij, uit solidariteit met de 16 bewonersters van Tesselschadestraat 7&9 in Amsterdam, die op korte termijn ontruimt dreigen te worden, op 16 plaatsen in de stad Utrecht 16 verfbommen gegooit tegen:

- Het stadhuis, omdat ze daar weigeren op te komen voor de belangen van veel inwoners van de stad
- het gemeentelijk Huisvestings Bureau, wat vele woningzoekenden met een kluitje in het riet stuurt
- het Scandic Crown Hotel, deze glimmende puist ontsierd de stad
- het huis van Van Bavel, dit schimmige figuur heeft in mei van dit jaar de woongroep van Mallesingel 32 ontruimd
- Hoog Catharijne, dit 'winkelhart van Nederland' heeft miljoenen gekost en willen ze nu voor miljoenen weer gaan herbouwen
- hulsoppasdienst Nederland BV, een landelijk opererend kraakwachtenburo, verdient geld aan leegstand van panden.
- Bots, heeft zich de laatste jaren opgewerkt tot anti-kraakadvocaat nr. 1
- Burgemeester Reijger, WELKOM THUIS !!
- de sociale dienst, wordt steeds aktiever met het korten van

## HAARLEM

### WEG MET CITYVORMING VOOR DE RIJKEN !

### WONEN IS EEN RECHT !! KRAKEN GAAT DOOR !!

Vannacht maandag 6 november '89 hebben wij, de aktiegroep 'Kraak de cityvorming', verf gegooit tegen het walgelijke kantoorgebouw 'Europa', een projekt van PGGM, de eigenaar van het met ontruiming bedreigde Wolters Noordhof Complex in Groningen; bij het districtshoofdkantoor van de AMRObank, de financierder van het stadsvernielingsproject aan het Houtplein, vernielingen aangericht;  
langs de spoorrails tussen Haarlem en Amsterdam de (bovenstaande) leuzen gekalkt.

Wij voerden deze akte, uit protest tegen cityvorming en yuppiefisering van vele steden in de kapitalistische wereld. Overal ter wereld wordt woonruimte en natuur opgeofferd aan de rijken, om plaats te maken voor lelijke kantoorflats, dure winkels, luxe appartementen en dergelijke. Wij eisen stopzetting van deze praktijken en in plaast hiervan betaalbare woonruimte voor iedereen, ook in de stadscentra. Voor het behoud van alternatieve woon/werkruimtes, en tegen ontruiming van kraakpanden. Kraakpanden bieden woonruimte

In de nacht van 27 op 28 oktober hebben wij het huis en de auto van de oprichter en tevens partij-voorzitter van de Realisten Nederland, Van Baal, wonend Bredeweg 46a te Herveld in de Betuwe, beklad.

Dat extreem-rechts in Nederland en de ons omringende landen (o.a. België, West-Duitsland, Frankrijk en Noorwegen) de laatste tijd steeds meer aanhang krijgt, is geen op zich zelf staand verschijnsel. Het gevoerde politiek beleid van de verschillende Europese regeringen is op diverse terreinen in belangrijke mate een voedingsbodem deze tendens.

Voor politieke vluchtelingen wordt het in West-Europa steeds moeilijker asiel te krijgen; politie en justitie krijgen steeds verdergaande bevoegdheden (denk aan het regeringsplan om de legitimatie weer in te voeren); er worden steeds meer dwangmaatregelen getroffen om het werkloosheidsprobleem -statisties- op te lossen (strafkortingen, gedwongen omscholing, plannen om jongeren te werk te stellen); met de verlaging van de armoedegrens en daartegenover belasting -voordelen voor de hogere inkomens, scheidt de overheid enerzijds een toenemende konkurentiestrijd binnen de laagstbetaalde groepen en anderzijds een toenemend contrast tussen arm en rijk.

Extreem rechtse opvattingen als: "Nederland voor de Nederlanders", versterking van het politie-apparaat en kriminalisering van krities politieke groeperingen en minderheden, vinden hierdoor gemakkelijk ingang bij veel mensen. Dit "zondebokdenken" heeft onder andere geresulteerd in de installatie van de rechts-extreme Centrum Democraten in het parlement.

In Nederland zijn echter meerdere extreem rechtse politieke groeperingen actief: de Nederlandse Volksunie van Joop Glimmerveen, consortium de Levensboom van NSB-weduwe Rost van Tonningen, het Oudstrijders Legioen van Prosper Ego en de Realisten Nederland van van Baal om er maar enkele te noemen.

De Realisten Nederland onderscheiden zich van groeperingen als de NVU en de CD doordat zij hun fascistische opvattingen op een iets minder "vulgaire" manier ten toon spreiden. Zo stellen zij bijvoorbeeld dat vluchtelingen slechts dan toegelaten kunnen worden indien zij enerzijds niet om economische redenen asiel aanvragen en anderszijds in het land van herkomst geen (politiek) strafblad hebben. In de praktijk komt dat er op neer dat nog nauwelijks een vluchteling in aanmerking zou komen voor asiel.

Voor vluchtelingen is Nederland nu al een van de minst gastvrije landen binnen Europa, 90 procent wordt teruggestuurd.

Ook willen zij een zo snel mogelijke invoering van algemene legitimatieplicht. Het gedwongen laten afkicken van drugsverslaafden, een maatregel die van een maatschappelijk probleem een individueel probleem maakt. Opmerkelijk is dat zij de betrekkingen met het blanke apartsheidregime wil herstellen. Door het propaganderen van "het gezin is de hoeksteen van de samenleving" zijn zij bovendien een anti-emanipatorische groepering.

Dat de Realisten Nederland binnen het extreem rechtse circuit een voortrekkerspositie in wil nemen blijkt uit het feit dat zij geprobeerd hebben tot een samenwerkingsverband met elf andere extreemrechtse clubs.

Beroepsmilitair van Baal, oprichter en voorzitter van de Realisten Nederland die tevens het secretariaat onder zijn hoede heeft, was al eerder actief met het oprichten van de extreem nationalistiese "Partij voor gewone mensen". Van Baal is als een van de vertegenwoordigers van fascistische groeperingen is als zodanig voldoende aanleiding voor direkte anti-fascistische en anti-racistiese actie, een noodzaak zolang fascisme steeds weer de kop op steekt.

**de KORPSCHIEF**



P  
E  
R  
S  
V  
E  
R  
K  
L  
A  
R  
I  
N  
G

Op 28 oktober wilden wij een propagandistische bijeenkomst van de extreem rechtse partij, de Realisten Nederland, blokkeren. Bij de plaats van bestemming werd echter vernomen dat deze bijeenkomst was afgelast.

De opkomst van extreem rechtse en fascistische groeperingen neemt in Nederland, net zoals in andere Europese landen, steeds verder toe. Bij de verkiezingen van 6 sept. 1989 deden 4 extreem-rechtse partijen mee, de Centrum Democraten, de Staatkundige Federatie en de Grote Alliance Partij.

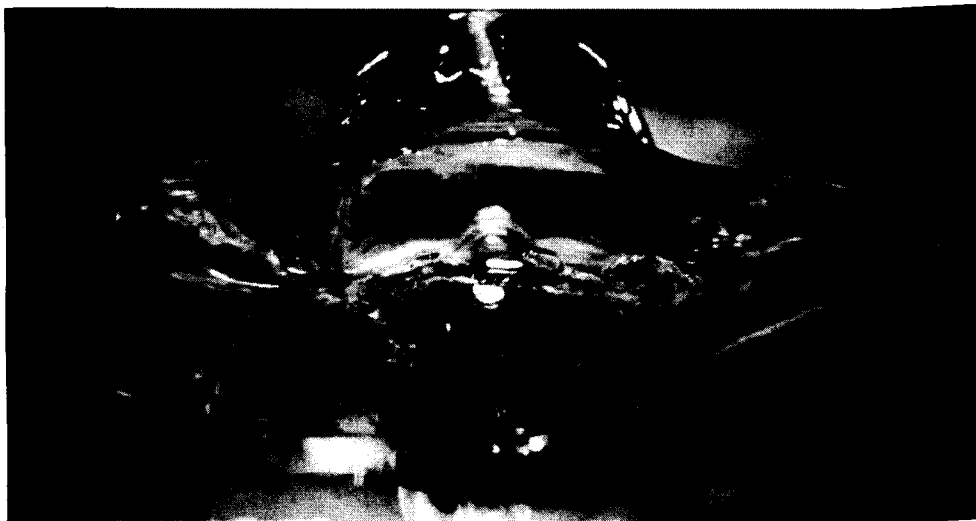
Uit de programma's van deze partijen blijkt, dat zij zich voorname-lijk richten op wat zij noemen "de zwiiggende meerderheid". Met leuzen als "de maat is vol" en "Wij streven naar het behoud van onze Nederlandse cultuur en onze Nederlandse identiteit", spelen zij in op de nationalistische denkbeelden en ontevredenheid met de politiek.

Hoewel de regering deze partijen de wind uit de zeilen neemt, nl. door zelf een racistisch vluchtelingenbeleid uit te voeren, vinden zij dat nog niet terecht. De Realisten willen bijvoorbeeld ook samenwerking met landen als Zuid-Afrika en zijn tegen kiesrecht voor buitenlandersters. Buitenlandersters en vluchtelingen mogen hier alleen blijven als zij een arbeidscontract hebben. Politieke en "economische" vluchtelingen zijn hier niet welkom. Degenen die in het extreem rechtse milieu vertoeven leggen contacten met elkaar en werken samen, hoewel dit niet altijd even rooskleurig gaat, omdat ze het er vaak over eens zijn hoe ze hun ideeën in een net jasje naar buiten moeten brengen en wie de baas mag zijn.

Daartegen willen wij ons organiseren, om gezamenlijk hun vergaderingen en propaganda-bijeenkomsten aan te grijpen, om duidelijk te maken dat wij niet zullen wijken voor het opkomend fascisme. Wij roepen iedereen op, niet af te wachten tot zij zich openlijk(er) manifesteren, maar om er nu onze ideeën tegenover te stellen.

Samen staan we sterk, tegen fascisme en rassenhaat, houdt de fascist van de straat !!!!!!!!!!!!!!!

**ANTI-FASCISTEN.**



## HERKRAAK VAN HET PG

Op 27 oktober om 6.00 uur werden de bewonersters van het poortgebouw in Rotterdam letterlijk en figuurlijk wakker geschud. Een groep bewonersters was de gelaten situatie in het gebouw al enige tijd zat. De sirenes werden aangezet, lichten aangedaan en in overal en bivakmuts stormde de 'initiatief'groep (en enkele buiten het gebouw gezochte betrokkenen) door het gebouw om iedereen wakker te maken en van een verklarend pamflet te voorzien. Via een megafoon werd duidelijk gemaakt dat het niet om een politie inval ging. De slaperige bewonersters reageerden divers. Iemand deed de tussendeuren op slot (inval), anderen hielden hun eigen deuren angstvallig gesloten. De aksie eindigde in de grote gemeenschappelijke keuken om daar over te gaan tot discussies. Die discussie was een van de belangrijkste dingen waar de aksie om ging.

In de negen jaar na de kraak is er heel wat gebeurd. Het pand is in 1982 gelegaliseerd en heeft daarna langzaam het politieke karakter verloren. Dit houdt o.a. in dat het PG niet of nauwelijks in politieke aksies wordt betrokken en dat het PG zelf geen actieve rol

meer speelt. Het resultaat is dat aspirant bewonersters naar het poortgebouw komen, NIET omdat het een pand is met een politiek karakter, maar omdat het in een goedkope manier van wonen voorziet.

doel van de aksie was dan ook het (o.a. via discussie) terugwinnen van het pand voor de radikaal anarchistiese en feministiese beweging. De aksie kreeg de titel "herkraak" om de aandacht te vestigen op het voorhene kraak-karakter en op de konsekwenties van het huren. **HUURSTATUS = AFHANKELIJKHEID** Om de huur aan het GWR (gemeentelijk woningbedrijf H'dam) op te kunnen brengen zijn we gedwongen lege kamers op te vullen met mensen die we als kraakpand niet zouden aannemen.

Huur heeft ook tot gevolg dat mensen die werken (meer verdienen en dus meer huur betalen) hun tijdgebrek o.v het pand (in zelfbeheer) zouden kunnen denken te compenseren door meer te betalen.

Er ontstaat een ander normbesef bij werkenden en studerende tegenover mensen die geen baan hebben en/of werk weigeren (geen solidariteit of zelfs een laagdenken).

De aksie was ludiek, maar had een serieuze doelstelling.

- Het PG moet weer betrokken raken met de politieke strijd. Wij willen een radikaal blok binnen het PG opstarten. Misschien een breder kotterdams platform, video avonden, discussies etc. (de functie van de kroeg in aanbouw) Dit is des te belangrijker in het kader van de city vorming om ons (en door ons ?) heen. Straks staat het poortgebouw als enige vrijhaven temidden van de kop van zuid.  
-Andere evt. te legaliseren panden dienen gewaarschuwd te worden voor het gevaar van de de-politiekisering. Andere al gelegaliseerde panden zoals Tetterode hebben ook met deze problemen te maken. Ervaring uitwisselen zou wel eens belangrijk kunnen worden.

Het PG staat nog steeds open voor aksie. Het pand kan daar nog steeds voor gebruikt worden. Als uitvalbasis, voor vergaderingen, feesten en benefieten ed. met een politieke doelstelling.

Het poortgebouw moet en wil nieuwe bewonerstets aantrekken die een anarchistiese en feministiese instelling hebben.

THE ONLY SOLUTION IS AN INSIDE REVOLUTION  
PVP (politieke vleugel poortgebouw)

# vrouwenkollektief "intifada"

Wij, enkele vrouwen uit Rotterdam vonden het nodig dat er in de politieke beweging een nieuw initiatief voor vrouwen kwam aangezien er op dat gebied niet veel te vinden is. Daarom zijn wij 21 oktober een kollektief gestart met als doel: uitwisseling tussen politiek gerichte vrouwen, uit alle lagen van de bevolking en uit verschillende culturen. Uitwisseling tussen vrouwen en culturen en het ook daarin steunen van elkaars strijd is de basis van ons kollektief. De bedoeling is dat we een functie hebben als ontmoetingsplek voor vrouwen, een plek waarvan uit initiatieven kunnen worden genomen (akties, e.d.) en als centrum van informatie. Wij hebben dan ook voor de volgende opzet gekozen: Elke donderdagavond zal in de fabriek een maaltijd geserveerd worden met daaropvolgend de behandeling van een thema. Het restaurant zal om 18.00 uur open gaan en er zal tot 20.00 uur de mogelijkheid zijn te eten. De maaltijd kan Hollandse pot zijn maar juist ook gerechten uit verschillende landen. Daarna

zal om 20.30 uur met de thema-avond begonnen worden waar verschillende onderwerpen behandeld worden aan de hand van een video, een lezing, spreker, een geschreven stuk of stellingen. De bedoeling is dat de mogelijkheid wordt geboden om over het onderwerp te discussieren. Op zich staat het eten los van de thema/video avond alhoewel het eten soms afgestemd zal zijn op de thema's die die avond behandeld worden. Naast het restaurant en de thema-avonden willen wij elke maand ook op donderdag een open podium houden. Een plek waar vrouwen op uiteenlopende manieren kunnen optreden. (toneel, muziek, gedichten etc.) Omdat in Rotterdam toch vanuit vrouwen de behoefte (via een kleine enquête) bleek te zijn om afhankelijk van het onderwerp mannen uit te nodigen hebben we gekozen voor een wisselende opzet. Dat wil zeggen dat we de ene week een thema behandelen waarvan wij denken dat het leuker is met vrouwen alleen en de andere week een thema waar mannen ook

bij aanwezig kunnen zijn. Het restaurant zal dan ook geopend zijn voor mannen. De nadruk zal echter blijven liggen op vrouwen en de onderwerpen die we behandelen zullen altijd gericht zijn op zaken die juist vrouwen aangaan!

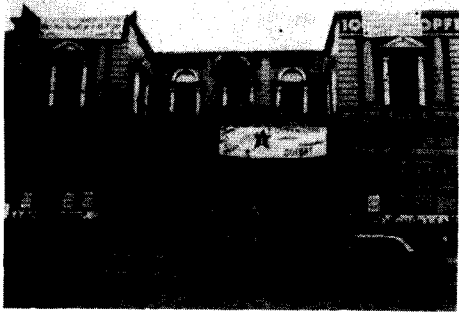
Vrouwenkollektief 'INTIFADA'  
Mathenesserdijk 414a R'dam

p.s. Wij hebben voor de naam 'INTIFADA' gekozen omdat het verwijst naar de Palestijnse opstand. Het betekent letterlijk 'opstand'. Het kan opgevat worden als 'opstand' van vrouwen.



- 16 nov. sexualiteitsnormen (alléén voor vrouwen)
- 23 nov. Chileense vrouwen in het verzet.
- 30 nov. open podium (alléén voor vrouwen)

# FLORA BESETZT SEIT 1.11..89



In Zwarte 116 is al uitvoerig geschreven over het hamburgse Flora. Na een periode van stilte, waarin onderling overlegd werd hoe de strijd tegen de herstrukturering verder aan te gaan, is er besloten om een kontrakt met de gemeente te tekenen voor de periode van een maand (1 okt. tot 1 nov.). In deze maand is er een tentoonstelling geweest en hebben verschillende manifestaties plaats gevonden over herstrukturering en repressie, bevolkingspolitiek (Roma's en Cinti's), sanering van de wijken, Olympia. Dit is gedaan om een daad te stellen ten aanzien van het gebruik van de Flora als autonoom cultureel wijkcentrum. Voor het organiseren van de tentoonstelling was geld gekomen uit de culturele pot van de gemeente.

De laatste maanden is er veel verbouwd en geklust en dat gaat nog steeds door.

De Flora staat nog steeds als symbool van het verzet tegen de herstrukturering van de stadswijken, en van het kapitaal en zijn gevolgen.

Het maandkontrakt was door de afdeling volkshuisvesting en ruimtelijke ordening van de gemeente 'aangeboden' als uitdrukking van 'goede wil' en om ons (dus) rustig te houden. Ondertussen worden echter nog steeds die mensen strafrechtelijk vervolgd, die voor het behoud van de Flora strijden en gestreden hebben.

De beslissing van het senaat over de Flora is uitgesteld tot januari '90.

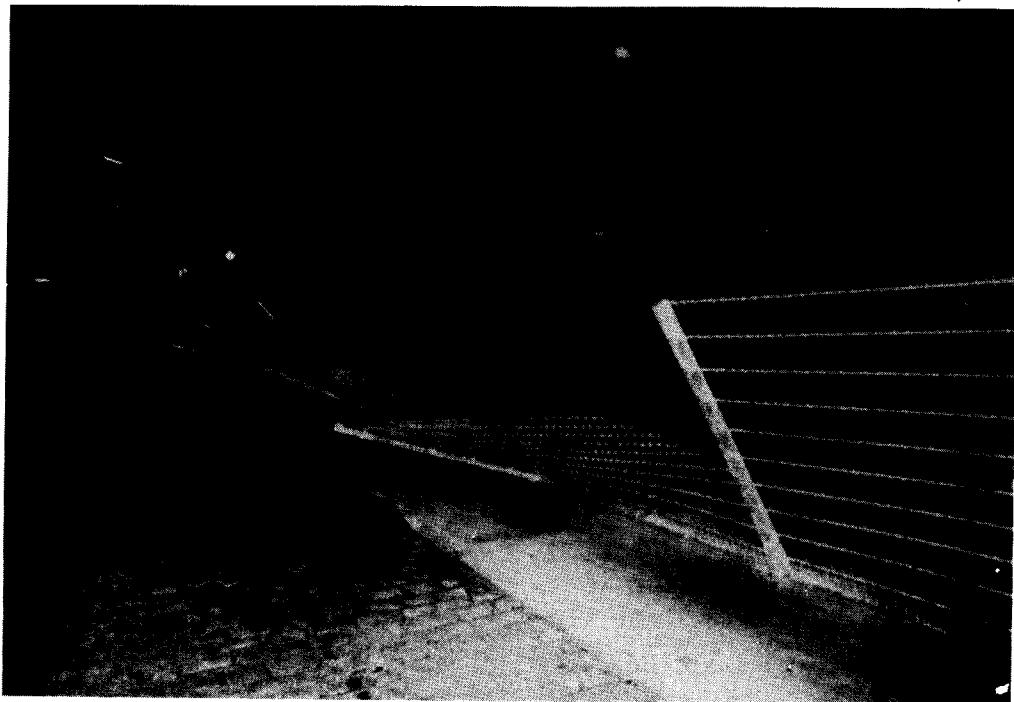
Het kontrakt, dat door de gemeente eventueel verlengd zou kunnen worden gaat alleen over het gebruik van de hal en de ruimte van de volkshuisvesting op de bagane grond. Het gebruik van de rest van het pand, alsmede het park, zijn in het kontrakt uitdrukkelijk uitgesloten. We zijn op dit kontrakt toch (vooralsnog) ingegaan, omdat wij op dit moment daarin de enige mogelijkheid zagen om eerst maar eens in de Flora aan de slag te kunnen gaan en om te beginnen onze ideeën over een autonoom cultureel wijkcentrum te kunnen verwezenlijken. Maar zoals iedereen ziet, zijn wij nooit van plan geweest om ons aan de beperkingen van het kontrakt te houden. Zo gebruiken wij van het begin af aan de hele bagane grond van de flora voor onze manifestaties en tentoonstellingen. Op de andere verdieping wordt verbouwd om deze ruimtes ter beschikking te kunnen hebben. In de kelder worden bruisende feesten gevierd. Het park hebben we altijd al gebruikt !!

Een andere kwestie waarmee wij gekonfronteerd zijn, is de randbebouwing (aan het Florapark in de Juliusstrasse) van sociale woningbouw op ekologiese bouwwijze. Dat de afdeling volkshuisvesting en RO. 'sociale woningbouw' tegen dringend noodzakelijke groen-en speelruimtes wil uitspelen, op een tijdstip waar de gemeente zelf duizende 'betaalbare' woonruimtes en huizen verkoopt aan speculanten en huisjesmelkers, is een brutaliteit en een provocatie !!

Het senaat, dat zelf het meest banale volkshuisvestingsbeleid voert, en daarmee de deur openhoudt voor huisjesmelkers, wil ons opeens vertellen wat sociale woningbouw betekent. Denken ze dat we helemaal achterlijk zijn !?!!

Wij eisen:

- de hele Flora als wijkcentrum
- het hele terrein achter de Flora als park, geen bebouwing aan de Juliusstrasse
- onmiddellijke overdracht van het geld om de Flora in oude staat te herbouwen
- vrije toegang tot het Flora-Volxpark, het hek moet weg
- stopzetting van alle onderzoeken en strafvervolgingen
- weg met het Phantom aan de Holstenstrasse
- de huizen aan diegenen die erin leven
- Hafenstrasse bleibt



En als ze het hierbovengenoemde beperkte kontrakt daadwerkelijk tot januari '90 verlengen, is dat alleen om ons aan een lijntje te houden. Ze willen dat we de beslissing van het senaat afwachten, zonder stappen te nemen en onszelf en onze ideeën door te zetten.

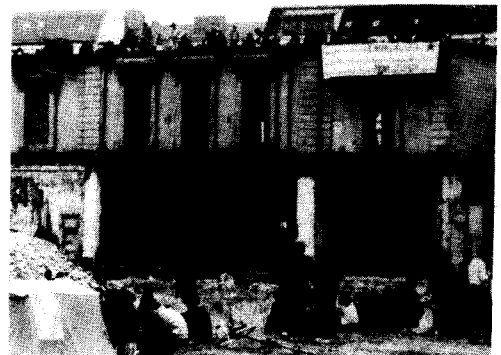
Voor ons is duidelijk dat we het park willen en dat we het nodig hebben, en wel nu !!

We zullen ons niet tot een 'Rest-Flora' beperken en ons 'gelukkig en bevredigd' afjakkeren in een bodemloos vat en roerloos toekijken hoe zij eerst de toegang aan de Juliusstr. en later het hele park volstorten met beton, om er dan een winkelcentrum van te maken. We zullen ook niet 'kultuurcentrum op proef' spelen en de Flora verder aan de willekeur van de instanties overlaten. Wij nemen wat we nodig hebben, altijd al en zeker nu.

Vorwärts und nicht vergessen en verder zo, überhaupt...

En daarom kraken wij de Flora !!!!!

In de nacht van de (her)kraak hebben zo'n honderd mensen in de Flora geslapen. Er worden veel discussies gevoerd. De tijd zal leren of deze stap een stap vooruit is geweest. Er wordt gedreigd de Flora te ont-ruimen. We houden jullie op de hoogte.



darum besetzen wir  
die *Flora*

# FOBA GEVANGENEN

Huib Speyer is gestopt met zijn hongerstaking. Van de eisen die hij had gesteld zijn er een aantal beperkt ingewilligd. Tijdens bezoek zit er nog steeds een begeleidster bij, en de post komt ook nog maar gedeeltelijk aan.

Lieve mensen,

Hier een briefje van Huib.

Leeg, donker en kil. Isolatie, afzondering en separeer. Vrijwillige isolatie bestaat niet. (U isoleert uzelf hr. Speijer. -Het heer klinkt een beetje als Herr in mijn oren- U moet wennen Herr Speijer, u heeft zoveel mogelijkheden hier; sporten, creativiteit, werken aan de toekomst, veranderen van uw gestoorde gedrag dat niet getolereerd wordt in "de maatschappij", aanpassen, studeren, presteren en ontplooiën, alles kan hier als u meewerkt herr Speijer, u mag zelfs een relatie opbouwen met een groepsgenoot. Bij ons is iedereen hetzelfde, herr Speijer, verkrachter, kindermoorde-naars noem maar op.)

TBR, de perversiteit van vrouwe justitia. Instrument van de übermenschen, computer van het regeringsapparaat. Wanneer je je verzet zul je het weten want dat is onderdeel van je gestoorde gedrag. Als ik probeer mijn identiteit vast te houden noemen hun het verzet en als ik probeer mens te blijven dan is dat "afkeer van TBR". Want je hebt toch altijd tegen het systeem aangeschot? Dat staat in alle rapporten want beklagzaken voeren voor anderen en jezelf, contact onderhouden met "criminelen", sommige vormen van misdaad goedkeuren is tegenwerken, daarbij ben je ook nog links. Ze zeggen het niet maar ik hoor ze denken "ja een communist". In etiketten plakken zijn ze toch goed hier. Communist, oproerkraaiër, flikker, crimineel, psychopaat. Ze beplakken je met etiketten tot er van je persoon niet meer over is dan een psychiatrisch plakbord. Het gebeurt met dezelfde arrogantie als waarmee rechters met hun oordeel klaarstaan. Hetzelfde gezicht en dezelfde nietszeggende persoonlijkheid, karakterloze éénrichtingdenkers. Omdat ze me mijn identiteit willen ontnemen werk ik niet mee, mijn identiteit vind ik belangrijker dan een paar uur mijn cel uitgaan onder voorwaarden. Ze verlangen dat je dankbaar bent voor de aangeboden zoethoudertjes, dat je omwille van hun machtswellust alles aan de kant zet. Je vrienden, je persoonlijkheid, je privacy, alles. Je hebt recht op één ideaal: terugkeer in hun maatschappij als gewillige slaaf van de onderdrukking. Staatsrechtelijk sado-masochisme. De gevangenen (eigenlijk noem ik ze liever niet zo omdat ik daarmee de echte gevangenen beledig) hier lopen rond met jehova-achtige glimlachjes,

van die glimlachjes waarop fanatieke sekteleiden een patent lijken te hebben en met van die ingestudeerde

Halleluja van de Hoeve praatjes. Alles net iets té goed en met het krampachtige van een slechte toneelspeler. Opgelegd, gemaakt gedrag om niet in ongenade bij de meester te vallen. De meester houdt hen goed in het oog en knikt enthousiast wanneer hij/zij het resultaat van zijn/haar manipulatie ziet. Ik heb nog medelijden met die meelopers ook. Buiten diegenen waarvan ik wel kan ruiken waarvoor ze vastzitten (voor hen voel ik alleen maar afkeer) vind ik het zielig voor de jongens en meisjes dat ze abstracte klonten deeg zijn geworden, ookal weet ik dat dit aan henzelf te wijten valt. Ze maken je hier konstant duidelijk dat je geen keuze hebt en als je daar niet doorheen kunt kijken (of wil) dan leg je je daarbij neer, daarom weet ik niet in hoeverre je deze leidzaamheid de gevangenen kunt verwijten. Het beperkt zich niet uitsluitend tot de kliniek, ook bezoek wordt ongewild betrokken in hun behandelingsplan en het bezoek krijgt de hele golf van onzin over zich heengestort inclusief lessen in hun morele waarden. Bij mijn bezoek onderbrak de luistervink schaamteloos het gesprek en zei schooljuffrouwachtig: "Je hebt iets gedaan en je bent daarvoor veroordeeld door de maatschappij", en nog meer lukoek. Ze baseerde zich op dossiers want ze had me nog nooit gezien, maar des te meer gehoord en gelezen. Inmiddels ken ik haar wel, een vrouw met naar mijn inschatting de ontwikkeling van een middelmatige peuter die dingen als "interne veiligheid" en "maatschappijbescherming" nuttig acht zonder te weten waarom, met het goedkope argument dat dit "vanzelfsprekend" is. Met diezelfde vanzelfsprekendheid benaderen ze je bezoek en omdat ze er vanuit gaan dat iedereen alles vanzelfsprekend vindt geloof ik dat ze echt niet door hebben dat ze zichzelf belachelijk maken en

meteen laten zien dat ze het bezoek minachten en onderschatten. Daarbij worden je persoonlijke gesprekken later gebruikt om je te benaderen, ook de telefoongesprekken. Bij een gesprek afgelopen dinsdag werd het een en ander gezegd over de gang van zaken in deze kliniek. Achteraf werd me gezegd dat ik maar halve waarheden zei omdat ik nooit overal heen ben gegaan om te kijken hoe het werkt. Maar daar draait het helemaal niet om bij mij. Het gaat er niet om hoe het werkt; hêt gaat er om waarom het zó werkt. Het waarom, in het kort gezegd het afmaken van je identiteit is mij wel bekend en dan hoef ik er verder niet bij stil te gaan staan hoe het werkt. Wat kan mij het schelen hoe er hier les gegeven wordt als de lessen er in feite op gericht zijn om je een richting op te manipuleren, of hoe het sporten hier ingevuld wordt wanneer de sport alleen bedoeld is om je achter de hijgende massa aan te krijgen, of hoe het werken is als het er op gericht is om je klaar te stomen voor een ondergeschikte positie in een mensontwaardige maatschappij. Ik ga hier met hun niet over in discussie treden, à omdat ik hun geen verantwoording schuldig ben en b omdat ik niet in een gelijkwaardige positie zit en dat is de voorwaarde voor een discussie. De directeur vroeg mij of ik dit nu een bajes vond, nee het is geen bajes het is voor mij een concentratiekamp zoals die voor de oorlog in Duitsland als heropvoedingskamp werden gebruikt. Het ziet er misschien vriendelijker uit, dat is niet belangrijk. Alleen de intentie van het beleid geldt en deze is duidelijk. Of er nou met een zwart hakenkruis gewapperd of met een gouden gewapperd wordt, het enige verschil is de kleur. Dat waren weer even een paar gedachten van mij. Jullie horen weer van me, okay?

De groeten en veel liefs van Huib Speijer.



# DE PRAKTIJSE ETHIEK VAN

Als je uit Peter Singers boek "Praktiese ethiek" alleen maar z'n stellingen over euthanasie in het desbetreffende hoofdstuk leest, ben je zonder meer ervan overtuigd het hier met een fascisties figuur van doen te hebben. Maar als je je iets uitvoeriger met z'n theorie gaat bezig houden, kom je er langzaam maar zeker achter, dat de klassifikatie "fascisties" niet zo simpelweg staande te houden is. En dit ondanks de sterke overeenkomsten van zijn standpunten over euthanasie met die van nationaalsocialistische rassentheoretici als een Binding en een Hochte; zowel in woordkeus als in argumentatiewijze.

Heeft Singer 't echter over dierproeven, over de problematiek van de 3e wereld of over het verzet tegen de staat, dan neemt hij 'n soort basisdemokratiese positie in. En omdat je hem dan niet zondermeer voor fascist kan uitmaken, is het zo enorm moeilijk de gevaren te onderkennen die achter zijn manier van denken schuil gaan.

Peter Singer werd in 1946 als zoon van joodse emigranten in Melbourne geboren. Alleen al de vermelding in z'n levensbeschrijving van feiten als "hij stamt uit een joodse familie, z'n grootouders zijn in het concentratiekamp omgekomen" zetten je allerminst op het spoor van een neofascistiese theorie.

Na docentschappen in Oxford en New York werd hij benoemd tot hoogleraar in de filosofie aan de universiteit van Clayton (Australië). Sinds 1983 is hij bovendien nog directeur van het Centrum voor Human Bio-ethics. Uit deze laatste functie valt al 'n beetje de richting van zijn bezigheden af te leiden.

Singer neemt in z'n filosofie van de "Praktiese ethiek" een utilitaristies standpunt in. Utilitarisme is kort gezegd de theorie die beweert dat het nut, de bruikbaarheid de basis is en het doel van al het menselijk handelen en dat daarop de samenleving moet worden opgebouwd. Het klassieke utilitarisme beschouwt een handeling als goed en juist, wanneer die net zo veel of méér geluk teweeg brengt voor alle betrokkenen als een andere daad. Een handeling is dus slecht als dit niet het geval is. (zie blz.11)

Ter verduidelijking twee voorbeelden:

\*Stel dat de politie bij jou aanbelt op zoek naar een vluchteling die een afwijzende beschikking op z'n asielaanvraag heeft gekregen en die het land moet worden uitgezet. Wanneer de vluchteling terug gestuurd wordt, wacht hem een zekere dood. Je hebt dan de mogelijkheid, eerlijk te zijn en de waarheid te zeggen, namelijk dat de vluchteling zich in jouw huis schuilt, of je kan liegen. Vanuit het utilitaristiese standpunt is het moreel gezien beter om te liegen,

omdat daardoor het leven van de vluchteling wordt gered.

\*En "stel dat de dood van een gehandicapte baby tot de geboorte van een kind voert dat méér kans maakt op een gelukkig leven, dan is het totaal aan geluk groter, wanneer de gehandicapte baby wordt gedood". (blz. 183)

Een variant van deze theorie, die door Singer wordt gepropageerd, voegt aan het criterium "toename van geluk" nog een tweede toe, namelijk de categorie van "het belang":

Met verschillende belangen zijn ook verschillende doeleinden en voordelen verbonden. Op basis van "gelijkheid" moeten de verschillende belangen tegen elkaar worden afgewogen om uiteindelijk één belang de voorkeur te geven.

Voorwaarde voor deze belangenafweging is echter wel de "gelijkwaardigheid", want aldus Singer "daarmee wordt de mogelijke indruk weggenomen van een uitzichtloos achtergesteld zijn, dat kan ontstaan bij mensen van een bepaald ras of sexe, en wel omdat grote ongelijkheid tussen verschillende rassen een tweedeling in de samenleving oplevert, die op haar beurt weer ontegenzeggelijk tot gespannen verhoudingen tussen de verschillende rassen leidt". (blz.66) Singer noemt zijn variant "preferentie-utilitarisme" (=voorkeursutilitarisme).

Als elementaire belangen noemt Singer:

- het verhinderen van pijn
- ontplooiing van vaardigheden
- onbeperkte realisering van eigen plannen
- onderhouden van bevredigende relaties
- bevrediging van de basisbehoeften. (blz.43)

Hieruit valt een hoofdstelling af te leiden, die je steeds weer terug kan vinden in de uiteenzettingen van Singer: We mogen alles doen, wat we willen, zolang we het er maar met elkaar over eens zijn wat we willen. Al onze daden en hun ethiese waarden worden uiteindelijk alleen maar gemeten aan de afweging van de belangen die in het spel zijn.

Het gelijkheidsprincipe wordt door Singer kontinu gebruikt om het hardnekkig vasthouden aan het grote onderscheid tussen mens en dier te doorbreken: "Het behoren tot een bepaalde soort wezens is net zo min relevant als het behoren tot een bepaald ras of sexe!" (blz.93)

Cruciaal wordt dit standpunt, waar Singer het over de waarde van het leven heeft. Op zich heeft het leven geen enkel waarde en als zodanig volgens Singer geen enkele betekenis. Betekenis krijgt pas het individuele leven, dat zich zelf een zin geeft doordat het behoeften en belangen tot uitdrukking kan brengen (blz.294); d.w.z. dat voor Singer het recht op leven pas geldt



waar sprake is van een verbaal uitdrukingsvermogen. Hierdoor is de waarde van leven onlosmakelijk verbonden met Singers definitie van de persoon(lijkheid). Anders dan van een levend wezen kan je pas van een persoon(lijkheid) spreken, als die aan de volgende criteria voldoet: autonomie, verbaal vermogen en het vermogen om zichzelf als in de tijd bestaand te begrijpen. (blz.106/111/131)

Aan de hand van deze criteria wil Singer aan bepaalde diersoorten 'n "persoonlijkheid" toekennen, zoals bijv. apen, walvissen, dofijnen enz. en ontkent dit bij bepaalde groepen mensen, zoals bejaarden, zieken en gehandicapten.

"Heel wat levende wezens zijn in



# SINGER of EEN NIEUWE MORAAAL IN DIENST VAN HET KAPITAAL



staat lust te ervaren en pijn te voelen; maar ze zijn zich niet van zichzelf bewust en zijn verstandelijk onbegaafd. Heel veel niet-menselijke wezens kunnen met een aanwezigheid grenzende waarschijnlijkheid hiertoe worden gerekend; dit geldt echter ook voor pas geboren kinderen en voor 'n aantal geestelijk gehandicapten.' (blz.117) "mensapen, kleinere aapsoorten, honden, katten, ja, zelfs ratten en muizen zijn zich meer bewust van wat er met hen gebeurt en zijn héél wat pijngevoeliger enz. dan talloze geestelijk gehandicapte mensen, die in ziekenhuizen en andere inrichtingen alleen maar in leven worden gehouden". (blz.84)

De konklusies uit Singers stellingen

zijn afschuwelijk: "Voor preferentie-utilitaristen..(is)...het doden van een persoon doorgaans moeilijker dan het doden van een ander levend wezen... (blz.112)

Of "...dat het doden van een chimpansee erger is dan het doden van een geestelijk zwaar gehandicapte". (blz.135)

Deze konklusies baseert hij op een viertal punten ter rechtvaardiging van deze houding (blz.192):

- 1) Alleen het doden van wezens die in staat zijn bang te zijn voor de dood, moet verboden zijn, want daarvan kan een negatieve invloed uitgaan op andere zelfbewuste wezens.
- 2) Doden is het doorkruisen van de wens om verder te leven. Wezens zonder zelfbewustzijn missen deze behoefte om verder te leven.
- 3) Rechten, zoals het recht op leven, kan je pas hebben, wanneer je in staat bent datgene te wensen, waar je recht op hebt.
- 4) Handelingen van autonome, zelfbewuste wezens (bijv. ouders die hun gehandicapt kind doden) moeten gerespekteerd worden.

Op deze manier is Singer in staat, mensen met een bepaald handicap (bijv. Spina bifida, Down-syndroom) het recht op leven definitief te ontzeggen: "Het is erg moeilijk in te zien, waarom dat soort wezens in leven worden gehouden, want hun hele leven is tóch een en al ellende". (blz.189). Euthanasie is immers nodig om lijden te voorkomen. "Waar het om draait", aldus Singer, "is natuurlijk duidelijk: het doden van een gehandicapte baby is moreel niet hetzelfde als het doden van een persoon. Heel vaak is het alles behalve onrechtmatig." (blz.188)

Zoals het er nu uitziet, staat Singer met z'n verkondiging van het utiliteitsprincipe niet alleen. Hij is evenmin de eerste en enige persoon, die in het kader van een kosten-baten analyse de "nutteloosheid" van een gehandicapt kind in 'n totaalkostenplaatje doorberekend. (zie blz.103). Zijn "Praktiese Ethiek" is voor de huidige machthebbers de uiteindelijke legitimatie voor hun belangstelling voor nieuwe high-tech-projecten zoals embryonaal onderzoek en human genetics in het kader van genenonderzoek. De politiek en de wetenschap refereren nu al naar hem. Singers standpunten zijn niet expliciet fascisties; hij pleit zelfs voor open democratische systemen op basis van gelijkheid onder afweging van de belangen die op het spel staan.

Maar welke belangen hebben uiteindelijk het grootste gewicht? Daarover spreekt Singer in z'n boek überhaupt niet, terwijl de economische belangen overal ter wereld de politiek bepalen en beheersen. Maar 't klopt, z'n filosofie gaat wél haarfijn in op het utiliteitsdenken, het denken in begrippen van

bruikbaarheid en rendement, dat zo typies is voor onze hooggeïndustrialiseerde samenleving.

De internationaal gevoerde discussie over de zogenaamde bio-ethiek, die tot doel heeft om de heersende moraal aan de nieuwe technologiese ontwikkelingen aan te passen, levert wél even een serie argumenten voor een industrietak die er op uit is een totaal nieuwe markt aan te boren: het technie bruikbaar maken van het menselijk lichaam, de industrialisering van de voortplanting.

In dit tijdperk van rationalisering en automatisering verliest de produktiefaktor 'mens' aan waarde. Door deze waardevermindering is men ook steeds minder bereid in de mens te investeren (afbraak van sociale voorzieningen, nieuwe armoede, noodtoestanden in de verpleging, herziening van het stelsel van volksgezondheid etc.). Sociale zekerheid wordt niet langer meer als kollektieve taak beschouwd, maar aan de eigenverantwoordelijkheid van iedereen afzonderlijk overgelaten.

Heel nauw samen hiermee hangt de toenemende druk op de enkeling om zich uit te leveren aan dit nieuwe gezondheidapparaat en dus deel te nemen aan gezondheidscontroles en preventief onderzoek (bij voorbeeld zwangerschapsonderzoek). De omvang van deze controles blijft zeker niet beperkt tot prenataal onderzoek bij zwangere vrouwen of onderzoek op kanker. Uit vertrouwelijke EG-stukken blijkt, dat ook op maagzweren, bloedziekten, depressiviteit, schizofrenie en drugsverslaving onderzoek gedaan zou moeten worden, die zowel maatschappelijk als geneties gedefineerd dienen te worden; "aangezien het erg onwaarschijnlijk is, dat we ooit in staat zullen zijn de maatschappelijke risikofactoren totaal uit te schakelen, is het van belang... mensen met een verhoogd risico te traceren en het overbrengen van hun erfgoed op de komende generatie te verhinderen" (citaat uit het projektvoorstel voor de decodering van het menselijk gen in de EG).

Op dit punt wordt dezelfde mentaliteit zichtbaar, die ook bij Singer terug te vinden is: met het argument van een "miserabel leven" worden de levensomstandigheden van bepaalde mensen als het ware tot een eigenschap van hen gemaakt en dus de maatschappelijke oorzaken van hun levensomstandigheden daarmee ontkend, omdat men het daarvoor nietmeer mag hebben. Het ideaal van een sterk ras en gezond volk leeft blijkbaar nog steeds voort. Hoever zijn we al op weg naar de "new brave world"?

Bij gebrek aan een Nederlandse editie zijn de citaten uit de Duitse vertaling "Praktiese Ethiek", Reclam Verlag, 1985)

# Gehandicapten kritiseren congres over euthanasie

Van onze verslaggever  
**AMSTERDAM** — Een Duitse organisatie van gehandicapten heeft in een open brief aan het Bisschop Bekkers Instituut fel protest aangetekend tegen de internationale conferentie die het instituut van maandag tot en met woensdag in Heemstede belegt. De (besloten) werkbijeenkomst gaat over medisch-ethische problemen in de gehandicaptenzorg, zoals euthanasie bij zwaar gehandicapte pasgeborenen.

Zou deze conferentie in de Bondsrepubliek Duitsland zijn belegd, dan zou de Duitse organisatie, het *Forum der Behinderten- und Krüppelinitiativen* uit Kassel, deze „met alle haar ten dienste staande middelen” verhinderen, waarschuwt ze in de open brief. Dat is haar al eerder gelukt met een Duits symposium over hetzelfde onderwerp.

Dat was afgelopen juni in Marburg gepland door de Duitse organisatie *Lebenshilfe* in samenwerking met het Bisschop Bekkers Instituut uit Utrecht. Vooral de spreekbeurt van de Australische filosoof Peter Singer, die onder voorwaarden voorstander is van eutha-

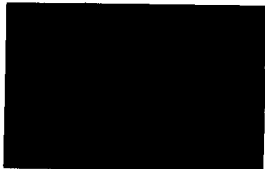
nasie bij ernstig gehandicapte pasgeborenen, schoot het *Forum* in het verkeerde keelgat.

Het Bisschop Bekkers Instituut heeft Singer overigens niet uitgenodigd voor de bijeenkomst in Heemstede. Volgens directeur drs S. Nemeth was dat niet om dreigementen zoals deze, maar omdat Singer te kennen zou hebben gegeven niet geïnteresseerd te zijn in een discussie over zijn opvattingen. Nemeth: „En onze workshop is nu juist bedoeld voor een open discussie over dit soort vraagstukken.”

Nemeth karakteriseert het Duitse *Forum* als een „extreme” organisatie. „Ze nemen iedere gelegenheid te baat om in actie te komen.”

De open brief van de Duitse organisatie is in Nederland verspreid door tussenkomst van de Gehandicaptenraad, die zijn adresbestand ter beschikking stelde. Een woordvoerder van de Gehandicaptenraad zei vrijdag dat dit niet betekent, dat de raad de opvattingen van het *Forum* onderschrijft. „Wij moeten ons daar intern nog over beraden”, aldus de woordvoerder.

## Massive Proteste gegen das geplante Symposium der Lebenshilfe



Een schamel berichtje in de Volkskrant van afgelopen zaterdag onder het kopje "Gehandicapten kritiseren congres euthanasie". Dat is zo beetje alles wat er in Nederland opborrelt, als het gaat over een georganiseerde poging om dát voort te zetten wat door de geallieerden zo'n 50 jaar geleden grof afgebroken werd: het proces van systematieuitroeiing van mensen die niet aan 'de norm' voldoen. De norm wordt wetenschappelijk onderbouwd en de uitvoering wordt aan anderen overgelaten. En voor de financiering zorgt de overheid. De bevolking staat er bij en kijkt toe..... todat ze zelf voor de bijl gaat. Want dat bepaalt ze niet zelf; dat wordt door anderen voor hen gedaan.

Het was alleen door de interventie van het "Forum der Behinderten- und Krüppelinitiativen", onder zeer terughoudende medewerking van de nederlandse Gehandicaptenraad, dat er überhaupt iets aan het licht kwam van wat daar nu in Heemstede gebeurt.

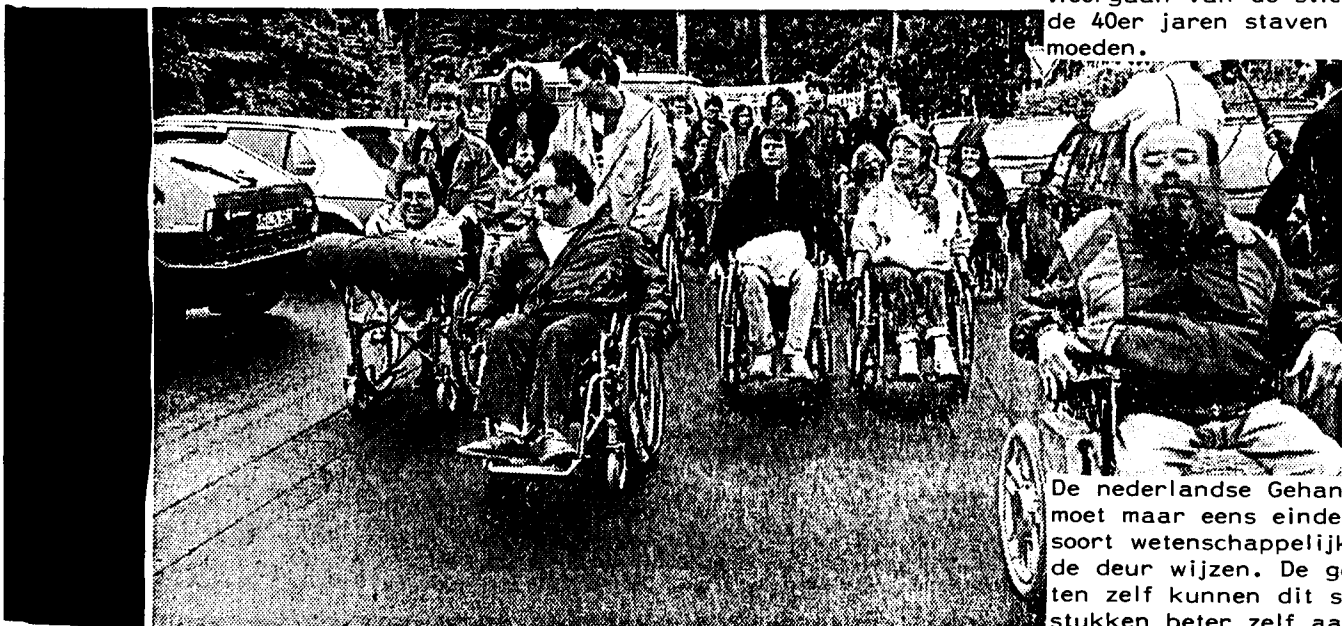
Het aksent van de berichtgeving lag uiteraard bij de suggestieve kriminalisering van een initiatief van gehandicapten in de BRD. Een initiatief overigens, dat door zeer vele prominente personen van kerk en staat (zoals de gezamenlijke protestante bisschoppen in de BRD) geaksepteed en gesteund wordt. Het was dit initiatief, dat niet alleen kon verhinderen dat het congres in de BRD plaats vond, maar dat ook een zeer brede discussie in o.a. dag- en weekbladen op gang wist te brengen. Een discussie over de vraag, "of het überhaupt nodig is, een rationele argumentatie over het bestaansrecht van gehandicapten" te moeten ontwikkelen (*Spiegel*, 23/1989).

In Nederland pakte het anders uit. Evenals in de BRD staat ook hier de euthanasiewetgeving ter discussie. Maar een nieuwe kabinetsperiode lang mogen de verschillende standpunten verder toegelicht en uitgekotst worden, mogen eventuele belanghebbenden zich

schriftelijk melden en biedt de democratie nog ruimschoots mogelijkheden..... In Heemstede worden intussen de bakens al verzet. En de media (in dit geval de volkskrant) weten wat ze moeten doen, welke mening tegen beter weten in gedrukt moet worden. Voorzitter Nemeth van de stichting met de volroomse naam 'Bisschop Bekker' kan zich dan wel betrappt voelen, wanneer het door hem medegeorganiseerde congres na Duitsland nu ook in Nederland in opspraak dreigt te komen, extremisten zijn die leden van de Krüppelinitiative" hoe dan ook! Zo tenminste valt op te maken uit het krantenberichtje.

Over tolerantie gesproken! Met een beroep juist op de tolerantie wordt de discussie over bio-ethiek en de uitnodiging hiervoor van figuren als Singer gerechtvaardigd. Een gehandicapte vrouw hierover: "Wij kunnen toch niet tolereren, dat anderen het gaan hebben over de vraag of wij nog wel mogen bestaan of niet! Het is ongeloflijk intolerant, als de menselijke waardigheid en persoonlijkheid van gehandicapten grof wordt aangevallen en de aantasting van het menselijk leven daardoor maatschappelijk nóg meer gelegitimeerd wordt"

Dit soort tolerantie zou je het allerminst verwachten van een stichting, die de belangen van gehandicapten en gehandicaptenzorg door middel van onderzoek zegt te willen bevorderen. En al helemaal niet zou je verwachten dat zo'n organisatie als Stichting Bisschop Bekker Instituut dit soort congressen organiseert. Tenzij we het hier weer eens met zo'n beruchte dekmantelorganisatie te doen hebben voor een eugeneticaclub, die tijdens het nationaalsocialisme precies dát kon propageren, wat nu nog als louter "intellektuele discussie" buiten het maatschappelijk gebeuren gehouden dient te worden. Artikelen in het publicatieorgaan van de stichting uit de 40er jaren staven dit vermoeden.



De nederlandse Gehandicaptenraad moet maar eens eindelijk dit soort wetenschappelijke clubs de deur wijzen. De gehandicapten zelf kunnen dit soort vraagstukken beter zelf aangaan.

# 10 DODEN, 38 GEWONDEN NA BOMAANSLAG TEGEN VAKBOND IN EL SALVADOR

Op dinsdag 31-10 ontplofte om 12.30 uur een zware bom voor het kantoor van de linkse vakbond FENESTRAS in San Salvador, de hoofdstad van El Salvador. 8 Mensen kwamen daarbij meteen om het leven, van de meer dan 30 gewonden overleden er korte tijd later nog 2; waaronder de voorzitter Febe Velasquez.

Enkele uren daarvoor was er ook een bom ontploft bij het kantoor van COMADRES, het comité van familieleden van vermisten. Die bom veroorzaakte een aantal gewonden.

Repressie tegen volksorganisaties in El Salvador, in alle denkbare vormen, dat is niets nieuws. Maar deze gruwelijke, laffe aanslagen op volstrekt ongewapende mensen, het koelbloedig opblazen van een volgebouw midden op de dag, dat betekent weer een verschrikkelijke stap verder in de terreur tegen de bevolking van El Salvador. En alle sectoren in het land hebben verklaard dat het leger en de extreem-rechtse ARENA-regering achter de aanslagen zitten, bij de bom bij COMADRES is zelfs gezien dat militairen de bom gooiden. Deze fascistiese praktijken moeten in de hele wereld beantwoord worden, met uitingen van afschuw over de regering en het leger van El Salvador, en steun en solidariteit aan de volksorganisaties en vakbonden en het verzet.

Eind september heeft de regering Bush in de VS, na lang stilzwijgen, besloten de militaire hulp aan het doodseskaderregime van El Salvador voort te zetten, ja zelfs te vergroten. Er gaat opnieuw voor 90 miljoen dollar militaire hulp naar El Salvador!

Vandaag, maandag 6-11, is een grote groep mensen, gewapend met schoppen, over de hekken van het VS-konsulaat aan het Museumplein in A'dam geklommen. De tuin van het konsulaat is grondig omgespit; wij hebben alvast zoveel mogelijk nieuwe graven gegraven voor de slachtoffers van de komende maanden. Want El Salvador zelf is te klein voor het opbergen van de doden die VS en ARENA veroorzaken. Aangezien het geld, de wapens, de wapens, de adviseurs en

de politieke ondersteuning voor de terreur in El Salvador uit de VS komt, leek de tuin van het konsulaat ons de beste begraafplaats. Tevens hebben wij symbolies de 10 doden van 31-10 ter aarde besteld.

Vermoord op 31-10: Ricardo Humberto Cestoni, Rosa Hilda Amalia de Elias, Julia Tatiana Aguirre Mendoza, Vicente Salvador Melgar, Jose Daniel Lopez Melendez, Luis Edgardo Vasquez Marquez, Febe Elizabeth Velasquez, Ana Patricia Chacor, Carmen Catarina Hernandez, Maria Magdalena Rosalea Sanchez.

WEG MET ARENA EN BUSH EN HUN SOLDATEN EN DOODSESKADERS!  
VRIJHEID VOOR EL SALVADOR, SOLIDARITEIT MET HET VERZET EN DE MASSAORGANISATIES!



## Leuzen geschilderd op gebouw CLAT

(Van een onzer verslaggevers)  
**UTRECHT** — Het pand van CLAT Nederland, de solidariteitsvereniging met de Latijns-Amerikaanse arbeidersbewegingen, is dit weekeinde beklad met politieke leuzen. De CLAT vierde dit weekeinde haar 20-jarige bestaan. Op de gevel van het gebouw aan de Nieuwe Gracht werden met spuitbussen leuzen aangebracht als '20 jaar valse solidariteit', 'Contra's' en 'Van harte, CIA-CLAT'.

CLAT-vakbonden dienen van de CLAT-leiding, gezeteld in Venezuela, samen te werken met (rechtse) burgerregeringen en vaak ook met militaire regimes. Dit komt tot uiting in het, zeer openlijk, keer op keer niet meedoen met oppositionele vakbondseenheids-koepels in landen. Vaak gaat men daar openlijk buiten staan om vervolgens de steun aan de regering te verklaren. Wanneer een CLAT-vakbond te "links" dreigt te worden, wordt de financiële kraan wat verder dichtgedraaid of wordt de bond zelfs helemaal afgestoten.

Hiermee wordt duidelijk dat het CLAT, en dus ook CLAT-NL, helemaal geen solidariteitsorganisatie is, maar een rechtse klup die met veel geld vieze machtsspelletjes speelt in Latijns-Amerika. Redenen genoeg om hun feestjes en activiteiten te boycotten uit ware solidariteit met het Latijns-Amerikaanse volk!!

(Er is veel geschreven over het CLAT, zoals het boek "Latijns-Amerikaanse vakbeweging en solidariteit; een kritiese analyse van CLAT in Latijns-Amerika en Nederland", ('84). In Bluf! ('86) en een brochure van de Landelijke Vereniging van Wereldwinkels ('87).

## 20 JAAR VALSE SOLIDARITEIT

Twintig jaar geleden werd CLAT-Nederland, een steungroep van de Latijns-Amerikaanse vakbondskoepel CLAT (Central Latinoamericano de Trabajadores), opgericht.

Voor CLAT-NL gaf dit reden tot feest, dat op 21-10 jl. werd gevierd met een jubileummanifestatie in Vredenburg te Utrecht. Vakbondsleiders uit Latijns-Amerika kwamen speciaal hiervoor naar Nederland om gezellig met Bukman, en andere politici en organisaties als o.a. NOVIB, CEBEMO, FNV en CNV hun feestje te vieren.

Wij hebben ons "feestje" al wat eerder gevierd. Vlak vóór de manifestatie hebben we aan alle personen, die door het CLAT waren uitgenodigd om deel te nemen aan een forumdiskussie, brieven verstuurd waarin werd meegedeeld dat het discussie-onderdeel was komen te vervallen. Om de feestvreugde bij het CLAT nog meer te verknallen, hebben we in de nacht vóór de manifestatie het landelijk kantoor van CLAT-NL in Utrecht een "feestelijker" aanzien gegeven. Wat een verassing toen ze 's ochtends het pand niet meer in konden, omdat het slot was dichtgekit, en alleen maar op de stoep konden staren naar leuzen als "20 jaar valse solidariteit" en "CLAT loves Contra's/CIA".

Volgens ons geeft het 20-jarige

bestaan van CLAT-NL geen enkele reden tot feest, gezien de smerige rol die veel CLAT-vakbonden en met het CLAT verbonden personen vaak spelen in Latijns-Amerika. Volgens Gerard van Pijkeren, voorzitter van CLAT-NL, is het CLAT "beslist geen christelijke organisatie, maar vormen democratische beginselen het uitgangspunt. Je kunt hooguit spreken van een humanistische en sociaal-christelijke kleur, maar er is geen connectie met de partijpolitiek en onze achterban is uiterst gevarieerd." Dat dit pure leugens zijn blijkt wel uit het feit dat het CLAT grotendeels wordt gefinancierd door Europese christen-democratische klups als het CDA, CDU en de Konrad-Adenauer-Stiftung. En in Nicaragua krijgt de CLAT-vakbond CTN zelfs rechtstreeks geld van de CIA, wat direct hun politieke positie duidelijk maakt. Met de mond vol over mensenrechten en het recht op vrije vakbondsvorming, is het CLAT al jaren actief betrokken bij de aanval op en het zwart maken van de Sandinistische regering. CLAT pretendeert op te komen voor de belangen van het "gewone" volk, boeren en arbeiders, maar in feite steunen ze alleen de mensen die passen binnen hun anti-kommunistiese politiek.

# EISENSTEIN

## PROGRAMMA KRAAKBIOS EISENSTEIN

buitenom 213, den haag

wo 15 nov, 21.00 uur , gratis

### "KOERDISTAN-AVOND"

Er is een video en er zijn enkele Koerden aanwezig, die o.a. wat zullen vertellen over het proces in Düsseldorf.

do 16 nov, 21.00 uur, gratis

### video "BLUE VELVET"

thriller waarin de grens tussen "goed en kwaad" vervaagt.

wo 22 nov, 21.00 uur, f 5,--

### film "HIGH HOPES" van Mike Leigh (1989)

film die speelt in het Londen onder het regime Thatcher: verloofing en werkeloosheid als decor.

do 23 nov, 21.00 uur, gratis

### video "REDS"

Tien dagen die de wereld deden wankelen. Speelt kort na de Russische Revolutie.

za 25 nov, 20.00 uur , gratis

### "PALESTINA-AVOND"

Vanaf 18.00 uur kan er gegeten worden in het eethuis, daarna om 20.00 uur een video over de Intifadah en een kleine manifestatie met sprekers en muziek.

Er zal deze week ook een tentoonstelling zijn in het film/eethuis over de massamoord in de kampen Sabra en Chatilla.

Belangrijk is de vraag hoe we de Intifadah kunnen steunen. Om hierop antwoord te geven zal er worden toegelicht, hoe en op welke manier het dagelijkse leven van het Palestijnse volk zich afspeelt, hoe de onderdrukking door de Israëliërs plaatsvindt, over de vernietiging van de maatschappelijke instellingen, de gezondheidszorg en de invoering van barbaarse straffen.



Steun de strijd,  
Totdat Palestina is bevrijd !!!!

DE ZWARTE 12



wo 13 december, 21.00 uur

### "DER HIMMEL ÜBER BERLIN"

van Wim Wenders

In deze Zwarte zit middenin een (legale) roefdruk van een artikel uit het blad Arcade (te verkrijgen in de betere boekhandel). Het is een artikel van Arjen Mulder over het werk van Wim Wenders, en het gaat met name over "Der Himmel über Berlin".

Toen de film in 1988 uitkwam werd hij omarmd door zowel het publiek als de jury's en de critici. De vorm van de film, deels zwart-wit beelden, de muziek van Nick Cave, e.d., sprak ook het linkse publiek wel aan. Volgens Arjen Mulder heeft niemand in de gaten waar Wenders het in zijn film over heeft, of willen de filmvrienden over de hele wereld hetzelfde als Wenders?

Het artikel zet grote vraagtekens bij de inhoud van de film en geeft aan dat de symboliek, die Wim Wenders gebruikt, overeenkomsten vertoont met nazi-propagandafilms. Genoemd wordt de nazi-film "Triumph des Willens" van Leni Riefenstahl. Zij was de echtgenote van Fritz Lang en hun werk vertoont in de vorm veel overeenkomsten. Samen werkten ze nog aan o.a. Metropolis. Fritz Lang is voor de nazi's gevlucht, Riefenstahl bleef. En Wenders gebruikt weer beelden van haar.

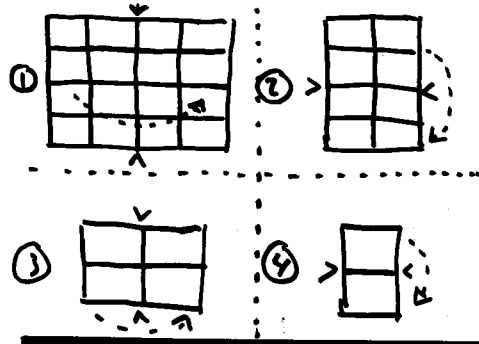
In hoeverre zijn mensen in staat om in een filmverhaal, dat wat betreft de vorm aansluit bij de eigen trends, nog krities mee te blijven kijken en te volgen waar de regisseur met zijn of haar verhaal heen wil?

Het krities bekijken van films is de film een plaats geven in politieke discussies.

Doordat de film meer mogelijkheden biedt dan taal, is het bij uitstek een medium om nieuwe inzichten te verschaffen, waar discussies dood gelopen zijn.

Het lijkt ons leuk om, als je de film (weer) komt bekijken, het artikel van Arjen Mulder eerst te lezen. Het "roefdrukje" kun je uit de Zwarte lichten, in vier slagen vouwen en aan de zijkan-ten opensnijden. Veel plezier hiermee (wellicht herstellen we hiermee gelijk een oude Zwarte-traditie?) en tot ziens.

plaats: Buitenom 213, den haag  
toegang: f 5,--



STICHTING RECHTEN VOOR PALESTIJNEN  
OPGERICHT IN MAASTRICHT

Deze stichting -werkzaam in Maastricht e.o.- heeft tot doel gesteld om informatie te geven over de Palestijnse kwestie en wil bijdragen tot de bewustwording omtrent de situatie en problematiek van het Palestijnse volk en hun woongebieden. Zo wordt er gedacht aan o.a. voorlichtings-avonden, kulturele activiteiten, het organiseren van projecten, het ondersteunen en participeren in landelijke en internationale activiteiten zoals petitie's, demo's en manifestaties.

Het komende jaar zal de positie van de Palestijnse kinderen centraal staan en de schending van de mensenrechten door Israel. In december gaat de stichting van start met een speelgoedproject voor scholen in de bezette gebieden.

De stichting geeft het informatieblad 'Bethun' uit waarop je je kan abonneren door jaarlijks f25,- over te maken op rek.nr. 575517999 ABN, Maastricht o.v.v. abbonement Bethun.

# HULP AAN KOERDISTAN



Wij, Koerdistan Komitee in Nederland, zijn begonnen met een solidariteits campagne voor Koerdistan onder de naam **"Koerdische volk moet ook overleven"**. Met deze aktie willen wij geld verzamelen voor; Koerden die gedeporteerd zijn van hun woonplaatsen, dorpen die in armoede leven, Koerdische gevangenen die geen advocaat kunnen betalen en hun families die wegens hun financiële situatie niet op bezoek kunnen gaan en de Koerdische vluchtelingen die in tentenkampen aan hun lot over gelaten zijn.

De Koerden zijn één van de oudste volken in de wereld. De oorsprong van de Koerden gaat terug tot de Indo-Europese stammen, die in het tijdperk van barbaarsheid in Noord-Europa als nomaden leefden en die met de komst van de civilisatie naar Midden-Europa Anatolië en de plateau's van Iran trokken. De Meden - voorouders van de Koerden - vestigden zich in 1000 voor Chr. tussen het Urmiye meer en het Van meer.

De Meden moesten zich tegen het Assyrische rijk verdedigen. De strijd tussen de Meden, die in een bond van stammen georganiseerd waren en het Assyrische rijk duurde tot 612 voor Chr. Uiteindelijk veroverden de Meden de hoofdstad van Assyrië, Niniwe. De Meden richtten een keizerrijk op dat het huidige Koerdistan omvatte en waar ze zich voor goed vestigden. In 550 voor Chr., met de ondergang van het Keizerrijk van de Meden, begon voor de Koerden een eeuwenlange bezetting en onderdrukking door de Perzen en daarna gevolgd door de Grieken, Romeinen en Arabieren. Doordat de Arabische heerschappij verzwakte, begon de heerschappij van het Ottomaanse rijk (de Turken) op te komen. Deze heeft geduurd tot begin 20'ste

eeuw. Het Koerdische volk heeft tegen de vreemde heerschappij voortdurend weerstand geboden en zich teruggetrokken in de bergen, waar ze bescherming vond. Na de ondergang van het Ottomaanse rijk, begon de heerschappij van de Turkse Rep. Vooral tijdens de Turkse Republiek in het begin van deze eeuw hebben de Koerden vele opstanden georganiseerd tegen de Turkse staat. Deze opstanden werden bloedig neergeslagen waarbij wel honderdduizend slachtoffers gevallen zijn. Omdat deze opstanden plaatselijk en slecht georganiseerd waren konden deze geen succes boeken. Hierna is het een lange periode rustig geweest waarbij de vijand in geheel Koerdistan assimilatie-politiek voerde. Na de jaren '70 wordt in geheel Koerdistan strijd gevoerd voor een onafhankelijk Koerdistan. Er zijn tienduizenden verzetsstrijders in de bergen die voor een menswaardig bestaan

vechten. De vijand gebruikt zonder enige aarzeling alle middelen om het verzet van het Koerdische volk te breken d.m.v. giftige gassen, martelingen deportaties en langdurige arrestaties.

## Algemene situatie van het volk

Koerdistan is een land dat rijk is aan zowel bovengrondse als ondergrondse bodemschatten; het is rijk aan landbouw, vee fokkerij en heeft o.a. vele aardolie, steenkool, koper en ijzer vindplaatsen. De economische structuur van Koerdistan is georganiseerd binnen de markt van de kolonisten. Dit heeft niet ten doel om economische ontwikkelingen te bevorderen. Het volk wordt bewust in armoede gehouden, mensen dienen als goedkope arbeidskrachten. Mensen worden gedwongen om hun woonplaatsen te verlaten. De verdeling van levensmiddelen is onder rantsoen. Mensen komen te kort aan voedsel. Hierdoor heersen er ziektes waaraan vooral kinderen streven. 95% van de Koerden leven in armoede.

## Algemene toestand in de gevangnissen

Sinds 1980 zijn de gevangnissen de centrale plaats waar gemarkeerd wordt. Binnen negen jaar zijn honderden mensen wegens hun politieke overtuiging en het feit dat zij tot het Koerdische volk behoren aan gevolgen van folteringen overleden. Dit hebben mensenrechtenorganisaties in publikaties aan de buitenwereld bekend gemaakt. Momenteel bevinden zich in de gevangnissen duizenden gevangenen, die onder menonwaardige omstandigheden leven. De meesten van deze gevangenen hebben geen advocaten, omdat hun families dit niet kunnen betalen. Ze worden bewust steeds naar andere gevangnissen gedeporteerd, zodat hun familie economisch kapot gaat en niet meer op bezoek kunnen gaan. De mees-

ten van hen zijn door omstandigheden ziek, ze leiden aan TBC, maar ze krijgen geen medische behandeling omdat ze de medicijnen niet kunnen betalen.

## De situatie van de Koerden in de opvang kampen

Je komt in de wereld zelden tegen dat een volk in zijn eigen land tot vluchteling of zelfs tot balling wordt gemaakt. Volgens het Turkse kolonialisme zijn de Koerden die wegens de inzet van chemische wapens uit hun woongebieden in Zuid Koerdistan naar Noordwest Koerdistan (door Turkije bezette gedeelte) moesten vluchten, buitenlandse vluchtelingen. Het feit dat daar al eeuwenlang Koerden leven, wordt nog steeds ontkend. De gevluchte Koerden, die in met prikkeldraad omgeven kampen zijn ondergebracht, staat dagelijks oog in oog met de dood; door bevriezing, honger en door de verwondingen van de gifgasaanval die nog niet behandeld zijn. Nog steeds mist men internationale hulp voor zwaargewonden. Voor de ogen van de wereld-

opinie worden zij gedwongen tot een levenslange gevangenschap en overgelaten aan de dood. In de harde winter, als de temperatuur daalt tot  $-25^{\circ}\text{C}$  à  $-30^{\circ}\text{C}$ , zullen tientallen mensen sterven. Door al deze ontwikkelingen en omstandigheden zijn wij begonnen met een solidariteitscampagne: **"Koerdische volk moet ook overleven"**. Wij roepen iedereen op hieraan op alle mogelijke manieren steun te geven. In andere Europese landen wordt voor hetzelfde doel ook campagne gevoerd. Met deze campagne hopen wij ook in Nederland aandacht te vestigen op de situatie van het Koerdische volk en discussies los te maken over de mogelijkheden voor een onafhankelijk Koerdistan.

Deze campagne kunt u steunen door geld te storten op: **Gironummer 47 25 704** tnv. Koerdistan Komitee.

## Uw steun is hard nodig!!!

Voor vragen of informatie:  
**KOERDISTAN KOMITEE**  
Kortelombardstraat 9  
2512 VR Den Haag

Postbus 10 24 2 2501 HE Den Haag

Tel. 070 - 89 18 07 Tussen 10.00 en 14.00 uur

OP DE VALREEP...  
17 november is er een feest op de  
met ontruiming bedreigde panden aan  
de Tesselschadestraat 7 en 9 in Am-  
sterdam. KOMT ALLEN!  
GEEN ONTRUIMING TESSELSCHADESTRAAT!  
VERDEDIG DE PANDEN!

Langdurig werkelozen moeten worden verplicht "maatschappelijk nuttige functies" te verrichten. Ze hoeven geen salaris daarvoor te krijgen. Volgens het vooraanstaand PVDA-lid prof. dr. C. de Kam, hoogleraar economie in Groningen, is het beter om de langdurig werkelozen "tewerk te stellen" in ruil voor hun uitkering.

## SYMPOSIUM NETWERK UITKERINGS

In het weekend van 27 t/m 29 oktober was er een symposium over radikale uitkeringsstrijd, georganiseerd door het Netwerk Uitkeringsgerechtigden. Het NU heeft in het verleden al verschillende acties gevoerd, recentelijk de bezetting van het V.N.O. en het doel van het weekend was om de uitgangspunten, de strategie, kortom de inhoud van de radikale uitkeringsstrijd van het NU duidelijk te krijgen d.m.v. het voeren van de noodzakelijke discussies.

Wat nu volgt is een verslag van een discussie van een deel van het weekend, waar een deel van de aanwezige mensen bij aanwezig was. Waarbij niet vergeten moet worden dat de gevoerde discussie door mijn bril gevolgd is. Dit verslag is op persoonlijke titel geschreven. Maar het volledige verslag komt er aan!

Op het weekend zelf waren in totaal ongeveer 40 mensen gekomen om deel te nemen aan de discussies. Er werd niet gestrooid met begrippen als onderklasse, tegenmacht, revolutionair perspectief, enz., waardoor de verwarring, vaak het gevolg van het gebruik van deze begrippen, achterwege bleef. Over hoe radikale uitkeringsstrijd er uit zou moeten zien, werd verschillend gedacht, bestonden verschillende ideeën over, waren er verschillende "stromingen". In eerste instantie vond er veel discussie tussen de verschillende stromingen plaats, maar eigenlijk werd al vrij snel duidelijk dat de verschillen uiteindelijk niet zo groot waren, althans niet onoverkomelijk en zodoende werden deze verschillen niet tot tegenstellingen gemaakt. (een valkuil waar helaas binnen het links-radikaal deel van het land vaak in gevallen wordt.) Er kon dan ook vrij snel ge-

praat worden over de overeenkomsten.

Een voorbeeld van twee stromingen; Een aantal mensen waren van mening dat de prioriteit voor het mobiliseren van mensen en/of groepen voor radikale uitkeringsstrijd moet gebeuren door meer discussie hierover te voeren in de links-radikale beweging. Hier werd niet mee bedoeld dat uitkeringsstrijd veel belangrijker is als b.v. anti-apartheidstrijd (want deze strijdterreinen zijn immers met elkaar verweven en ondersteunen elkaar, de invloed van de multies b.v.) maar dat ten onrechte de uitkeringsstrijd voor veel links-radikale mensen niet een prioriteit is. Er is sowieso weinig discussie binnen de beweging hierover gevoerd, de laatste jaren.

Om mensen buiten het links-radikale deel in b.v. het NU te betrekken, is natuurlijk konstruktief, maar het werd niet konstruktief gezien om kontinu samen te werken met andere uitkeringsgroepen. Het is ergens kontraproduktief om veel energie te steken in mensen, die al actief zijn in andere groepen met als doel ze in het NU te krijgen, wanneer andere groepen net zo goed op hun manier, volgens andere uitgangspunten, actief zijn met uitkeringsstrijd en goed werk verrichten. Wanneer andere mensen zich aangesproken voelen tot onze ideeën en van daaruit deel willen nemen in het NU of actief dan wel passief het NU willen ondersteunen, dit alles is een prima perspectief. Wanneer dit niet het geval is, betekent dat nog niet dat onze strijd mislukt is. Verder vond deze stroming dat samenwerking met andere groepen telkens weer op dat moment ter discussie gesteld moet worden. Soms is het overbodig, soms juist ook niet. Dat hangt van het moment af.

Een andere stroming was het grotendeels eens met het voorafgaande, met het verschil dat er juist wel continuïteit in de samenwerking met andere groepen moet komen. En dat er meer tijd en energie in andere groepen en ongeorganiseerden gestoken moet worden. Deze mensen vinden verbreding juist wel belangrijk. Een perspectief was dan ook om de uitkeringsstrijd te radikaliseren. Een peiler voor dit doel is dat er meer energie gestoken moet worden in persoonlijke kontakten met andere groepen.

In de loop van de discussie hierover werden de "ideologische" verschillen van benaderen duidelijk

Zo begon een artikel in de Volkskrant d.d. 1-11-'89, waarin de sociaal-demokraat de Kam een betoog houdt over arbeidsdwang. Hij deinst er niet voor terug om een aantal clichematige vooroordelen tegen baanlozen wederom te lanceren.

"Groepen krakers en punkers ontvangen een uitkering en doen de hele dag niks. Daar hoeft ik toch geen belasting voor te betalen?"

Zo'n verhaal veroorzaakt kokend bloed en tegelijkertijd een meewarige glimlach. Zo'n vogel valt toch niet serieus te nemen..

Toch zal de verplichte werkverschaffing een begrip worden waar we in de toekomst meer mee te maken zullen krijgen. Wat we er tegen zullen ondernemen is nog maar de vraag. Misschien zal de energie in een individuele oplossing gestoken worden (net zoals dat uiteindelijk met de voordeurdelerskorting gebeurd is; op zoek gaan naar de mazen in de wet.). Misschien zal er kollektief verzet tegen de arbeidsdwang komen, omdat de arbeidsdwang de initiatieven, die we kollektief ondernemen, niet te weinig zal aantasten. Er kan geen twijfel over bestaan dat die arbeidsdwang er komt. De sociaal-demokraten zien het zweedse model hier in het land wel zitten en zij zijn immers nu aan de macht gekomen.

### ZELFS DE HARDNEKKIGSTE FORM VAN ARBEIDSETHOS



KAN GEBROKEN WORDEN !!!

## GERECHTIGDEN

en kwam iedereen tot de conclusie dat die verschillen niet onoverkomelijk zijn; het één sluit het ander niet uit.

Zoals gezegd werden veel overeenkomsten duidelijk. Teveel om in dit artikel te vermelden. En dit verhaal wordt al veel langer als de bedoeling was.

Enkele punten van overeenkomst;  
- de laagdrempeligheid is belangrijk met daaraan gekoppeld dat we moeten voorkomen, dat wanneer we naar anderen, zowel binnen als buiten de beweging, onze ideeën voorleggen, we dan van onszelf denken dat we het 'licht' gezien hebben en dat andere mensen of groepen een onjuiste 'maatschappijanalyse' maken. Ons elitair opstellen (bewust of onbewust) zet geen zoden aan de dijk.

- We moeten de mensen niet alleen aanspreken op hun persoonlijke belangen om deel te nemen aan radikale (uitkerings)strijd. We willen immers meer als 5% meer inkomen. We voeren dan ook geen strijd om meer te kunnen consumeren,

Belangrijk is de radikale identiteit niet te verliezen. Dit gebeurt zo vaak in massabewegingen, die snel opkomen, maar ook weer snel in elkaar storten. We moeten dan ook niet ons geduld verliezen.

- Van belang natuurlijk is het uitgangspunt van waaruit we onze strijd voeren. Dat moet duidelijk zijn. Na discussie hierover was dit er vrij snel:

### RADIKALE HERVERDELING VAN INKOMEN, BEZIT EN MACHT.

Vier structurele tegenstellingen zijn verweven met dit uitgangspunt. (en andersom natuurlijk). Die tegenstellingen zijn:

-man-vrouw

-wit-zwart

kapitaal-arbeid

-mens-natuur

Vanuit dit uitgangspunt formuleren we onze concrete eisen. En juist door dit uitgangspunt (voor velen misschien te abstract) te blijven herhalen in onze verklaringen, maken we het concreet. Een laatste punt van overeenkomst was, dat hoewel onze ideeën voor het voeren van radikale uitkeringsstrijd belangrijk zijn, we niet willen dat het NU verzand in een overdosis discussie, dat er teveel een vergadercultuur ontstaat. Het NU is een actiegroep. Onze akties moeten dan ook flitsend, inspirerend en creatief zijn.

## SYMPOSIUM N.U.

## LEKKER FRIS;

"Nederland heeft een zgn. fileprobleem. D'r zijn teveel wielen waarop motoren rusten en er is te weinig geasfalteerd landschap. De aktiewereld heeft ook een fileprobleem. D'r zijn teveel idealen in evenzoveel koppen en er lijkt slechts één weg te bestaan om ze te realiseren. Dan krijg je opstoppingen."

Zo begint Lekker Fris, een nieuw blad uit het oosten des lands. Na het verdwijnen van FLAM is er uit de regio Arnhem, Nijmegen en Wageningen weer een links-radikaal initiatief op de bladenmarkt. En die lijkt inderdaad al zo overvol.

De mensen die Lekker Fris opgezet hebben, hebben echter niet het idee om het blad landelijk te maken, ze willen zich vooral op de regio richten. Wanneer het blad vervolgens veel in het land verkocht zal worden, is natuurlijk weer een heel ander verhaal.

Ze schrijven verder:

" Het gidsje dat nu voor je ligt

wil geen overdruk zijn maar een aanvulling. Reeds bekende beschrijvingen of reeds gepubliceerde teksten worden weggelaten, want waarom lees je die niet gewoon in de andere bladen? Koop ze en ondersteun ze, dien ze van repliek."

Voor deze gedachtengang valt veel te zeggen en dreigt dit recensieverslag in tegenspraak te komen met dit idee.

Lekker Fris heeft het 'Blufformaat' en door het eerste nummer zweeft nog het spook van FLAM.

Toch is het blad totaal anders dan FLAM. De wijze van het schrijven van de artikelen is misschien wel een serieuze aanval op de hoogdrempeligheid, zonder in de valkuil te vallen dat het lezers/sterspubliek te dom is om links-radikaal nieuws en info te kunnen snappen.

En, wat ook leuk is, is dat naast informatieve artikelen ook persoonlijke verhalen en ervaringen dit 16 bladzijden lang blad vullen.



Een te haastig reisverslag van een te haastige reis door Lekker Fris:

\* een recensie van het boekje bolo'bolo (een nuchter gedachtenexperiment, dat bewijst dat een wereld zonder macht en moeilijkheden binnen afzienbare tijd te realiseren is) \* een reisverslag van 30 chaoten uit de regio naar West- en Oostberlijn (op zoek naar anti-fastryd en naar elkaar) \* een artikel over auto's (een discussieverslag over o.a. ons eigen auto-gebruik en de motorkick) \* informatie over de Nederland Zuid Afrika Werkgemeenschap, de NZAW (een duistere club met nauwe banden met o.a. VVD-ers) \* het Klarendaleffekt (wordt de aktiescene ook rechtser?) \* een uitgebreid overzicht van kollektieven uit de regio \* bakervaring- en nog zoveel meer, dat je beter zelf het blad kan lezen om een goede indruk te krijgen. Koop het en onder-

steun het. Dien het van repliek! Het adres is postbus 1610, Nijmegen en de prijs is f3.50.

Een leuk blad met toekomst, ook op de (over)volle bladenmarkt. Het lijkt er alleen wel op dat er geen tot de verbeelding sprekende namen meer te verzinnen zijn. Is de naam N.N. al niet het gevolg van een creatieve ontsporing, de naam lekker Fris slaat wel alles!

" Toen we het nieuwe blad aan het voorbereiden waren bleken we één ding gemeen te hebben: we missen iets.

Deels kan dat komen door het centraal-denken-terrorisme vanuit het westen des lands, deels door kapotte ruitenwissers die het zicht enigzins beperken tot twee meter."

Lekker Fris verschijnt maandelijks.

EEN BLAD WAAR JE VEEL

UIT KAN OVERNEMEN...

# "PLEIDOOI VOOR EEN N

interview met Karl Heinz Roth

Het hierna volgende interview is door het Duitse blad "Arbeiter-kampf" (AK) gemaakt met de Hamburgse historicus Karl Heinz Roth, naar aanleiding van zijn bijdrage aan het "Gramsci-kongres", dat begin dit jaar in Hamburg werd gehouden.

In het interview gaat Roth in op de crisis van de radikaal-linkse beweging in (west-)Europa en geeft daarbij als één van de oorzaken, dat "links" (en daar bedoelt hij het héle linkse spectrum mee) geen antwoord had op de totaal veranderde economische- en arbeidsvoorwaarden. Delen van links (partijen en vakbonden) bleven teveel uitgaan van een achterhaalde (marxistische) analyse, en andere delen van links (de autonome scene bijv.) oriënteerde zich volgens hem teveel op de eigen situatie, zit teveel in een maatschappelijk isolement.

De reden om het interview over te nemen in de Zwarte is, dat het op een geheel eigen manier, vanuit een eigen invalshoek, een bijdrage levert aan de "bewegings/verbredings"-diskussie die wij hier ook voeren. Een deel van het interview is weliswaar wat specifiek gericht op de ontwikkeling van de Duitse kommunistische partij, maar gaat voor een groot deel over de ontwikkelingen in andere linkse groepen en over de noodzaak tot meer samenwerking, om om z'n minst wat meer voor elkaar open te staan. Vandaar. Waar analyses en discussies elkaar vaak raken, is het goed om ook eens te horen wat andere groepen vinden.

De visie van Roth is sterk economies bepaald, vanuit een marxistische achtergrond. Iets waar niet iedereen zich in zal (willen) vinden. In autonoom linkse kringen in Nederland is deze benadering volgens mij wat te ver naar achteren geschoven, hoewel er bijv. rond de "8 okt"-diskussies en rond E'92 weer wat van terug kwam. Toch gaat het om ontwikkelingen die ons allen raken. Een andere reden om dit interview op te nemen is de discussie-bijeenkomst in Brummen, waar de discussie deels over dezelfde onderwerpen zal worden gevoerd, over "verbreding" dus bijv. Roth heeft zoals gezegd hier een eigen visie in. Een extra bijdrage dus.

(noot: het interview is niet helemaal integraal vertaald. Delen waar zeer specifiek werd ingegaan op de KP of op de Duitse vakbonden zijn weggelaten. Wie het helemaal wil lezen: AK nr.308).

AK: Je hebt op het Gramsci-kongres van het Hamburgse Instituut voor Sociale Geschiedenis een aantal stellingen geponeerd over de arbeidersklasse. Het is misschien goed om die als inleiding kort samen te vatten. En wat ons dan natuurlijk interesseert is wat de politieke consequenties zijn en welke ervaringen er met het "Autonomie-koncept" - want daar gaat het over - zijn in het verleden.

Roth: In de eerste plaats is het voor mij een poging om mijn relatie als linkse intelektueel te bepalen ten opzichte van de klassenrealiteit. Om een duidelijk standpunt in te nemen en daar de historische ervaringen bij te betrekken, die we de laatste 20 jaar hebben opgedaan. Binnen het kader van mijn stellingen ben ik heel bewust uitgegaan van de multinationale arbeidersstrijd van 1973 - niet alleen omdat die voor mij heel bepalend is geweest, maar ook omdat die van wezenlijk belang was voor de ontwikkeling van de klassen.

In de jaren 70 kwam er een eind aan een geheel nieuwe arbeidsstrijdcyclus, die sterk op de basis was georiënteerd en aktievormen ontwikkeld had die los stonden van de gevestigde vakbonds-

structuren.

De nederlaag van deze massabeweging, die samenviel met de crisis binnen links, heeft het landschap sterk veranderd.

Het heeft geleid tot permanent veranderde klasenverhoudingen, verhoudingen die in de jaren '60 in beweging waren gekomen, o.a. door de komst van buitenlandse arbeiders/sters.

En het leidde tegelijkertijd tot nieuwe rationaliseringsmaatregelen die uiteindelijk hebben geleid tot een verdere verdeeldheid binnen de arbeidersklasse.

Ik geloof dus dat de crisis van de jaren 70, die volgde op deze eerste pogingen om te komen tot een nieuwe, op de basis georiënteerde arbeidersbeweging, heeft geleid tot een geheel nieuwe arbeidersklasse. En die heeft steeds duidelijker vormen aangenomen en is gestabiliseerd. We kunnen nu uitgaan van een langdurige massawerkeloosheid, die ook een geheel nieuwe functie heeft gekregen; we kunnen er nu vanuit gaan dat er tussen de bestaande massale werkeloosheid en de gegarandeerde arbeidsvoorwaarden in de oude traditionele werkverbanden, een geheel nieuwe sektor is ontstaan op de arbeidsmarkt: part-time-baantjes en werk waar-

bij er geen rechten meer zijn. En daarnaast is er een nieuwe categorie van "zelfstandigen" ontstaan, die we ook kunnen toevoegen aan deze nieuwe arbeidersklasse.

Subjektief gezien is er in deze nieuwe situatie een sub-proletarische beweging van jongeren gevormd, die zijn eigen vormen van zelfbeschikking heeft ontwikkeld en ook probeert uit te voeren. Daarmee verbonden is een relatief breed spectrum van part-time-werkenden. De centrale arbeidersklasse is ondertussen door zware ingrepen aangepakt. Ze wordt als laatste groep het nieuwe dereguleringsproces van het kapitaal in gedrongen.

Dat is kort samengevat wat er nieuw is. Ik heb die stellingen

expres sterk vereenvoudigd geformuleerd, om duidelijk te maken dat we ons in een situatie bevinden, waarin de arbeidersklasse niet meer bestaat in de klassieke zin. En dat tegelijkertijd de intellectuelen geen linkse discussies meer voeren en de linkse tradities t.o.v. de arbeidersbeweging hebben losgelaten.

Dat is op dit moment de belangrijkste paradox en daarover moeten de verdere discussies gaan.

AK: Je beschrijft een versplintering van de arbeidersklasse en zet daar vaak "nieuw" bij. Maar dezelfde tendenzen zien we toch al sinds het begin van de jaren '70. Ook toen waren er al part-time-werkenden; waren er al afroep-banen; waren er zelfstandigen die relatief slechte materiële leefvoorwaarden hadden. Wat is er dus nieuw aan deze situatie?

Roth: De differentiatie heeft zich steeds verder uitgebreid, dat is het nieuwe aan dit fenomeen. En ze is niet meer zonder meer gekoppeld aan de economische cyclus. De crisis van de jaren 70 is in '82/'83 omgeslagen in een nieuwe "boom", maar de verandering van de klassenstructuur blijft continue en strekt zich uit over een veel langere cyclus.

Dat is het kwantitatieve aan de nieuwe klassensamenstelling. Het kwalitatieve moment lijkt mij nog veel duidelijker. Ik geloof dat de traditionele arbeidersbeweging met z'n korporatieve structuur, in een zware crisis terecht is gekomen en nu in een identiteits-crisis zit t.a.v. de eigen geschiedenis en de veranderde basis.

Een nieuwe arbeidersklasse

Uitgaande van dit fenomeen, kunnen we stellen dat de oude korporatieve arbeidersbeweging niet



# "EUWE LINKSE KULTUUR"



meer de hegemonie heeft over de nieuwe arbeidersklasse. Er is dus een politiek vacuüm binnen de arbeidersbeweging en juist daarom wil ik, omdat ik deze kwalitatieve inschatting zeer ernstig neem, beginnen met kritiek en zelfkritiek. Ik geloof, dat wij in het begin van de jaren '70, serieus bezig waren, vanuit verschillende achtergronden, om te werken aan een duurzame relatie met de werkelijke arbeidersklasse. Ik herinner er bijv. aan dat de toenmalige SDS (linkse studentenvakbond; red) - en ik spreek hier nu wel alleen over

Hamburg - meewerkte aan initiatieven om socialistische arbeiders- en leerlingcentra op te zetten, en dat als reactie op een brede stakingsbeweging van technische studenten, een congres werd georganiseerd over de gevolgen van de nieuwe technische intelligentie, die ontstond door de automatisering. Er waren dus wel gemeenschappelijke uitgangspunten, maar deze zijn tenslotte verschillend gedefinieerd. Ik denk dat het ons probleem is dat we daarin toen geen overeenstemming hebben gevonden. Ik wil nu nog scherper willen

zeggen, dat we niet eens geprobeerd hebben, om een consensus te vinden, en dat we weer uit elkaar zijn gegroeid, met als gevolg dat er onverzoenlijke confrontaties ontstonden. Ik geloof dus, dat alle nieuwe aanzetten, van toen, zijn mislukt en dat het belangrijk is om deze mislukkingen te analyseren. Dat betekent dat we moeten bekijken wat voor fouten de ondogmatiese links-radikale beweging, die later is overgegaan in de autonome beweging, heeft gemaakt; wat er is gebeurd bij de neo-leninistische organisaties en sektes en wat er

specifiek is gebeurd met de kommunistiese partij, omdat die natuurlijk een lange traditie heeft. Dat zijn punten die te bediscussieren zijn. En een voorwaarde daarbij is dat we open staan naar onszelf toe, en dat er de bereidheid is, om de sociale realiteit te onderzoeken en niet te snel weer in theorieën te vervallen. Dus geen theorieën meer te produceren, die aan de sociale werkelijkheid voorbijgaan.

AK: Begin jaren 70 hadden wij als KB (kommunistiese partij) een ander begrip van de arbeidersklasse, en dat was veel orthodoxer dan het operaïstiese konsept.

(noot: voor het begrip operaïsme bestaat niet echt een nederlands woord. In het kort staat het voor een marxistiese visie, die ervan uitgaat dat niet dé partij, maar de arbeidersbeweging de motor is van een eventuele revolutie. Dit dus in afwijking van de orthodoxe marxisties-leninistiese visie waar allerlei kommunistiese partijtjes mee zitten. Het operaïsme (afgeleid van het italiaanse "operaio") gaat uit van een basisbeweging.)

Tegelijkertijd waren wij wel zeer enthousiast over de wilde stakingen bijv. in '69 bij Ford in Keulen en over de strijd bij Fiat in Turijn. Dat was voor ons de kristallisatie van een revolutionaire arbeidersbeweging. Maar we namen er weer afstand van, toen we de indruk kregen dat de nieuwe organisaties in Italië, zoals Lotta Continua, zich afzetten tegen de vakbonden en de PCI.

Roth: Ik stel voor, om deze vraag wat los te koppelen van de geschiedenis van de KB en van onze eigen geschiedenis en wat minder te refereren aan de organisatoriese voorkeuren. Er waren bijv. ook groepen, die wel met Lotta Continua hebben samengewerkt, groepen die ons toendertijd als té overgedisciplineerd zagen, omdat wij vanaf het begin hun spontanisme hebben afgewezen, omdat wij andere ideeën hadden bij de operaïstiese perspectieven.

#### Italiaanse ervaringen

We kunnen hier natuurlijk ook de discussie over het mislukken van het Italiaanse operaïsme reproduceren, om ons dan af te vragen in hoeverre wij het hier beter hebben gedaan. Ik bedoel, het gaat om wat anders. Ik was in die tijd regelmatig in Italië. Wat we zouden moeten vasthouden is de aanzet voor een revolutionaire cultuur, die daar toen bestond en die ook in daden omgezette pogingen om de studentenbeweging echt te verbinden met de jeugdige klasse van arbeiders/sters en technici. Dan praten we over iets fundamenteelers, en ik kan achteraf nog steeds zeggen, dat dat het was

wat mij toen fascineerde. De poging om uit de universitaire situatie te komen en echte concrete contacten te krijgen met lagen uit de arbeidersklasse, die ook aanspreekbaar waren. Dat is het eerste punt. En dat is in Italië beter gelukt dan hier. Daar zouden we dieper op in kunnen gaan.

In de tweede plaats gaat het mij om het kulturele klimaat in de destijds revolutionaire situatie, waarin grote groepen mensen, die een intellektuele socialisatie hadden doorgemaakt, zich ook echt losmaakten van hun bevoorrechte perspectieven en nieuwe banden met de arbeidersklasse zocht. Dat is, denk ik, voorlopig genoeg en we moeten alles wat daar aan operaïstiese theorie is ontwikkeld even weglaten, omdat het anders zeer langdradig wordt.

Ik heb het dus over de relatie tussen arbeiders/sters en de intelligentsia, en die bestond wel in Italië en niet in de BRD (noot: en niet in Holland) en dat is een probleem.

In de BRD en in West-Berlijn is het niet gelukt om verdere aanzetten te geven om te komen tot nieuwe verhoudingen tussen arbeiders/sters en de intelligentsia, om zo de Revolte van de jaren '70 meer perspectieven te kunnen geven. Dat werd door dogmatiese mythes onmogelijk gemaakt. Velen stapten, bij wijze van spreken in één nacht, over van een zeer elitaire-abstrakte maatschappij-opvatting, de anti-autoritaire theorie, naar een volgens mij even abstrakte, uit de kop komende, oriëntatie op de arbeidersklasse en wisselden even hun eigen politieke tradities in.

En daarbij deden ze altijd dat wat de slechte Intellectueel typeert: ze hebben zich altijd van de werkelijke maatschappelijke verhoudingen, en van het proletariaat, gedistancieerd, ze hebben zich in er in feite altijd afzijdig van gehouden, ook al beweerden ze zich er juist op te richten.

In de tweede plaats hebben ze een vorm van egoïsme ontwikkeld en een maniertje gevonden om zich zelf te presenteren en te beweren dat ze leidende capaciteiten hebben. Ik denk dat we het daar over moeten hebben, over deze slechte variant van een politieke cultuur, die alleen maar leidt tot zelfbevrediging en elke dialoog onmogelijk maakt. De vreemding van elke reële uitbuitingsverhouding en het Intellectuele narcisme gaan altijd samen. En het leidt uiteindelijk tot een Intellectuele aanspraak op de macht en de leiding.

Ik bedoel hiermee dat we, zonder nu zo sterk op het probleem Intellectueel-arbeidersklasse te wijzen - aan ons zelf bepaalde vragen moeten stellen, die niet moraliserend moeten zijn. We moeten ons afvragen hoe onze eigen socialisatie is gegaan; we moeten ons

afvragen hoe we in het isolement zijn beland t.a.v. de werkelijke processen; en vragen over het dogmatiese sektarisme, dat daarvoor ontstond, waardoor een bredere, meer open linkse cultuur onmogelijk is gemaakt.

Volgens mij - en ik ben een oude operaïst en zal het ook wel blijven - moeten we uitgaan van hoe de klassen zich reëel ontwikkelen, een ontwikkeling waaruit ook de organisatie volgt. Ik bedoel daarmee, dat er een transformatieproces moet zijn, gebaseerd op de nieuwe technische en sociale samenstelling van de arbeidersklasse, van waaruit er nieuwe concepten ontwikkeld worden vanuit de strijd, er nieuwe strategieën ontwikkeld worden en van hieruit via politieke discussies komen tot organisatie.

We hebben bijvoorbeeld de ervaring met de radenbeweging. Ik neem nu een voorbeeld, dat me wat pijn doet, want ik heb zelf in het begin van de jaren '70, de radenbeweging nogal bekritiseerd.

De radenbeweging was van 1917/1918 tot 1921/22 een prakties alternatief voor het bolsjewisme en voor de traditionele sociaal-democratie. De radenbeweging stond ook tegenover de anarchistiese concepten, die geen instituties wilden, en die in de arbeidersbeweging in west-europa altijd een rol heeft gespeeld. Het radenkonsept was het produkt van strijd-ervaringen van de arbeidersklasse, hoewel wel het produkt van een bepaalde groep binnen de arbeidersklasse die op dat moment domineerde binnen het proletariaat. Ik bedoel daarmee de oude geradikaliseerde vakarbeidersklasse, die een konsept van produktie in eigen beheer hadden ontwikkeld als vorm van politieke tegenmacht en hiervoor ook in de praktijk aanzetten gaven.

Ik wil nu niet de indruk wekken dat deze debatten nu weer actueel zouden zijn: dat is niet zo. Ik wil alleen zeggen, dat er hier histories een proces heeft plaatsgevonden, waarin de arbeidersklasse een leerproces doormaakte samen met haar avantgarde, en zeker ook met haar Intellectuele avantgarde - zoals in Italië Gramsci - waarbij er een organisatievorm ontstond, die later door de kontra-revolutie werd neergeslagen.

In andere historiese konstellaties ontstonden heel andere organisatoriese processen binnen de arbeidersklasse en ook daar weer samen met Intellectuelen. Ik noem bijv. de IWW, de Industrial Workers of the World. Begin deze eeuw ontstond er in de onderste laag van de Amerikaanse arbeidersklasse, uit de hobo's, uit de zwervers die van de oostkust naar de westkust trokken, daar eerst in de oogst werkten en daarna in de metaalindustrie, een revolutionaire organisatie, die histories gezien volledig authentiek was.

En pas na het begin van het US-Imperialisme in 1916 werd verslagen. Die werd vervolgens opgevolgd door de zuid-noord-trek van de zwarten, de afro-amerikanen, die weer een geheel eigen vorm van proletarische cultuur creëerden. Bij al deze processen waren intellectuelen betrokken. Het is dus niet zo, dat ik hier spreek over een pure vorm van een arbeiderscultuur, die alleen-gerechtigd zou zijn om organisatorische structuren op te zetten. Een revolutionaire organisatie zal en moet vanuit een samenwerking ontstaan. En de belangrijkste bondgenoten daarbij zijn, in het laat-kapitalisme dat bestaat sinds de eeuwwisseling, de technische en de sociaal-wetenschappelijke intelligentia. En die zijn dat tegenwoordig meer dan ooit.

dat nauw samenhangt met het feit dat dit soort sociale vormen in dit soort kollektieven voor 100% worden omgezet in zelfbestemming. Dat houdt in dat in dit soort kollektieven het probleem van de tijd, dat altijd is gekoppeld aan de efficiëntie-vraag, niet is gekoppeld aan revolutionair handelen. Bij andere kollektieven, bijv. de Jobber-beweging (noot: een soort alternatieve uitzend-organisatie) is er een heel ander, nog merkwaardiger Tijd-fenomeen. Ze kennen namelijk zeer intensieve arbeidsperiodes en zeer lange periodes van niets doen. In andere structuren ziet het er weer anders uit, maar nergens in het proletariaat zien we nog langdurige, tijdsgebonden orientaties. Ook niet bij de migranten-groepen. Ik wil daarmee zeggen, dat je

seren? Ik bedoel hier niet de macht van een partij mee, maar ik vraag me omgekeerd af, hoe een ongeorganiseerde massa de macht kan veroveren en behouden. Het is dan denk ik geen toeval dat er dan stalinistische partijen ontstaan, zonder daarmee te willen zeggen: resultaat, dus is het legitiem. Maar het is een vraag die zich opdringt: wat doe je daarmee? Met andere woorden, hoe bereik je dat als er een revolutionair proces is, dat die dan niet door een bureaucratiese groep wordt overgenomen, zoals het is gebeurd?

Dat is een specifieke vraag aan jou, vanuit je speciale positie. Hoe kunnen er radenstructuren worden doorgevoerd, tegenover wat er van de andere kant aan macht bestaat? Ik bedoel met de andere kant niet de klassevijand maar wat er aan structuren binnen de arbeidersbeweging zelf bestaat.

Roth: Misschien moeten we deze vragen naar de organisatorische dimensies wat verkorten, om op de nog aanwezig zijnde organisatoriese structuren van de arbeidersbeweging te komen. Ik denk dat we op dit punt kunnen stellen: "that we agree to disagree", dat we het op dit punt toch niet eens worden.

Ik zou in willen gaan op het laatste deel van je vraag, dat is de vraag naar de structuren van de gevestigde arbeidersbeweging. Ik herinner me de laatste jaren steeds vaker, dat ik vanuit mijn politieke kontekst, de kontekst van de autonome scene, vaak op de dreigende ondergang van de vakbonden heb gewezen. Ik heb me lange tijd met de ontwikkelingen van de vakbonden bezig gehouden en ben tot de konklusie gekomen dat de vakbonden er, op en enkele na, langzaam uitgewerkt worden. Ik stond in mijn eigen vakbondstijd bekend als een scherpe kritikus van de vakbonden en hun geschiedenis. Ik blijf bij die kritiek en ik denk dat geheel Nieuw Links altijd te positief is geweest over de vakbeweging en de fout hebben gemaakt nooit echt de geschiedenis van het "arbeidsfront" en met name het continuïteitsprobleem, te hebben geanalyseerd.

Ik zie dus, hoe blijv. In 1984 IG Metall bijna om zeep werd geholpen door een uitsluitingsklausule, en hoe er een nieuw roll-back-offensief is ingezet door de werkgevers, dat nu steeds meer om zich heengrijpt, waardoor deze vakbondskoloss steeds duidelijker uit z'n toch al beperkte macht wordt verdreven: ingrepen in de lonen, in de werktijden, in de vrije weekenden, etc. Alle grondslagen van het "sociale partnerschap" worden frontaal aangevallen. En in deze situatie moeten we er eens over nadenken, vanuit een revolutionair standpunt: a) wie vertegenwoordigen de vakbon-



Auto mit 9 Maschinengewehren des Arbeiter- und Soldatenrates am Brandenburger Tor

## Organisatie en efficiëntie

AK: Ik zou in willen gaan op de vraag van organisatie en efficiëntie, dus op de werkbaarheid van linkse politiek.

Roth: Het gaat hierbij niet om de keus tussen spontaniteit of zeer efficiënte organisaties. Ik ben in mijn politieke leven tot nu toe, zelden spontaan geweest en ik heb hoge organisatievormen gekend en erin meegewerkt bij revolutionaire strijd.

Volgens mij moet je de organisatoriese vraag in een brede samenhang zien. Het is belangrijk om bereid te zijn bepaalde culturele uitingen van het proletariaat te accepteren als gegeven. Deze culturele structuren zijn tegenwoordig binnen de arbeidersklasse zeer gevarieerd. Ik neem het voorbeeld van de Hafenstrasse, waar we een soort oer-kommunistiese democratie vinden, die er vaak toe leidt dat in belangrijke situaties niemand als vertegenwoordiger van de Hafenstrasse kan optreden, omdat men het onderling niet eens is. Hier zien we het "Tijd-probleem",

met het denken over efficiëntie op het probleem stult, dat je je buiten de klasse plaatst. Dat is het probleem.

Volgens mij moeten kameraden, die hun organisatie als een startpunt zien voor een proletariese tegenmacht, voor een sociale omwenteling die het kapitalistiese uitbuitingssysteem omver werpt, zich eerst eens binnen de klassen-realistelt gaan bewegen.

Als ze dat niet doen, blijven ze vervreemd van de werkelijke proletariese cultuur, komen ze terecht in onderlinge konkurentiemechanismes en ontstaat er waarschijnlijk ook een grote druk op de interne organisatie. Ik zelf ben ook zeer extreem op efficiëntie georiënteerd geweest, d.w.z. extreem ongeduldig geweest.

AK: De vraag is natuurlijk: hoe kun je de revolutie organiseren, hoe kan je de politieke macht grijpen? Dat is nu zeer abstrakt, is een beetje een frase, maar daar gaat het natuurlijk uiteindelijk om. Met andere woorden, hoe kunnen we de klasse die nu de macht heeft die macht ontnemen en zelf op de een of andere manier een vorm van macht organi-

den eigenlijk nog de komende jaren? en b) wat gebeurt er als ze zover naar de rand worden gedrongen of uitgesloten worden, zoals in Engeland is gebeurd? Wat verandert er dan in dit land?

Vanuit die analyse volgt dan de noodzaak om discussies te voeren met groepen uit de restanten van de vakbeweging, die deze ontwikkelingen zien en proberen een tegenpositie op te bouwen vanwaaruit er dan weer nieuwe ontwikkelingen mogelijk zijn.

Het is m.a.w. eenvoudig weg zeer belangrijk om je met Links bezig te houden met deze ontwikkelingen en op basis van een zo exact mogelijke prognose over deze ontwikkelingen, duidelijk te krijgen wat er de komende jaren moet gebeuren en gaat gebeuren.

(noot van de vert: In Nederland gebeurt hetzelfde. Daarom zijn de ontwikkelingen rond E'92 zo belangrijk en is het vreemd als grote delen van de autonome scene zich niet wil bezighouden met de ontwikkelingen op en rond de arbeidsmarkt, de sociale voorzittingen, etc. en dat we alles over laten aan burgerlijke sociale bewegingen als de vakbonden, die ondertussen alleen maar meewerken aan het verder uitkleden van oude rechten.)

Het is dus nu noodzakelijk om duidelijkheid te krijgen over hoe de oude arbeidersbeweging aan z'n eind komt en waar we dit proces nog kunnen stoppen. En het is daarnaast belangrijk om te beseffen dat parallel aan deze ondergang van de massabeweging er zeer extreem autoritaire heroriënteringsprocessen plaatsvinden in delen van de arbeidersklasse. En daarmee komen we bij het probleem van het neo-racisme en het neo-fascisme.

We zitten dus met een situatie, waarin een tot op heden nog korporatief georganiseerde, vaak goed betaalde laag van de arbeidersklasse, nog niet alle macht kwijt is, maar wel merkt dat ze gedereguleerd wordt en als reactie daarop deels overloopt naar bijv. de Republikaan en vervolgens zo een ondersteuning vormt voor een neo-fascistische verandering van het kapitalistische systeem. Dat zijn zeer belangrijke processen. Daar moeten discussies over komen. En om deze discussies op gang te krijgen moeten we actief ingrijpen. Er is meer nodig dan wat jammeren over het neo-fascisme of wat klagen over nieuwe reaktionaire en autoritaire stromingen in een alleen gelaten laag van de arbeidersklasse. Het is noodzakelijk om daar offensief mee om te gaan en naar een weg te zoeken die alternatieven biedt in een situatie waarin dit deel van de arbeidersklasse zijn oude structuren verliest en deels politiek amok begint te maken.

Dat zijn actuele vragen en in die

kontekst is het belangrijk om georganiseerd te werken.

**AK:** Het probleem bij dit soort politieke aanzetten is: hoe kan men daarin effectief werken, omdat er op korte termijn nauwelijks resultaten zijn te verwachten en de mensen helemaal alleen komen te staan. Je kunt alleen met langdurig volgehouden overtuiging aankomen bij dit soort groepen uit de arbeidersklasse om nog wat vertrouwen te kunnen winnen. En wie heeft er tegenwoordig nog dit potentieel en de kwaliteit, wie heeft er de tijd en de mogelijkheden om zoiets te doen? Je kunt wel ideeën hebben, maar hoe zet je ze om?

**Roth:** Goed nemen we als voorbeeld de vakbond IG Chemie, die een korporatief, volslagen ahangsel is van IG Farben, het is gewoon een pseudo-vakbond. Die heeft een vorm van korporatisme, d.w.z. ze is nauw verbonden met de ondernemersstrategie.

Het is een eerste stap om dat duidelijk te maken en dat te reconstrueren. Vooral als je daar ook de oudere voorgeschiedenis - ik bedoel daarmee de geschiedenis van de fabrieksarbeidersbonden, die bij de chemiearbeiders/sters zijn ontstaan - bij meeneemt. Het tweede punt, dat belangrijk is, is dat dat korporatisme op lange termijn een puur mafia-perspektief heeft. Dat wil zeggen, een korporatistische vakbond reproduceert alleen maar de belangen van de eigen leiding - als er al belangen zijn - en daar ze daarbij altijd in een minderheidspositie staan t.o.v. bij die arbeiders/sters, die dan nog georganiseerd zijn, moet ze dat met geweld, met corruptie, bedrog en repressie doorvoeren.

In de derde plaats ontstaat er nu een nieuw vacuum. We moeten kijken naar de hele ontwikkeling van de arbeidsintensivering, de vergroting van de produktie, het radikaliseren van de uitbuiting, etc. Dan komt de vraag: hoe verklaar je de samenhang tussen al die extreem slechte ervaringen?

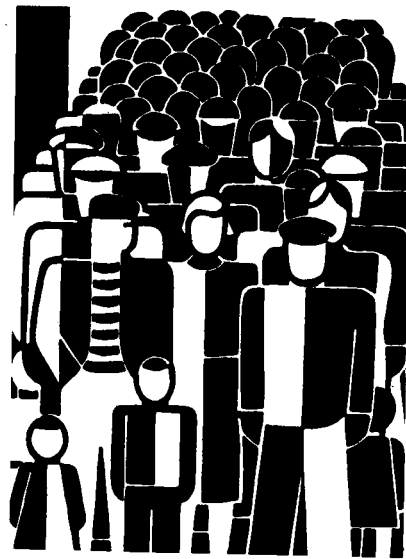
Konkreet gezegd: er zijn in de chemiese industrie sinds enkele jaren basisgroepen, die zich bezig houden met de arbeidsrisico's, met de ziektes die ontstaan door het werk, met de gevolgen van het produktieproces voor de arbeiders/sters. Met name bij Leverkusen en bij Hoechst hebben ze wat resultaat gehad.

En op die terreinen moeten we kijken of er mogelijkheden zijn om samen te werken en juist hierbij kunnen linkse technici, linkse chemici en mensen met ervaring en praktische kennis bij arbeidsbescherming e.d. een grote rol spelen. Ze kunnen, en dat is in dit geval een politieke opgave, een brug slaan tussen de ekologiebeweging, die nu een modetrend is bij de neo-liberale middenklasse, en de problemen die zich voordoen tijdens het produktie-

proces.

Dat is een belangrijke opgave: te tonen dat Links het proletariaat niet uitsluit en ze ongenueanceerd medeschuldig acht aan de milieuproblemen. M.a.w. dat er wordt gezegd: de milieuproblemen zijn katastrofaal, die moeten bestreden worden, maar voordat er milieuproblemen waren, werden er al arbeidsplaatsen vernietigd. Een tijdje geleden werden er twee havenarbeiders in Hamburg doodgedrukt. Dat interesseerde niemand. Twee doden! Als er in die week een gewonde zou zijn gevallen in de Hafenstrasse, dan zou dat andere gevolgen hebben gehad. Nu gebeurde er niets, omdat er tussen de havenarbeiders/sters en de bezetters van de Hafenstrasse nog hele continenten liggen.

Als ik dus heb over organisatie, dan hoop ik dat er een dag komt, dat we een dergelijk onderzoek naar arbeidsbeveiliging of ziektes en milieuvernietiging, kunnen inbrengen. Dat zou een eerste konkrete stap kunnen zijn. Geen stap om alleen te overtuigen, geen stap om even een "fabrieks-cel" te kunnen opzetten, maar een inhoudelijke stap. En uit dit soort inhoudelijke gemeenschappelijke uitgangspunten kan zich dan misschien wat ontwikkelen. Dat bedoel ik met perspektieven die leiden tot organisatie. Ik ben geen "spont", dat ben ik nooit geweest.



De toekomst van links

**AK:** Je doet aan een groep mee, die vanuit "radikaal links" bij elkaar is gekomen. Er was een bereidheid tot een dialoog. En er was een wederzijdse interesse. Maar vroeg of laat zal de vraag komen: hoe te handelen, wie erbij te betrekken en wie niet?

**Roth:** Ik was daar als gast en ik heb eerst gewoon aan dit treffen meegedaan, omdat ik a) nieuwsgierig was en b) omdat ik al langer naar mogelijkheden zocht om vanuit m'n eigen achtergrond eens met anderen te discussieren. Ik heb er daarom niet direkt grote verwachtingen bij gehad en ik wacht nog af. maar

er zijn drie punten, waarop ik de scepsis die ik had, wat kon corrigeren. De eerste was een gevoerde discussie over de klas-senorientatie, over wat ik dus net heb geprobeerd uit te leggen. Dat vind ik belangrijk, omdat ik weer een of andere cynische links-radikale variant van de Yuppie-kultuur naar voren wil gaan brengen, zoals de Groenen. Dat gevaar bestaat voortdurend. Het tweede punt, minder belangrijk als de eerste is een gezamenlijk achtergronden onderzoek. Dat wil zeggen, dat als we naar voren willen kijken, dat we dan de problemen die we in onze diverse geschiedenis meenamen, en die ook bij de discussies weer boven kwamen, eerst eens verwerken. We hebben een sociale geschiedenis nodig van bijv. de KB, of van het links-radikale spektrum; van onze eigen linkse kultuur, waardoor er midden jaren '50 een breuk ontstond met de heersende verhoudingen, en die er deels ook toe leidde dat we aan het eind van de jaren '70 in een crisis kwamen. We hebben een geschiedenis nodig van de gewapende strijd en niet om ze heilig te verklaren of ze te verketteren, maar een nuchter materialistisch onderzoek naar het ontstaan, de motivatie, de organisatorische ervaringen, de overwinningen en de nederlagen en over de actuele situatie na de hongerstaking. Dat wil ik niet, hoewel ik er nu wat uitgebreid op in ga, niet in het centrum van de discussie plaatsen, maar ik wil het wel inbrengen, omdat deze vraag over de gewapende strijd wel tot een sterke polarisatie heeft geleid.

Het derde is een poging om een nieuwe analyse te maken over wat er de komende jaren in internationale kontekst gaat gebeuren. M.a.w. een analyse van het zich weer herorganiserende kapitalisme in een One World; een analyse van de omwenteling en de kapitalistische restauratie en de destalinisering in oost-europa; een analyse van de crisis bij de internationale bevrijdingsbewegingen; van de wereld-ekonomiese cyclus tot aan de vraag of de kapitalistische One World met het perspectief van enkele neo-protektionistische machtsblokken - zoals EG'92 - weer uit elkaar zal vallen.

Dat zijn drie sterk analytische aanzetten, maar wel aanzetten die er vanuit gaan, dat degenen die eraan deelnemen, actief zijn in linkse groepen en in de klassenstrijd. Dat wil dus zeggen dat de vraag "wie er zal deelnemen en wie niet?" meer afhankelijk is van een werkelijke verankering van de deelnemende groepen in de klassenstrijd. En natuurlijk van de bereidheid om een werkelijk open discussie te voeren. Het is mijn hoop dat we een nieuwe vorm van een linkse kultuur kunnen ontwikkelen.

AK: Er is nog een aspekt: het is belangrijk om de verschillende autonome groepen bij deze discussie te betrekken. Maar aan de andere kant weet ik niet of het programma dat je hier formuleerde, wel aansluit bij hun discussies. Ik ben eerder bang dat het afschrikwekkend werkt.

Roth: Dat is een gekompliceerde vraag. Maar het afschrikwekkende hangt waarschijnlijk niet zo zeer af van hun analytische uitgangspunt, want ik ken eerlijk gezegd geen politieke groepen met sterkere analytische aanzetten dan de autonome scene. Dat meen ik echt. Bijv. de "Materialien für einen neuen Anti-Imperialismus" is afgezien van een uitstekende analyse van bijv. Brazilië, theorieën en in z'n abstraktheid dermate adembenemend, dat ik eerder de indruk heb dat daar wat te veel wordt gefilosofeerd en dat een dergelijke manier van theoretiseren dan wel tot nieuwe revolutionaire subjekten voert (zoals bijv. de nieuwe gekleurde proletarische vrouw als nieuw wereld-revolutionair subjekt), maar waarbij je de vraag kunt stellen of dat niet wat te ver weg ligt van Amsterdam, Athene, Berlijn, Kopenhagen, Liverpool, Milaan of Zürich.

Dat is dus niet het probleem. Het probleem is dat er in de autonome scene grotere tegenstellingen zijn dan naar buiten toe bekend is. En deze breuken en tegenstellingen worden ook nauwelijks besproken en worden alleen in bepaalde concrete situaties zichtbaar.

Ik zou dus een onderscheid willen maken tussen de "Intellectuele autonomen" en dat wat als autonome subkultuur in de diverse regionale centra bestaat. En deze subkultuur heeft een kommunikatievorm, die zichzelf zeker in eerste instantie verregaand afsluit. Ze is afgesloten, sterk op zichzelf gericht; ze is wel actief maar zit tegelijkertijd sterk in een ghetto. Ze sluit sociale processen af voor de directe omgeving, om zich op bepaalde strijdpunten te kunnen concentreren. En ze heeft natuurlijk ook sterk te maken met een verlies aan politieke kultuur, omdat de autonome scene weliswaar eigen theoretische centra heeft gehad, maar er de laatste tijd nauwelijks meer toe gekomen is om de eigen situatie binnen het "reëel bestaande proletariaat" te onderzoeken. Het is moeilijk om de positie van revolutionaire zelfbestemming en ghetto-vorming weer produktief te maken, in de zin van nieuwe openingen te krijgen, zonder daarbij de, ondanks alles, gewonnen kracht weer verloren gaat.

Ik kan daarom alleen voor mezelf spreken en niet namens een gedefinieerd autonoom spektrum. Des te belangrijker is het om de samenhang tussen de verschillende regionale subkulturen in de autonome scene weer te herstellen.

#### Nawoord van de vertaler

Al vertalend bekwam me enige twijfel over het nut van het stuk. Roth zegt weliswaar zinvolle en interessante dingen, om die reden was ik er ook aan begonnen, maar blijft toch ook vaak steken in onvolledige antwoorden en gebruikt veel begrippen, die bij menigeen wel weer in het verkeerde keelgat zullen schieten. Waarom het dan toch geplaatst?

Wat ik belangrijk vind is dat Roth probeert de ontwikkeling van radikaal-links vanuit drie perspectieven te benaderen: histories, vanuit een actuele analyse en vanuit een noodzakelijke samenwerking van radikaal-linkse groepen. Dat vind ik drie belangrijke uitgangspunten. Voorzelen in de (hollandse) autonome scene liggen historische begrippen soms zeer moeizaam, terwijl daar uiteindelijk toch ook onze roots liggen. Niet dat we nu maar klakkeloos de historie moeten kopiëren, maar we kunnen er wel van leren (een open deur!).

Het tweede punt waar Roth op wijst is het belang van het doen van onderzoek, het maken van analyses van huidige en toekomstige ontwikkelingen. Iets wat wij maar zelden doen. Goede voorbeelden zijn bijv. Europa '92 (de krant), genentechnologie, Shell (de radicale anti-shell-krant), cityvorming. Vanuit die analyses zijn acties van jezelf of van anderen (inhoudelijk) beter te ondersteunen en het kan leiden tot nieuwe strijdterreinen, die wellicht noodzakelijker zijn dan de vertrouwde stokpaardjes.

Roth trekt een scherpe scheiding tussen intellectuelen en het proletariaat. Ik vind dat voor een deel wat absurd klinken, maar een feit is het wel dat de autonome scene zich nu soms bijna "principieel" afkeert van alles wat met analyse, theorie en discussies te maken heeft en alle heil lijkt te zoeken in alleen maar aktievoeren. Aktievoeren om het aktievoeren, al is het doel nog zo "nobil" of "humaan" is zinloos; pretenderen de "enige juiste analyse" en "strategie" te hebben idem dito; en samenwerking te zoeken of "verbreding" vanuit een star eigen gelijk, zonder ruimte voor zelfkritiek, is het andere uiterste.

Ik denk dat over deze elementen in het interview meer duidelijk wordt en daar ligt de reden om het toch maar verder te vertalen: als bijdrage aan de discussie.

Mzwakhe Mbuli, de bekende "people's poet" uit Zuid-Afrika, zal na jarenlang een paspoort geweigerd te zijn door het apartheidsregime, optreden op het 'World Music Festival' in Düsseldorf, en met zijn band in november Nederland aandoen.

Mzwakhe Mbuli geniet in Z.Afrika grote populariteit onder de zwarte bevolking. Hij treedt met zijn strijdbare poëzie op tijdens begrafenissen, kulturele dagen, vakbondsvergaderingen en muziekfestivals. Momenteel is hij vice-president van het Congress of South African Writers, en actief binnen de South African Musicians Alliance. Deze activiteiten zijn het apartheidsregime een doorn in het oog met als gevolg dat Mzwakhe al vele keren zonder aanklacht gevangen is gezet en in 1988 zes maanden in isolatie is gehouden onder sectie 29 van de Binnenlandse Veiligheidswet. Hij wordt voortdurend gevolgd en op zijn huis is een aanslag gepleegd.

Mzwakhe buigt niet voor deze intimidatie. Niet voor niets is zijn 2e LP, en deze tournee "Unbroken Spirit" genoemd! Mzwakhe: "I have gone through the worst, but whatever they do only serves as a source of inspiration to me". In Nederland zal Mzwakhe Mbuli met zijn band optreden in het kader van de Uptington 14 benefiet tournee.

De Uptington 14 zijn ter dood veroordeeld voor een moord op een zwarte politieagent waarvan de rechter zelf toegaf dat geen van hen er daadwerkelijk bij betrokken was. Het vonnis berust op "common purpose", waarbij van de veroordeelden wordt gesteld dat zij met de feitelijke dader hetzelfde doel hadden.

Het doel van de benefiettournee is om geld in te zamelen voor de veroordeelden en hun gezinnen. De 14, waaronder velen de kostwinnaar van hun gezin waren, zijn overgeplaatst naar de meer dan 1000 km. verdergelegen Centrale Gevangenis in Pretoria, waar zij in de dodencellen de behandeling van hun beroep afwachten. De hoge proceskosten, gigantiese reiskosten en het wegvalende minimum-inkomen maken financiële, materiële en morele ondersteuning een dringende noodzaak.

In het voorprogramma, de Engelse groep Zubop, Afro-Latin sextet, beïnvloed door township jive, reggae en soca, maakt aanstekelijk swingende dansmuziek. De "Unbroken Spirit"-tournee is georganiseerd door de South African Community Cultural Centre (SACCC) i.s.m. Sharpeville Zes Komitee.

DATA BENEFIET TOURNEE IN NOVEMBER  
 21 Amsterdam Melkweg  
 22 Groningen Huize Maas  
 23 Den Haag Korzo  
 24 Wageningen Wilde Wereld  
 25 Nijmegen Doornroosje

Alle optredens beginnen om 21 uur, en de entree-prijs is f15,-. Bel voor meer info: 020-733957

## delft: studium generale

14 november Geschiedenis en geheugen  
 Het doorvertellen van herinneringen vormde eeuwenlang de basis van de geschiedsschrijving. Het geheugen als bron is door de geschiedwetenschap echter steeds meer verdrongen door schriftelijke bronnen. De Oral History heeft de oude traditie opgepakt en zoekt een nieuwe manier om met het geheugen als bron voor de geschiedenis om te gaan. Begrippen als symboliek, mythe en kultuuroverdracht spelen daarbij een belangrijke rol.

Leydesdorp is docente nieuwste geschiedenis aan de sociale fakulteit van de Universiteit van Amsterdam.

### 28 november De machinerie van het geheugen

In psychologische theorieën over het geheugen komen vanouds modellen voor die ontleend zijn aan apparaten of procédé's voor het opslaan van informatie. Het denken over geheugen is zo ten dele een weerspiegeling geworden van de ontwikkeling van de techniek. Draaisma zal ingaan op de invloed van technische modellen op het geheugenonderzoek. Ook komt de vraag aan de orde of een perfecte komputer-simulatie van het geheugen deel zou kunnen uitmaken van een machinale vorm van bewustzijn (zoals wordt geclaimd door sommige theoretici die zich met artificiële intelligentie bezighouden). Ter inleiding zal een korte video-documentaire over de verhouding tussen de menselijke geest en machines worden getoond.

Draaisma is verbonden aan de vakgroep Geschiedenis en Theorie van de RU Utrecht.

### 28 november Er schuilt een demon in het Nederlandse geheugen

De afgelopen decennia is in de Nederlandse media regelmatig met grote verontwaardiging bericht over oorlogsmisdaden door andere landen gepleegd. Zo leidde de Vietnamoorlog tot hevige protesten tegen het optreden van de Amerikaanse soldaten en ligt het bloedbad van My Lai nog vers in het geheugen. Nederlandse oorlogsmisdaden worden hardnekkig vergeten, is de stelling van Hueting. Keer op keer heeft hij gepoogd het optreden van de Nederlandse militairen tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog aan de kaak te stellen. Een recente bevestiging van deze stelling is wellicht de gedwongen herziening van Loe de Jong's geschiedschrijving over deze periode. Een mogelijke verklaring voor deze verdringing staat deze avond centraal.

Hueting is hoogleraar psychologie aan de Vrije Universiteit Brussel.

Alle avonden vinden plaats in het Waagtheater in Delft, Markt 11. Ze beginnen allemaal om 20 uur en de toegang is iedere keer gratis.

## DEN HAAG:

### Programma kraakdikso 'Iets Vrijers'

11-11: 'Hairy Teeth' (afrofunky rock-jazz)

18-11: 'Darwin's Frog' (psycho esoterische garagerock)

Adres Spui 41/43; open 22u. bands v.a. 23.30u.; dikso 1.00u. deur dicht 2.00u.

## den haag: benefiet voor vrouwenhuis in nica

Half januari vertrekt er vanuit Holland een bouwbrigade naar Nicaragua. Ze gaan samen met nicaraguaanse vrouwen in het stadje Rama een vrouwenhuis voor de vrouwenbeweging AMNLAE bouwen.

In oktober '88 is de oostkust van Nicaragua getroffen door een orkaan, wat voor het land een ramp betekende. Rama is een van de plaatsen waar de orkaan heeft huisgehouden. Inmiddels is er al veel van de schade hersteld, zij het dat er nog het een en ander moet gebeuren. Zo is er in Rama sinds de orkaan geen ontmoetingsplaats voor vrouwen meer, wat niet op zich zelf staat. Maar al te vaak hebben projecten voor specifieke vrouwenbelangen geen prioriteit. In februari '90 zijn er verkiezingen in Nicaragua. Alle ogen van de wereld zullen dan voor even op het land gericht zijn. Vele ogen ook die gericht zijn op de kwetsbare plekken van de Sandinisten; om ze daarop te kunnen pakken. Enkele voorbeelden hiervan gingen de afgelopen weken al via t.v. en kranten aan ons voorbij. De al jaren durende hetze tegen de Sandinisten in een hogere versnelling. Na ruim 10 jaar strijd tegen buitenlandse inmenging, strijd voor een nieuw, binnenlands bewustzijn, voor mentaliteitsveranderingen, maar vooral ook, strijd om te overleven, moeten de Sandinisten nog steeds bewijzen dat zij een belangrijk onderdeel zijn op weg van een eigen, nicaraguaanse ontwikkeling.

Zaterdag 18 november is er een benefietfeest voor het vrouwenhuis, met video, foto's, projectinfo met discussie (b.v. over de elders in dit blad geleverde kritiek) en live-muziek. Aanvang 21:00, zaal open 20:30, entree f2,50, in de Blauwe Aanslag, buitenom 214, Den Haag.

## vrouwenhuis in nicaragua?

Er is dit moment weer een campagne aan de gang om steun en poen bij elkaar te krijgen voor een projekt van een autonome nederlandse bouwploeg die in Nicaragua wil gaan bouwen. Ditmaal gaat het om een vrouwenhuis in Rama, zo meldt de poster. Maar... iets meer vragen leert dat het een "vrouwenhuis" van de sandinistische organisatie AMLAE gaat worden. Dit betekent nogal wat. De AMLAE is een partijorganisatie en staat in de eerste

plaats voor het uitvoeren van de niet bepaald feministiese politiek van de regering. De organisatie voert als hoofdles " Samen in alles " en staat bepaald niet open voor kritiek. Abortus is illegaal in Nicaragua, dit heeft ervoor gezorgd dat abortus één van de belangrijkste doodsoorzaken van vrouwen in de vruchtbare leeftijd is! Maar omdat het FSLN tegen abortus is, heeft de AMLAE nooit geijverd voor legalisering; ze volgt niet de belangen van vrouwen, maar de lijn van de partij. Door druk van oa. onafhankelijke vrouwengroepen en artsen ligt er nu een wetsvoorstel ter legalisering van abortus. Homosexualiteit wordt afgeschilderd als een tragiese ziekte, en op z'n minst genegeerd. Een buitengewoon goed Mexicaans vrouwenlijfboek mag om de reden dat het lesbische liefde als iets normaal behandelt niet in de boekhandel verkocht worden en ligt zodoende ook niet bij de AMLAE. Dergelijke goede informatie verschaft de AMLAE echter zelf niet. De voorlichting die ze zelf geven is op zich nuttig, maar heeft meer weg van een voorlichtingsdoor een gezondheidsorganisatie. De campagnes gaan vnl. over zuigelingenzorg, hygiëne en voeding en over integratie op de arbeidsmarkt, waarbij de dubbele arbeidsdag die dat de vrouwen oplevert buiten beschouwing wordt gelaten. De informatie is ontzettend rolbevestigend in plaats van feministies-revolutionair.

Voor de autonome nicaraguaanse vrouwen theatergroep Cihuatlampa, die bv. sexueel geweld binnen het huwelijk aan de kaak stelt, is geen steun, dus ook niet financieel. Toen de vrouwen nog in een gemengde groep scholings theater brachten over minder radikale onderwerpen waren ze een paradedpaardje van de regering en hadden ze een goeie subsidie. Op door AMLAE georganiseerde bijeenkomsten voeren mannen van het FSLN over het algemeen het hoogste woord, waarbij de vrouwen dan gewezen en gewaardeert worden op hun prachtige taak als moeder van revolutionaire soldaten. Bij de 8 maart (vrouwendag) toespraak in '87 was ik zeker brakend weggevlucht als er niet een groepje vrouwen (60 ) uit Massaya de boel had verstoord door luidkeels te eisen dat er uitspraken over sexueel geweld en abortuswetgeving gedaan zouden worden. Waarop niet werd gereageerd! Genoeg voorbeelden. Wat ook een belangrijk punt is in deze discussie, is de misvatting dat het in Latijns Amerika allemaal nog zo pré-histories gesteld is met de vrouwenstrijd dat je heel andere eisen moet stellen dan hier. Sowieso een buitengewoon racisties en paternalisties idee, en buiten dat, als je kijkt

naar de vrouwenbeweging van Mexico, Argentinië of Uruguay bv. dan gaat die vlieger niet op. Redenen te meer om een partij-politieke organisatie die zo contra produktief werkt te boycotten!!! Dat zou je hier in Nederland immers ook doen?!

In verschillende steden in Nicaragua zijn autonome vrouwengroepen actief, ze organiseren themadagen, geven eigen blaadjes uit, ect. Ze worden nit door de AMLAE geaccepteerd en kampen met fikse problemen (financiele oa.). Zij verdienen onze steun!! Nou heeft deze bouwbrigade er om verschillende redenen voor gekozen om in de vijfde regio te willen bouwen, het is een probleemgebied waar de Contra actief is en veel voet aan de grond heeft. En daar is geen autonome vrouwengroep. Maar zo is de discussie ook niet gegaan, want in eerste instantie was er überhaupt niet speciaal voor "vrouwen" of "autonoom" gekozen, maar voor de regio en zo kwamen ze aan dit projekt. Toch ontstond de buitengewoon grappige discussie hier in Nederland of het dan geen vrouwen brigade moest worden, terwijl er in de feministiese zin van het woord helemaal geen sprake is van een vrouwenhuis. Er zullen mannen prominent aanwezig zijn, zowel letterlijk in het gebouw als ook in de politiek die er gevoerd wordt. Een politiek die mijns insziens onze strijd eerder langer dan korter zal maken! Ondertussen is het balletje al aan het rollen en profileert de bouwbrigade zich dmv het zgn vrouwenhuis. Aan vrouwenorganisaties hier wordt geld gevraagd en er worden benefieten georganiseerd. Op de poster staat echter niets over de AMLAE en het soort vrouwenstrijd dat zij voorstaat. Dat klopt mijns insziens niet. Ik denk dat als je als autonome brigade zorgvuldig moet afwegen wat jesteunt en daar duidelijk over moet zijn. Dat je met informatie die je hebt je ook wat moet doen!!

## nijmegen: themamiddag 'arbeidsinzet of slavernij

18 november, NIJMEGEN

Dagkafe De Klinker (Van Broekhuysenstraat 46): Themamiddag arbeidsinzet of slavernij.

M.m.v. Meldpunt tegen gedwongen omscholing uit Nijmegen en Netwerk Uitkeringsgerechtigden. Behalve sprekersters en discussie zijn er video's en er wordt na afloop samen gegeten. Aanvang 15 uur, gratis. Het kafe is open v.a. 12 uur. Onthouden! 10 december: thema Noord-Ierland.

De volgende verklaring kregen we opgestuurd uit Denemarken. Het is een verklaring over een aantal akties die daar net als in een aantal andere landen in de nacht van 15 op 16 oktober tegen Shell zijn gevoerd.

" De vele verschillende activiteiten van Shell in Zuid Afrika en de techniese kennis blijven ondersteund worden met behulp van de kennis van de internationale Shell groep. Dit maakt het Shell Zuid Afrika mogelijk om effectief in te spelen op de snel veranderende situatie in de olie-, mijn- en chemieindustrie" uit Shell Zuid Afrika's eigen sociaal rapport,1983

Vannacht hebben er verschillende gekoördineerde akties tegen Shell plaatsgevonden in een aantal west europese landen. Wij zijn blij om deel uit te maken van een internationale beweging, waarbinnen onze verschillende akties het mogelijk maken om hier effectief te strijden tegen de steunpilaren van het apartheidsregime. Op verschillende plaatsen in Denemarken zijn 5 Shell tankstations aangevallen met de bedoeling om ze zo effectief mogelijk te saboteren. We zien onze akties als een onderdeel van de breed gemobiliseerde aktie tegen apartheid. Vakbonden organiseren blokkades tegen het bouwen van zuid afrika's nieuwe "fort" in Hellerup. Jongeren tegen apartheid bevrijden teddy beren uit Shellstations, anderen doen andere akties en onderzoek naar bedrijven met belangen in Zuid Afrika. Nog maar pas geleden sloten meer dan 100 mensen het zuid afrikaanse konsulaat.

Olie is één van de weinige grondstoffen die Zuid Afrika zelf niet heeft. Shell steunt de apartheid en doorbreekt daarmee het olieembargo van de V.N.. Shell smokkelt olie naar Zuid Afrika, raffineert daar de olie en Shell levert de technologie zodat Zuid Afrika nu in staat is om één derde van z'n oliebehoefte uit kolen te maken. Buiten dit lever Shell benzine aan leger en politie en heeft het een speciale overeenkomst met Zuid Afrika, zodat het hogere prijzen krijgt in ruil voor de belofte om ook in krisistijden olie, kolen, basismateriaal voor chemiese wapens en andere wapens te blijven leveren. Shell's moraal is zo strak als een gebruikt dollarbiljet. Alleen door akties en deel te nemen aan de boycotkampagne zullen we Shell uit Zuid Afrika krijgen.

Stop apartheid

Boycot Shell

Zoals reeds op tal van plaatsen bekend is gemaakt organiseert het Politiek Kafe de Bunker in Den Bosch een informatie- en discussiecyclus rond het thema Europa 1992. In deze cyclus komen tal van aspecten van de Europese eenwording aan de orde. Ten behoeve van de informatie is een uitgebreide brochure verschenen met achtergronden van de Europese eenwording in 1992.

Met de toename van de hoeveelheid informatie over 1992 komt ook steeds dringender de vraag aan de orde wat er nog tegen te doen is en zo ja, op welke manier(en).

Het Europa 1992-gebeuren kan niet beperkt blijven tot het geven van informatie. Dat zou te vrijblijvend zijn en is ook nooit de opzet van deze cyclus geweest. Het is wel belangrijk om te weten wat er allemaal zou kunnen gaan gebeuren als de Europese eenwording een feit is, maar het is nog belangrijker om op basis van die stroom aan gegevens een strijdplan op poten te zetten. Het is dan ook de bedoeling van politiek kafe de Bunker om na afloop van de informatiecyclus meteen door te gaan met een discussiecyclus over 1992 en de strijdperspektieven. Om een zinvolle discussie over strijdperspektieven te (kunnen) voeren is het belangrijk dat er voorwerk wordt gedaan en vanuit zoveel mogelijk invalshoeken ideeën over strijdperspektieven ontwikkeld worden.

Politiek Kafe de Bunker nodigt eenieder uit schriftelijke bijdragen te leveren over het onderwerp 1992 en strijdperspektieven. Dit kunnen diepgaande politieke beschouwingen zijn, maar ook korte notities of stellingen. Op korte termijn zal de Bunker deze bijdragen bundelen en een aparte brochure uitgeven.

Het verschijnen van deze bundel strijdperspektieven zal tijdig worden aangekondigd. We willen graag bijdragen ontvangen vanuit verschillende invalshoeken. Ook als je niet aan de discussies in Den Bosch deelneemt, maar reeds op andere plekken bezig bent, is het voor ons interessant discussiestukken toegezonden te krijgen.

We denken aan half december als verschijningsdatum voor de brochure over strijdperspektieven. Stuur daarom zo snel mogelijk je ideeën, suggesties, bijdragen naar:  
Politiek Kafe de Bunker, Papenhulst 26, 5211 LC Den Bosch.  
Bellen kan ook: 073-136921 (vragen naar iemand van de Bunker). In de landelijke bladen volgt t.z.t nader bericht over de cyclus 1992 en de strijdperspektieven.

Met kameraadschappelijke groet  
Politiek Kafe de Bunker.



## amsterdam: demo tegen vlootbezoek

Op zaterdag 2 december wordt in Amsterdam een demonstratie gehouden tegen de komst van een NAVO-eskader (een groep van 9 grote marineschepen). Dit eskader vaart op 30-11 Amsterdam binnen. De demo wordt georganiseerd door MARINEE.

MARINEE is een initiatiefgroep die bestaat uit tegenstanders van vlootbezoeken.

De demo begint om 14.30 uur, op het Beursplein. Gelijkertijd hiermee zal er ook een demo te water gehouden worden. Deze vertrekt eveneens om 14.30 uur, vanaf het Noord-Zuid Koffiehuis voor het Centraal Station.

De redenen voor deze door MARINEE georganiseerde demo zijn de steeds agressiever wordende rol van de marine binnen de NAVO, de verplaatsing van de kruisvluchtwapens in Europa van het land naar zee en de lucht en meer algemeen de militarisering van de oceanen.

Jaarlijks bevaren zo'n 60 oorlogsschepen het Noordzee-kanaal. De afgelopen 5 jaar zijn kernwapenschepen 20 keer het Noordzeekanaal komen opstomen, dit terwijl gemeenten als Amsterdam en Zaandam kernwapens verbieden op hun grondgebied. Eén van de schepen die deel uitmaken van het eskader dat op 30-11 naar Amsterdam komt, de Mahan, heeft kernwapens aan boord.

Wil je meer info over de demo of over de initiatiefgroep bel dan: 020-867374/463975/244889.

Op 23 november organiseert MARINEE i.s.m. het antimilitaristisch kafe een info/diskussie-avond over de marine in A'dam. O.a. inleidingen over het marine etablissement, mariniers op de dam, bedrijven voor de marine, de politiek. Een nog niet eerder vertoonde video over de acties tegen Northern Wedding. Discussie.



Plaats: de Wittenstraat 100, A'dam  
(tram 10)

Zaal open: 20 uur.

## wijk aan zee: 5 jaar emma - feest

18-11: Vijf Jaar Emma - Feest  
Bands: Struwelpeter, Lego 5, Mox-terd Purno, La Cosa Nostra, Kådvérbåk, Pietje Bell. Video enz... Kost 5 piek en begint om 16 uur, Relweg 59, Wijk aan Zee.

## groningen: actie tegen parketpolitie

Vandaag 25-10-89 hebben wij in het kader van de landelijke aktiedag tegen de bajes een prikactie gevoerd tegen de perket-politie bestaande uit: \*het onderkladden met de tekst "tegen politie, bajes en justitie"; \*het besmeuren van de gevel en ramen; \*het molesteren van ramen en deuren. Schade was aanzienlijk. Wij hebben gekozen voor de parket-politie omdat: zij actief deel uitmaken van het bajes-systeem, d.m.v. het transporteren van gedetineerden (van bajes naar gerechtsgebouw en van gerechtsgebouw naar bajes); zij gebruik maken van steeds hardere methodes bij het innen van boetes wat leidt tot razzia-achtige taferelen (zoals onlangs in Assen waar zij op één ochtend invallen deden bij acht woningen).

-Wij groeten alle strijdende gevangenen-  
HET AUTONOME TRIMKLUPJE





"Een ander hoogtepunt van dit festival (Cannes 1987) bleek 'Der Himmel über Berlin' van Wim Wenders te zijn. Na zijn Amerikaanse films keerde Wenders terug naar Duitsland en naar de stijl van zijn vroegere werk.

Het cynisme is uitgebannen, de hang naar puurheid en naïviteit binnengeschaald. (...) Wenders had de moed dit gegeven uit te werken zonder een knipoog of relativiserend element. Dat hij niet uitgleed, dankt hij behalve aan zijn eigen aanpak, aan cameraman Henri Alekan, die de engelen - zij kunnen volgens Wenders geen kleur zien - met onontkoombare zwart-wit beelden onderscheidt van de mensen die dat weer wel kunnen."

(NRC-Handelsblad)

'Der Himmel über Berlin' is een heel vrije, creatieve film, waarin niet een vastgelegd gegeven van plaatjes wordt voorzien, maar die als het ware vanzelf ontstaat terwijl je ernaar kijkt. Heel gedurfd en knap."

(de Volkskrant)

"Wenders legt zoveel sereniteit en schoonheid in dit potentieel lachwekkende materiaal dat de toeschouwer graag bereid is met deze fabel mee te gaan. Boven alles doet de film voor Berlijn wat 'Im Lauf der Zeit' en 'Alice in den Städten' voor het Duitse platteland en 'Paris, Texas' voor de staat van de Lone Star deden. De film is een liefdesverklaring aan de stad, waar de camera van Henri Alekan zowel rond de vertrouwde monumenten als door de onbekende achterstraatjes glijdt. Visueel is de film een genot."

(Variety)

**TRIUMPF  
DES  
HIMMELS**

*ARJEN MULDER*

**DIT ARTIKEL KOMT UIT DE ARCADE  
HET JAARBOEK VOOR AMBULANTE  
WETENSCHAPPEN, UITGEGEVEN DOOR  
RAVIJN.**

Toen de film "Himmel über Berlin" van Wim Wenders in 1988 uitkwam werd hij omarmd door zowel het publiek als de jury's en de critici. De vorm van de film; de zwart/wit beelden, de muziek van Nick Cave, sprak het linkse publiek duidelijk aan.

Heeft niemand in de gaten waar Wenders het in zijn film over heeft, of willen de filmvrienden over de hele wereld hetzelfde als hij?

Het artikel van Arjen Mulder zet grote vraagtekens bij de inhoud van de film en geeft aan dat de symboliek zoals Wim Wenders die gebruikt overeenkomsten vertoont met Nazi-propagandafilms van voor de tweede wereldoorlog.

Genoemd wordt de Nazi-film "Triumpf des Willens" van Leni Riefenstahl. Zij was de echtgenote van Fritz Lang en hun werk vertoont in vorm veel overeenkomsten. Samen werkten ze nog aan Metropolis en andere films die als thema de strijd van de arbeidersbeweging hadden. Fritz Lang is voor de Nazi's gevlucht, Riefenstahl bleef.

In hoeverre zijn mensen in staat om in een filmverhaal dat wat betreft de vorm aansluit bij de eigen trends nog krities mee te blijven kijken en te volgen waar de regisseur met zijn of haar verhaal heen wil.

Het krities kijken naar films is de film een plaats geven in politieke diskussies. Doordat film meer mogelijkheden biedt dan taal alleen is het bij uitstek een medium om nieuwe inzichten te verschaffen waar diskussies doodgelopen zijn.

TRIUMPF

TRIUMPF

TRIUMPF

TRIUMPF

TRIUMPF

TRIUMPF

TRIUMPF

TRIUMPF

*'Jeder Engel ist schrecklich.'*  
Rainer Maria Rilke

I  
Na zijn zevenjarige missie in de Verenigde Staten te hebben voltooid, keerde regisseur Wenders terug naar de Heimat. Hij koos Berlijn als standplaats, begon direkt aan de voorbereidingen van een nieuw projekt. Over de stad verklaarde hij: 'Berlijn is niet enkel de Incarnatie en het hart van Duitsland, maar ook een beetje dat van de wereld'. En het projekt? 'Dat is fundamenteel verbonden met het Verlangen, mijn verlangen: om mijn taal en Duitsland terug te vinden, dat ik op cinematografisch vlak sinds lang verlaten had.' Laten we direkt zo letterlijk mogelijk proberen te horen wat hier gezegd wordt. Een na-oorlogse West-Duitser heeft het anno 1987 over Duitsland (en niet de Duitslanden) en zegt daarvan dat het de Incarnatie en het hart van de wereld is - de plek waarop het Verlangen gericht is: het 'Verlangen' (van iedereen blijkbaar) is: "Duitsland terug te vinden".

Wim Wenders had als jonge filmrecensent aan de vooravond van zijn queeste naar de eigen bodem geschreven: 'Ik geloof niet, dat er ergens anders zo'n verlies aan vertrouwen in eigen beelden, verhalen en mythes bestaat als bij ons'. En hij had de taak op zich genomen om, na eerst in een film als *Im Lauf der Zeit* (1976) te hebben aangetoond hoe leeg het geestelijk leven in Duitsland was zonder die eigen mythes, dat vertrouwen te herstellen. Om dit te bereiken bleek er voor hem maar één route mogelijk: hij moest de confrontatie aangaan met de beelden en verhalen uit de Amerikaanse films die Europa na 1945 - zes jaar verstoken van Hollywood-produkties - massaal overspoelden, welke films de oude verhalen, die de Duitse identiteit zijn begin en bestemming hadden gegeven, niet alleen wegvaagden, maar al snel ook compleet vervingen. Om cinematografisch terug te keren naar Duitsland, anders gezegd, om de Duitse mythes te herstellen, moest het Amerikanisme uit de Duitse identiteit worden gebannen.

De Yankees die in '45 als bevrijders van het nationaal-socialistische juk waren binnengehaald, werden overigens in de jaren '60 al gheïnterpreteerd tot de bezetters van het vaderland, en op zijn skandeerde de Duitse studentenjeugd hen toe: 'Amis raus!'. Al werd daar toen nog solidair: 'Aus Vietnam!' aan toegevoegd. In *Der Amerikanische Freund* (1977) laat Wenders iemand zeggen: 'De Amerikanen hebben ons onbewuste gekoloniseerd'. Dat moest de oorzaak zijn van de leegte daarin en dat ook definiëerde zijn vorm van anti-imperialisme: hij stelde zich tot taak the American Dream uit het Duitse onbewuste uit te drijven. Zijn methode hierbij was deze Droom tot het bittere einde mee te dromen om er daarna uit te kunnen ontwaken, reden waarom hij vertrok naar de enige bodem die daarvoor geschikt was: die van het buitengewest Amerika zelf, alwaar hij na zeven jaar slaapwandelen wakker schrok in het plaatsje Paris, in Texas.

Amerika? Wenders: 'In Duitsland is alles verscheurd, versplinterd. De geïsoleerde stad Berlijn bewijst dit duidelijk. Maar het gaat niet enkel om de breuk tussen de twee landen. Deze versnippering heeft niet alleen een politieke betekenis. Iedere staat, maar ook ie-



der mens vormt een ellandje, alleen en verscheurd, door gebrek aan liefde, omdat men niet weet waarom men leeft, omringd als men is door teveel lelijke beelden, verplicht als men is te leven zonder tederheid'. Duitsland een kapot lichaam dat ter heling met tedere beelden moet worden omringd, opdat het zich herinnere waarom het leeft.

'Als men de negentiende eeuwse mens zou plaatsen in het hedendaagse leven, zeker in Berlijn, zou hij zich afvragen wat er allemaal gebeurt en hoe men ertoe moet komen om te leven. Wij zijn bevoorrecht. Wij kennen het recht keuzen te maken. Maar wat kan een secretaresse in Dallas doen? Zij kan zich alleen maar afvragen waarom ze leeft. Om wat geld te verdienen en het uit te geven? In de negentiende eeuw was men misschien niet gelukkiger, maar men had een doel: zijn gezin, God. Men had in de eerste plaats God om de wereld te begrijpen.'

Heeft de negentiende-eeuwer in Wenders nog het Verlangen in zich naar een God om ons uit te leggen waarom wij, en Duitsland, nog steeds in leven zijn, de twintigste-eeuwer in hem weet dat tedere beelden niet meer uit de trouwbijbel komen, maar uit de film-camera. En blijkens zijn nostalgie om de nu al weer 100 jaar oude zevende kunst, weet de een en twintigste-eeuwer in Wenders dat de film ten dode is opgeschreven om vervangen te worden door de elektronische media.

Het is niet toevallig dat Wenders - drie-eenheid ingeklemd tussen de rouw om verouderde waarden en de rouw om een verouderde techniek - nu juist zo'n medelijden heeft met een secretaresse in ondemokratisch Amerika. Haar immers had hij in *Paris, Texas* de weg gewezen naar het waarom van haar werken, en in haar had hij zijn eigen Amerikaanse droom uitgedroomd. Nu zegt hij, opnieuw letterlijk: wij in Berlijn zijn bevoorrecht die in staat zijn om te kiezen. Zij in de States leeft onder een juk dat haar een keuze onmogelijk maakt. En de suggestie is duidelijk: zou er niet een omgekeerde historische beweging moeten worden ingezet, zou Duitsland Amerika niet moeten komen bevrijden van de overheersing door geld en konsumptie, om het daardoor de gelegenheid te bieden een 'echte' keuze te maken, voor de tederheid namelijk, nu God en gezin in een vorige eeuw zijn achtergelaten? De ameri-

kaanse invasie leidde tot het Duitse Wirtschaftswunder, d.w.z. de albeheersende toename van geld en consumptie in de Bondsrepubliek. Zou een omgekeerde invasie nu daar niet een wonder kunnen veroorzaken, de albeheersende toename van zin en liefde namelijk? Een militaire invasie is daarvoor niet nodig, we weten immers dat een kulturele kolonisatie van hun onbewuste al voldoende zou zijn?

Duitsland? Herinneren we ons *Paris, Texas*, het eindpunt van Wenders' Amerikaanse missie. De hoofdpersoon, Travis (van traveller, reiziger), was een klassieke Wenders-held: levend op een bodem waar hij totaal van vervreemd was, werd hij gedreven door een nostalgie naar het vergeten beginpunt waar zijn bloed was begonnen te stromen. De man loopt de woestijn van de klassieke Amerikaanse (John Ford-)western door, op zoek naar het stukje grond waar zijn conceptie had plaatsgevonden. Dit patroon: Amerikaanse beelden, en daardoorheen de queeste naar de eigen oergrond, dat was Wenders' Duitse droom - in feite een wezensvreemd element in het Amerikaanse landschap. Daarin immers was men, in het kader van de trek naar het Westen, de hele negentiende eeuw door op zoek geweest naar nieuwe grond (new frontiers) om zich te kunnen vestigen. In die zin zou Wenders een mislukte kolonist zijn: hij blijft naar zijn oude wortels verlangen. Zelfs Hollywood in het uiterste westen zou hem geen nieuw vaderland schenken. Integendeel, Wenders' paranoia ziet daar de demon in die hem van zijn bloedsbodem wil verdringen.

De angst voor dat monster nu bezweert hij middels zijn *Paris*-film, waarin hij Travis, zijn alter ego, definitief the American Dream laat verwezenlijken: hij laat zijn held 100% Amerikaans worden om zich daardoor te kunnen realiseren dat die man in zijn landschap van western-beelden absoluut niet Europees, niet Duits, niet bij mij, Wenders, behorend is. In Travis isoleert Wenders het Amerikaanse element in zichzelf, om het vervolgens uit te kunnen drijven, zich ervan bewust geworden dat de Duitse droom fundamenteel anders is dan de Amerikaanse; en de Duitse droom, dat is de eigen mythe die in zijn bloed meestroomt. Ga henen van mij. De Hollywood-de-

mon de woestijn ingejaagd, de weg naar het vaderland open en uitnodigend opeens, na zeven magere jaren.

Wat gebeurt er namelijk? Travis wordt van zijn oorspronkelijk germaanse speurtocht in 'die Wüste' afgeleid door zijn broer, die hem uit zijn zelf verkozen wildernis terugvoert naar de beschaving, in de vorm van zijn huis en zijn vrouw en kind. Daar weergekeerd blijkt echter dat hun zoontje in werkelijkheid Travis' kind is en dat diens moeder is verdwenen. Een toenadering tussen vader en zoon volgt, waarna beide op zoek gaan naar de moeder. Die vinden ze uiteindelijk ook, in Houston, waar ze in een peepshow als secretaresse werkt (ze neemt in ieder geval gedikteerde teksten op). Dan volgt een verzoening, niet tussen hem en haar, maar tussen haar en hun zoontje. Moeder en kind blijven verenigd achter, Travis reist schijnbaar doelloos verder. Het kind (Hunter, jager, dus wel iemand met een doel) heeft gevonden wat hij zocht: zijn echte moeder. Die moeder, Jane (Me Tarzan, you - nu ja, zij is het wilde element) heeft dat ook gevonden: haar moederschap namelijk (en is daarmee getemd). Alleen vader zoekt verder.

Dit werd indertijd geïnterpreteerd als een verbeelding van het moderne gezin, waarin de vader afwezig is (met de echtscheidingsstatistieken in de hand om de sociale werkelijkheid achter de verbeelding te bevestigen). Alleen is er niets moderns aan: het is gewoon het ideale Amerikaanse gezin. Daarin immers blijft de vrouw thuis om de kinderen te verzorgen, terwijl vader de wijde wereld in trekt om carrière te maken, 'van krantenjongen tot miljonair'. Dat was nu precies the American dream. Wenders had een held gecreëerd met een bij uitstek 'duits' Verlangen (het vinden van de eigen bloedsbodem, in modieuze jargon: 'het vinden van de eigen identiteit'), die van zijn spoor wordt afgebracht door de bij uitstek 'amerikaanse' dubbele droom van gezin en gezinsonafhankelijkheid voor de man en dankbare aanvaarding van het moederschap en gezinsonafhankelijkheid voor de vrouw. Dat is de klassieke reden 'waarom een secretaresse in Dallas leeft'. Wenders kon niet duidelijker zijn.

Maar het is natuurlijk niet de reden waarop een Duitser in het hart van de wereld zijn bestaan grondvest. Het Dallas-gezin is fundamenteel anders dan de Europese familie. In Amerika is iedere rela-

tie tussen een mens en de grond waarop hij geboren is toeval: de mobiliteit van de bevolking maakt het tot iets willekeurigs (en *Paris, Texas* is een en al mobiliteit). Daardoor is ook iedere relatie tussen mensen toeval: als je plotseling vertrekt om elders te gaan werken krijg je daar nieuwe relaties en verdwijnen de oude. Wat weer de reden is dat ook de liefde aan het toeval is overgeleverd. De enige niet willekeurige relatie in Amerika is die tussen ouders en kinderen; en gezien het toevallige van het vader-moeder contact is eigenlijk alleen de moeder-kind band geen pure samenloop van omstandigheden, maar iets 'natuurlijks', onvermijdelijks. Het is het enige noodzakelijke verband in een web van toevalligheden. Vandaar het belang dat Wenders eraan hecht.

Want daar gaat het hem om, dat is de duitse droom: dat de relatie mens-bodem geen toeval is en dat dus de bloedsbanden tussen de mensen, 'tussen man en vrouw', geen willekeur zijn, maar een kwestie van voorbestemming, uitverkiezing, noodzaak, lot, 'Schicksal'. Want alleen dat maakt het leven zinvol (nu Wenders het niet meer 'God' durft te noemen). Dat was het 'eigen' verhaal, de eigen mythe die de duitse identiteit maakte tot wat ze was, voor ze in 1945 verpletterend verslagen en daardoor 'verscheurd' werd. Dat is de mythe die Wenders terugvindt, de kern van zijn van vreemde smetten bevrijde onbewuste. Met een clean bloed-en-bodem verhaal kon hij terugkeren naar de Heimat nu.

## II

Duitse beelden, duitse stemmen. Wenders opent zijn film *Der Himmel über Berlin* met een tekst, geschreven en gesproken: 'Als das Kind Kind war, wute es nicht, da es Kind war, alles war ihm beseelt, und alle Seelen waren eins'. Dat is het begin - het kind; en dat is de inzet - de eenheid, de heelheid van de ziel en van alle zielen. Dat ook is de mythe: ons leven is nooit begonnen (we herinneren ons er althans niets van), we zijn er, merken we op een gegeven moment (en dat is het eind van de kindertijd, het begin van de versplintering). Als we ontdekken dat we er zijn, zijn we er geweest; daarna kunnen we alleen nog verlangen 'naar wat een ander vroeger was', zoals Wenders' scenarioschrijver Peter Handke lang geleden alweer in een toneelstuk had laten zeggen door Kaspar Hauser.

Na de openingstekst zien we wolken, zondorschenen wolken, we vliegen over een stad, kijkend vanuit het perspectief van de vlieger. En dan zien we wie die vlieger is: een engel. Hij is geland op de Gedächtniskirche, het ruïneuze oorlogsmonument van Berlijn. Zo gaat de mythe verder immers: zodra we weten dat we er zijn, treden we binnen in de geschiedenis, leren we dat wij een belichaming van het verleden zijn, van al die mensen wier levenslijn tot hier, tot ons heeft gevoerd. De engel kijkt omhoog, in de straten onder hem lopen de massa's der stadsbewoners, waarvan sommigen stilstaan en omhoog beginnen te kijken. Weer de mythe: we zijn niet alleen, we leven temidden van mensen als wij, met wie we samen de levenslijn verder voeren. Recht en plicht: recht om te leven (leven waar we nooit om gevraagd hebben), plicht om het leven door te geven, daarmee de dood overwinnend (dood waar we nooit om hebben gevraagd). Dat is de horizontale as waarlangs het leven zinvol wordt: de vooruitgang middels krijgen en geven. Wenders slaagt er aldus in om in nog geen twee minuten in het onbewuste van zijn kijkers het verhaal te activeren, dat sinds de Romantiek in het Westen het basispatroon vormt van iedere zingeving aan het leven: de Geschiedenismythe namelijk, waarin de geschiedenis het leven zinvol maakt en waarin de geschiedenis zelf zinvol is omdat Gods daden, of sinds de Romantiek die van de Geest, erin tot ulting komen (de verticale as). Dit is ook precies het verhaal waarin we het vertrouwen verloren toen, zoals Elias Canetti schreef, 'De geschiedenis ophield reëel te zijn, en zonder het de merken de mensheid plotseling de realiteit verliet' - d.w.z. sinds Auschwitz, sinds Hiroshima. Wenders vindt, zonder een greintje twijfel of cynisme, de weg terug de geschiedenis in.

Hij kan ook niet anders, daarvoor immers was hij naar Berlijn gevlogen: "In mijn land is dit de enige stad die me interesseert. Elders ervaart men niet veel meer dan de krankzinnige behoefte om het verleden weg te wissen. Het is de enige plaats waar men niet probeert te vergeten. Men vindt in deze symbolische stad enkele sporen uit de negentiende eeuw, uit de jaren twintig, van de oorlog, van de na-oorlogse periode en uiteraard van de huidige politieke realiteit. Het is een vriendelijke stad." Het is een ellandje waar de Geschiedenis nog funktioneert. En alleen daarin kan tederheid bestaan.

Wenders brengt met deze beelden ook een andere mythe in beeld. De geschiedenis als zingevend principe is een Europese, van oorsprong christelijke gedachte. De andere mythe is Duits, al bestaat ze uit dezelfde elementen: het begin dat geen begin is, de versplintering, de geschiedenis, de massa. De inzet ervan is ook dezelfde: het herstellen van de heiligheid. Het doel is echter anders: niet het overwinnen van de dood, maar het veroveren van de absolute macht. Het nationaal-socialisme.

Laten we even terugkijken op het Duitse cinematografische vlak. In 1934 maakte Leni Riefenstahl een film over de partijdagen van de nazi's in dat jaar: *Triumph des Willens*. Ook Riefenstahls film opent met een tekst over een 'begin': 'Vier september 1934. Twintig jaar na het uitbreken van de wereldoorlog, zestien jaar na het begin van Duitslands weedom en verdriet, negentien maanden na het begin van Duitslands wedergeboorte, vloog Adolf Hitler opnieuw naar Neurenberg om de kolonnes van zijn trouwe aanhangers te inspecteren.' Dan zien we wolken, zondooerschenen wolken, we vliegen over een stad. In de straten daarvan lopen mensen, massa's mensen, waarvan sommigen omhoog beginnen te kijken, we zien hen vanuit het perspectief van de vlieger. We zien vervolgens wie die vlieger is: de Führer. Hij is geland op het vliegveld van Neurenberg. De nacht valt, een nieuwe dag begint. Het ontwaken wordt getoond in het historische centrum van Neurenberg, de vakwerkhuisen, de spitse daken, de landelijke klederdracht... Onbewuste oppepper: Duitsland is de nacht in gegaan van een verloren oorlog, maar haar geschiedenis is daardoor niet aangetast, het land is nog ongeschonden - laat nu ook de Duitse mens zich weer herstellen! Vandaar schakelen we over naar het tentenkamp, waar we de massa der partijgangers aan de ochtendhygiëne zien: fris en vrolijk fascisme. Deze gesplinterde mannenlijven zijn de belichaming van Duitslands nieuwe heiligheid. De mythe is daarmee rond: van begin, versplintering en geschiedenis, naar een nieuwe heiligheid (overwinning van de dood).

Deze drie thema's keren ook expliciet terug in de toespraken die Hitler houdt, terwijl de massa's toehoren. Tegen de partijjeugd zegt hij: 'En als er van ons niets meer over is, dan zullen jullie de vlag die wij eens vanuit het niets hebben gehesen, in jullie vuisten moeten houden. En ik weet dat het niet anders kan zijn, want jullie zijn vlees uit ons vlees, bloed uit ons bloed en in jullie jonge hoof-

den brandt dezelfde geest die ons beheerst.' Het thema van het overwinnen van de dood door het verlengen van de levenslijn lijkt hier hardop te worden uitgesproken. Alleen maakt Hitler in zijn slottoespraak tot de verzamelde partijdag duidelijk dat het hem daarom helemaal niet gaat. Hij zegt daar: 'Toen onze partij nog maar zeven man groot was, sprak zij al haar twee grondbeginselen uit; ten eerste: zij wilde een waarachtige, wereldbeschouwelijke partij zijn, en ten tweede: zij wilde kompromisloos de macht in Duitsland, voor haar alleen.' Macht maakt heel - Hell! antwoordt de massa. Dat was de triomf van de wil: we wilden de macht en nu hebben we die ook om ons waarachtige, wereldbeschouwelijke werk te kunnen doen. In Wenders' termen: nu konden ze de secretaresses in Neurenberg uitleggen waarom ze leefden. ▶

Wenders gebruikt Riefenstahls beelden - en dat het geen 'toevallige' overeenkomst maar een citaat betreft, wordt enerzijds aangeduid door het feit dat het citeren van filmbeelden bij Wenders bijna een standaard-procedé is, hij is een groot kenner van de filmgeschiedenis; anderzijds door het feit dat deze door Kracauer beroemd gemaakte beelden vaker geciteerd worden, bijvoorbeeld door John Millus in de opening van zijn film *Red Dawn*, waarin Nicaragua binnenvalt in de V.S.. Maar hij gebruikt ze omdat hij een anti-fasistische film wil maken: hij wil een confrontatie aangaan met het verleden en daar hoort het nationaal-socialisme bij. Als hij de engel op de Gedächtniskirche laat landen, herinnert hij eraan hoe Duitsland de nacht in is gegaan van het fascistendom en een verloren oorlog, maar tegelijk zegt hij dat haar geschiedenis daardoor niet is aangetast: hoe geschonden en versplinterd het leven ook is, hoe groot het niets waaruit hij zijn vlag van een nieuw en zinvol bestaan wil hijsen, we bestaan nog, heiligheid is nog mogelijk. De weg die daarheen voert is echter niet die van het kompromisloos de macht opeisen - dat kan niet meer. Wenders geeft uitdrukkelijk aan een anti-oorlogsfilm te maken, een anti-totalitaire film ook: tegen de strijd waar Hitler over schreeuwt, vóór de vrede, tegen de macht, vóór de liefde. Wenders helden willen de liefde om, als ze die hebben, hun waarachtige wereldbeschouwelijke werk te kunnen verrichten. Met tederheid in plaats van geweld hetzelfde doel bereiken, daar gaat het om.

Wenders anti-fascisme toont zich het duidelijkst in zijn benadering van de massa. De massa's van Leni Riefenstahl hebben iets vreemds over zich: we zien voortdurend enorme aantallen mensen in de film, in strak geordende kohorten vaak, marcherend, stilstaand, luisterend, één keer zelfs kollektief een tekst uitsprekend, en dan weer in beweging - met schoppen, met wapens, met fakkel, met vlaggen en vaandels... Alleen, wat er ook gebeurt, niemand leren we nader kennen: er loopt niet één individu in mee. Als we al eens een gezicht in de menigte zien, zien we dat nooit meer terug. De enigen die herkenbaar (met naam) worden geïntroduceerd zijn een aantal nazi-koppen, en de enige van wie we te horen krijgen wat hij op zijn hart heeft, is Adolf Hitler, in de slottoespraak.

De mensen die we van nabij genoeg zien om identificatie mogelijk te maken, zijn allemaal sterke, jonge mannen met een bepaalde schedelvorm en opgeschoren nekken. Daar hadden Leni Riefenstahl en Albert Speer, de 'architekt' van de partijdagen, wel voor gezorgd: de optocht van de 'Amtswalter', de partijbureaucraten, werd bijvoorbeeld 'snachts georganiseerd, zodat wel hun fakkel, maar niet hun vette buiken en middelbare leeftijd zichtbaar zouden zijn. Als er in de film details in beeld komen zijn dat laarzen, handen op spades, symbolen: de massa blijft anoniem, abstrakt, ideëel, onindividueel, 'onmenselijk'. Als gevolg hiervan wordt de film op den duur van een bijna pathologische, dodelijke verveeldheid.

Dat komt natuurlijk ook door het filmverhaal: Riefenstahl toont militaristen (partijgangers) die hun overwinning al achter de rug hebben - haar film toont hoofzakelijk de Triumpf des Organiserens. Ook boy-meets-girl films eindigen aan het slot van de voorgeschiedenis, als het verhaal van de geslaagde liefde begint zijn droom en drama voorbij, de rest is een kwestie van relatie-managing, iets waarvan de charme voor buitenstaanders meestal moeilijk na te voelen is. Als Hitler in zijn slottoespraak oreert dat de partijdagen 'de grote en geestelijke ontmoeting van oud-strijders en wapenbroeders' is geweest, komt dat onbegrijpelijk over: de massa's hadden niets geestelijks of persoonlijks, ze waren alleen maar groot. Hitler spreekt blijkbaar uit een tijd tot ons die ons absoluut vreemd is geworden.



Wenders verwerpt dit type massa. Ook hij laat zijn hele film door onafgebroken massa's mensen zien: al diegenen die in de huizen, café's, filmsets, straten en metro's van Berlijn leven. Zijn hoofdpersonen, de eerst getoonde engel Damiël en zijn mede-engel Casiël, zijn puur geestelijke wezens en als zodanig in staat dwars door muren en dergelijke heen te lopen (inklusief de Muur). Ze zijn voor mensen onzichtbaar, maar kunnen wel ieders gedachten, ieders geestelijk en persoonlijk leven horen. Als gevolg daarvan komen de engelen enkel individuen tegen, ieder heeft zijn of haar eigen gedachten in de eigen taal. De mensenmenigten in Wenders' Berlijn vormen nooit een 'echte' massa - zonder wil of met maar één wil, zoals Riefenstahls massa. Iedereen behoudt zijn of haar persoonlijke bewustzijn.

In het begin van de film loopt Damiël door een metro. Men zit daar in zichzelf verzonken, 'ieder mens vormt een eilandje, alleen en verscheurd'. Damiël gaat naast een kalende man zitten, een typisch geval van 'een dolkstoot in de rug gehad'. Deze man denkt bij zichzelf: "Je bent verloren, maar dat kan nog lang duren. Je ouders hebben je verstoet, je vrouw heeft je verraden, je vriend is in een andere stad, je kinderen herinneren alleen nog je spraakgebrek. Je kunt jezelf voor de spiegel iedere keer wel voor je kop slaan..." Dan legt Damiël zijn hand rond de schouder van de man: "Wat is dat?" denkt die. "Iets is er... Ik ben er toch ook nog! Als ik wil, als ik alleen maar wil... Ik moet enkel willen, dan kom ik er weer uit. Heb me er zelf in laten vallen, kan me er ook weer uithalen, zou toch belachelijk zijn. Dan had moeder gelijk: 'Laat je toch niet zo rondduwen!'."

De triomf van de wil wordt bij Wenders op individueel niveau behaald, al is daar ook een teder schouderklopje van een Engel-Führer voor nodig: een beetje liefde en de mens weet weer waarom hij leeft: omdat hij leeft en omdat hij dat wil. Een groter contrast is nauwelijks denkbaar met de totalitaire machtswil om de massa's bij zich in te lijven voor hun eigen hell bij Hitler/Riefenstahl. Wenders verzet zich tegen iedere hiërarchische machtswil, zijn wil is die om te bestaan, desnoods in totale eenzaamheid: dat is toch anti-fascisme?

Maar laten we de massa in Wenders' Berlijn nog eens nader bekijken. De mensen verkeren er regelmatig in grote groepen andere mensen, zonder dat ze die eigenlijk werkelijk zien, ze zijn daarvoor veel te veel bezig met hun eigen beslommeringen. De metrorit brengt dit schitterend in beeld: de massa is een medium geworden waar de mensen onbewust instappen om zich ergens heen te laten vervoeren, maar nooit om gezamenlijk, als groep, ergens heen te gaan. De massa is net als de metro een vervoersmiddel, een functioneel objekt, maar nooit een objekt met een eigen waarde en een eigen moment. Alleen het individu is dat: het is een denkend en voelend objekt, een subjekt dus. De fascistische massa is totaal afwezig. Duitsland is entnazifiziert. Een pluspunt?

Dat zou het zijn als niet overal ter wereld de massa tot een medium was geworden, als dat niet kenmerkend was voor de naoorlogse periode in het westen. In alle treinen, bussen, alle drukke winkelstraten van alle grote steden over zo langzamerhand de hele wereld is dit waar te nemen. Wenders' 'anti-fascistische' massa is een universeel verschijnsel, een normaal onderdeel van iedere op consumptie en media ingeschakelde maatschappijvorm. Zijn anti-fascisme is een konstatering, niet meer, als stellingname hangt het volkomen in de lucht. Waarom je een expliciet voorstander tonen van iets dat allang gerealiseerd is en dat op geen enkele wijze wordt bedreigd?

#### IV

Ook de engelen zijn bij nadere beschouwing niet zo eenduidig. Zij weten alles van de mensen, maar zijn volkomen van hen afgesloten, wat zich uit in het feit dat ze de wereld in zwart-wit beelden zien. Ze kunnen hooguit af en toe iemand een kontje geven om uit het niets omhoog te kruipen richting waarachtig en wereldbeschouwelijk, en zelfs daarin mislukken ze soms. De engel Cassiël slaagt er bijvoorbeeld niet in een jongen op het Europa-Center van zelfmoord af te houden door middel van handoplegging.

Het is geen toeval dat Cassiël faalt, waar Daniël slaagt. In een gesprek helemaal aan het begin van de film heeft Cassiël zijn wereldbeschouwing geformuleerd: "Alleen blijven! Laten gebeuren! Ernstig blijven! Wild kunnen we enkel in die mate zijn, als we onvoor-

waardelijk ernstig blijven." Nu zien we waar die wildheid toe leidt: machteloosheid, dood. Damiël slaagt waar Cassiël faalt, omdat hij een andere levenshouding heeft. In het begingesprek zegt hij: 'Es ist herrlich nur geistig zu leben und Tag für Tag die Ewigkeit von die Leuten rein, was geistig ist, zu bezeugen - aber manchmal wird mir meine ewige Geistesexistenz zuviel' (ze hebben net naar een vriend paartje zitten kijken). Hij wil zijn alwetendheid verliezen, hij toont zijn verlangen, het Verlangen zoals Wenders het noemde: "Endlich ahnen, statt Immer zu wissen", "Ach en Oh en Ah en He-meltje! kunnen zeggen, in plaats van altijd Ja en amen!" Tegenover de wraakzuchtige, onvoorwaardelijke ivoren toren-houding van Cassiël plaatst hij zijn mededogen met het menselijke tekort: koud tegenover warm.

Deze tegenstelling die Wenders en Handke hier introduceren is in de jaren dertig al nauwkeurig verwoord door Antonio Gramsci in zijn *Gevangenisschriften*: "De verglissing van de Intellectueel bestaat erin dat hij meent dat men kan weten zonder te begrijpen en vooral zonder te voelen, zonder gepassioneerd te zijn (niet alleen voor het weten op zich, maar voor het objekt ervan)". Cassiël's passie betreft het weten, die van Damiël het objekt van dat weten. Alleen maakt Gramsci duidelijk dat hier van een tegenstelling geen sprake is: weten is niet mogelijk zonder te voelen en onvoorwaardelijk weten kan alleen ontstaan waar mededogen aanwezig is met het objekt van dat weten, dat wil zeggen, met de mensen, het menselijk tekort.

Gramsci heeft ook verduidelijkt wat hij met 'begrijpen' bedoelt: "De intellectueel gelooft dat hij een Intellectueel (en niet een pure pedant) kan zijn, ook als hij geen enkele band heeft met het volk, dat wil zeggen zonder de elementaire passies van het volk te voelen, zonder deze te begrijpen en ze dus te verklaren en te rechtvaardigen binnen de bepaalde historische situatie, ze dialectisch te verbinden met de wetten van de geschiedenis, met een hogere - wetenschappelijk en coherent uitgewerkte - wereldbeschouwing, met het 'weten'."

Volgens Gramsci was ieder mens tot op zekere hoogte filosoof, intellectueel: iedereen dacht na over de wereld en zijn positie daarin (en de mensen in Wenders' films doen niet anders dan dat); maar in iedere maatschappelijke klasse waren mensen die hun onsa-

menhangende noties probeerden uit te werken tot een coherent geheel en die groepen noemde hij 'de intellektuelen'. Hij onderscheidde daar drie hoofdgroepen in: er waren 'traditionele intellektuelen', die de noties van de heersende klassen uitwerkten en dat uitriepen tot 'het gezonde verstand'; er waren 'organische intellektuelen' die de tegen de heersende klassen strijdende onderklassen vertegenwoordigden en de nog niet vanzelfsprekende noties daarvan tot uiting brachten - met het doel zo'n samenbundelende wereldbeschouwing te ontwerpen dat daarmee de macht kon worden overgenomen. En dan was er nog een derde groep, de 'vrijwillige intellektuelen': dat waren intelligente mensen die weliswaar begrepen hoe hun wereld in elkaar stak, en die ook de twee met elkaar strijdende ideologieën van de macht en tegenmacht-in-wording kenden, alleen voelden ze zich met geen van beide klassen verbonden, alleen wilden blijven. Ze wisten veel, ze begrepen heel wel hoe onrechtvaardig en wreed de maatschappij georganiseerd was, maar ze hadden geen benul hoe die kennis in praktijk kon worden omgezet, hoe je iets aan de status quo kon veranderen, aangezien ze zich met geen enkele grotere groep wilden verbinden. Daarom verlamde die kennis hen, ze werden er ongelukkig van, hun kennis zat hen genadeloos in de weg en moest

weg weg weg. Dat was de reden waarom ze om 'aktie' begonnen te roepen, om een 'totale verandering', wat dat verder ook voor mocht stellen. 'Alles' was fout en het moest 'helemaal' anders, maar hoe, en door wie, en wanneer?

Het was deze aktie-ideologie die hen zich deed aansluiten bij het fascisme (als ze dat al niet zelf creëerden). Dat wilde immers ook alles veranderen en wel onmiddellijk - zonder daarbij van één klasse uit te gaan om die verandering te realiseren. 'Korporatisme' was de slogan, en dat onder de vleugels van iets 'hogers', van een Partij, en iedereen moest meedoen. Onmachtigen die ze waren, brulden ze om de macht, 'kompromisloos de macht, voor haar alleen'.

Hoezeer de rol van de ideologie en de beroepspraktijk van intellektuelen veranderd moge zijn - Wenders' engelen passen perfect in het door Gramsci beschreven patroon. De engelen weten alles, maar kunnen niets begrijpen of verklaren vanuit een be-

staande maatschappelijke situatie, ze zien immers alles in het perspectief van de eeuwigheid, ze zijn alleen maar geest en als zodanig niet in staat 'de elementaire passies van het volk te voelen'. Het zijn dus vrijwillige intellectuelen (dat wil zeggen pedanten).

Ook de af en toe opduikende oude verteller Homerus in Wenders' film is zo'n vrijwillige intellectueel: hij wil 'alles' veranderen door 'het epos van de vrede aan te heffen', zonder verder te benoemen hoe hij in concreto die vrede georganiseerd zou willen zien. Vrede moet voor hem het tegenovergestelde van oorlog zijn, maar wat dan precies? Het heeft iets te maken met de 'kindschap' van de mensheid. "Toen het kind kind was wist het niet dat het kind was": vrede is dan het niet-weten, het onbewust-zijn, de mythe van het leven dat nooit begonnen is, de 'heelheid' van de mens in zuivere toestand, het verlangen naar iets 'dat een ander vroeger was': onmiskenbaar een vorm van intellectueel anti-intellectualisme, van kennis-mensen wier kennis hen genadeloos in de weg zit en die er daarom vanaf willen. Maar waar de klassieke vrijwillige intellectuelen om 'aktie' en 'macht' riepen, roept de moderne versie daarvan om 'vrede', om 'tedere beelden'.

Nu ja, zo'n oude man die wat voor zich uit zingt zal natuurlijk nooit meer gevaarlijk kunnen worden, al zou hij dat overigens wel willen: zijn laatste (en de laatste) gesproken woorden in de film zijn, dat "de mannen en vrouwen en kinderen mij zullen zoeken, omdat ze mij, hun verteller, voorzanger en toonaangever, nodig hebben zoals verder niets op de wereld". Vergeeflijke groothedswaanzin van een seniel oud mannetje. (Eerder in de film had hij de nazi-terreur al vergoelijkt door het te omschrijven met de woorden: "En de mensen waren helemaal niet vriendelijk meer en de politie ook niet". Niet vriendelijk? Ze hebben godverdomme miljoenen mensen uitgemoord.)

Ook Cassiël zal niet gevaarlijk worden, hij wil "alleen" blijven en de dingen "laten gebeuren". Voor hem is de eenheid van het eeuwige koninkrijk alleen te 'begrijpen' in volstrekte eenzaamheid, hij zal alleen zichzelf in de weg blijven zitten, somber starend tot in de eeuwen der eeuwen, zoals aan het slot van de film.

Maar Damiël wil meer, hij verwoordt zijn anti-intellectualisme ook met het meeste elan: "Eindelijk vermoeden, in plaats van altijd te

weten!", "De hele tijd, als we al eens meededen, was het toch maar voor de schijn... alleen voor de schijn! Niet dat ik meteen een kind wil verwekken of een boom wil planten, maar het zou toch mooi zijn bij het thuiskomen na een lange dag... zoals Philip Marlowe de poezen te voeren, of koorts te hebben, zwarte vingers van het krantelezen, niet meer alleen enthousiast te worden over de geest, maar eindelijk eens over een maaltijd, de lijn van een hals... een oor. En liegen! Of het gedrukt staat!" Dat is het credo: weg met de waarheid! Eindelijk voelen! (Hierbij moeten we bedenken dat Damiël's slogan ook te horen is als: "Endlich Ahnen, statt Immer zu wissen": eindelijk voorouders, eindelijk een geschiedenis! Weten is dan iets per definitie a-historisch, d.w.z. mythisch.)

## V

Wenders: 'Wat is een engel? Al met al geloof ik niet dat we door hen omringd zijn, ik geloof eerder dat ieder van ons zijn engel in zich draagt. Hij symboliseert het kind dat men ooit was en dat men vergeten is, de verloren onschuld waarvoor de volwassen wijsheid in de plaats kwam. Daarom zien alleen de kinderen in de film de engel. Voor mij schuilt de metafoor van de engelen in deze relatie met de kinderjaren.' Damiël is het kind dat z'n onschuld zal verliezen, die tot bewustzijn zal komen (welk bewustzijn per definitie 'ahnend statt wissend' is), wiens leven zal gaan 'beginnen'. Geheel in de lijn van de mythe die Wenders in de eerste beelden van zijn film had samengevat, zal hij binnentreden in de Geschiedenis, leren dat die een belichaming van het verleden is en zal hij door zijn recht en plicht op zich te nemen de wet van de geschiedenis voltooien. Maar de band die hij daartoe met een medemens zal aangaan mag niet toevallig zijn, dat zou ons terugvoeren tot de secretaresse in Dallas, het moet een kwestie van uitverkiezing zijn, van 'Schicksal'. Want alleen dat immers maakte het leven zinvol, de onvermijdelijke, 'echte' verbinding van mens tot mens.

De weg die Damiël zal afleggen om mens te worden is hiermee uitgezet: hij zal de aan hem voorbestemde vrouw vinden, en die vrouw vindt de aan haar voorbestemde man. (Die voorbeschikking wordt haar geopenbaard in een droom die ze over Damiël heeft in de nacht voor diens menswording, in welke droom hun handen el-

kaar grijpen in exact hetzelfde beeld als Michelangelo in de Sixtijnse Kapel gebruikte voor de hand Gods die die van de mens grijpt.) In de voorbestemmingsdroom van de vrouw, die Marion heet, herhaalt de vrouw de openingsregel van de film: "Toen het kind kind was..." en vervolgt dan: "Was dat de tijd van de volgende vragen: waarom ben ik ik en waarom niet jij? Waarom ben ik hier?" Ze stelt met andere woorden de vraag naar de toevalligheid van de identiteit en van de band met de bodem - Marion is hier, net als Damiël, nog zoekende.

Overigens maakt de film ook duidelijk waarom deze twee nu juist aan elkaar zijn voorbeschikt. Damiël ziet Marion voor het eerst als ze in een circustent aan de trapeze oefent om te leren vliegen, met namaakvleugels op de rug. Er ontspint zich dan een dialoog tussen haar en haar (Hongaarse?) trainer. Die zegt: "Marion, zo toch niet!.. Niet bengelen, maar vliegen! Je bent een engel!" "Ik kan niet vliegen met die dingen aan!" "Natuurlijk kun je. Is met vleugels makkelijker dan zonder!" "Maar niet met deze... kippeveren!" Dat is het: zij wil echte vleugels... engel zijn! Op dat moment ziet Damiël voor het eerst in een flits de wereld in kleur: dat bewijst dat er een 'vonk' is overgeslagen, die zijn wil aktiveert om uit het zwart-witte engelenbestaan in de kleurrijke mensenwereld binnen te treden (hij heeft gevonden wie hem zocht).

In haar laatste optreden in de film blijkt Marion met Damiëls hulp ook werkelijk te hebben leren vliegen (aan de trapeze nog steeds) en zegt Damiël over zijn relatie: "Es ist verbindlich", anders gezegd: het heeft niets meer met toeval te maken. Hij is er. Maar eerst is er nog de slotmonoloog van Marion, als de grote persoonlijke en geestelijke ontmoeting plaatsvindt tussen de twee, in een zijzaal bij een concert, zij in het rood gekleed, hij liefdevol luisterend, ziende. Deze monoloog vormt de tegenhanger van de slottoespraak van Hitler uit *Triumpf des Willens*: het 'anti-fascistische' niveau, dat de hele film door onder andere aanwezig was gebleven doordat Wenders het standbeeld van de overwinningengel als structurelement voor zijn verhaal gebruikte, op dezelfde wijze als Riefenstahl dat deed met de Duitse Rijksadelaar die zij keer op keer in beeld bracht, ook voor een wolkenhemel - dat niveau bereikt nu zijn voltooiing.

## VI

In haar monoloog herhaalt Marlon wat ze al ontdekt had in haar droom: "Ik was veel alleen, maar ik heb nooit alleen geleefd. Als ik met iemand was, was ik vaak vrolijk, maar tegelijkertijd hield ik alles voor toeval. Deze mensen waren mijn ouders, maar anderen hadden dat ook kunnen zijn. Waarom was die met de bruine ogen mijn broer en niet die met de groene ogen die over de stoep liep? De dochter van de taxibestuurder was mijn vriendin, maar ik had net zo goed m'n arm om het hoofd van een paard kunnen leggen" (zoals Nietzsche gedaan had aan de vooravond van zijn krankzinnigheid toen hij in dat paard Richard Wagner meende te herkennen: Nietzsche's eigen schuld, zegt Marlon, hij was immers de filosoof die God dood verklaarde en dus het leven tot een aaneenschakeling van zinloze toevalligheden hamerde). "Ik was met een man, was verliefd en zou hem net zo goed hebben kunnen laten staan en met de vreemdeling, die ons op straat tegemoet kwam, kunnen verdergaan. Kijk me aan of niet. Geef me je hand of niet. Nee, geef me geen hand en kijk me niet aan."

De grote-stadservaring van de toevalligheid van alle contacten, leidt tot het verlangen alleen te blijven. "Einsamkeit heit ja: Ich bin endlich ganz", zegt Marlon. Eenzaamheid, wist Cassiël, betekent: de eenheid van het bestaan zien. Maar opgepast: het is de toevalligheid die het verlangen wekt een zulver ellandje te blijven en juist in het niets van dat verlangen moet worden aangetoond dat de vlag van de wil om werkelijk contact te maken nog steeds kan worden gehesen.

Damiël is een vrijwillige intellectueel - en als het werkelijk zo zou zijn dat we allemaal ellandjes zijn, zonder werkelijke band met wat voor maatschappelijke groepering dan ook: zijn we dat dan niet allemaal? Maar hij is realistischer dan de Homerus uit de film: die wilde 'alles' veranderen, terwijl Damiël bewust een terrein zoekt voor zijn activiteiten. En dat vindt hij ook: er bestaat nog een werkelijke band in het bandeloze heden, en dat is de liefde tussen man en vrouw, en de liefde tussen de ouders en hun kind. Waar de maatschappelijke groeper uit elkaar zijn gevallen, is alleen de kleinste mogelijke maatschappelijke eenheid over om een waarach-



tige, wereldbeschouwelijke partij mee te vormen, en die partij heet de familie.

En is het daarnaar dus dat wij terug moeten keren? Is de enige 'aktie' waar wij, vrijwillige intellectuelen, nog om kunnen schreeuwen: een vrouw vinden om een kind bij te verwekken? Ja, zegt Wenders, in naam van de heiligheid, ja dat moeten we. Als Daniël zijn geliefde heeft gekregen zegt hij: "Nu weet ik wat geen engel weet" - met andere woorden: nu weet ik én ik voel, lichaam en geest zijn verenigd, nu ben ik eindelijk geen vrijwillig intellectueel meer.

Waar leidt zo'n terugkeer tot het gezin eigenlijk toe: zou een wereld vol 'hele' en zinvolle gezinnen niet opnieuw enkel bestaan uit ellandjes, al zijn die dan ook iets groter dan het individu alleen? Dat er meer nodig is dan het gezin alleen realiseert Wenders zich ook, en dat laat hij dan ook door Marlon vertolken.

"Ik geloof dat het nieuwe maan is", zegt Marlon. "Geen rustiger nacht dan dat, geen bloed zal er stromen in de hele stad". "Met het toeval moet het nu afgelopen zijn! Nieuwe maan van de beslissing! Ik weet niet of er een bestemming bestaat, maar er bestaat een beslissing! Beslis! Wij zijn nu de tijd." (Daar gaat het om: je kunt alles relativiseren, maar wat niet gerelativeerd kan of mag worden is de beslissing, dat wil zeggen de wil. De persoonlijke wil is de enige absolute waarde die het individu is overgebleven in deze tijd. Daarmee kan het toeval worden bestreden.)

En dan komt het: wie beslist om een ander te willen, en wie die wil laat triomferen, komt daarmee niet in een tweepersoonlijke eenzaamheid terecht, maar vindt, de essentie van de tijd zijnde, een veel ruimere bestemming. Marlon vervolgt: "Niet alleen de hele stad, de hele wereld neemt op dit moment deel aan onze beslissing. Wij tweeën zijn meer dan enkel twee. Wij belichamen iets. Wij zitten op het plein van het volk, en het hele plein is vol mensen die hetzelfde willen als wij. Wij bepalen het spel voor iedereen!"

Laten we, opnieuw, zo letterlijk mogelijk proberen te horen wat hier gezegd wordt. Wij bepalen het spel voor iedereen... Hitler zei in zijn slottoespraak: "Het Duitse volk is gelukkig in het besef dat de eeuwige vlucht der verschijnselen van nu af voorgoed is vervangen door een vaste pool (Heil) die zich, wetend en voelend dat ze het beste bloed in zich draagt, heeft opgeworpen als de lei."

ding van de natie en vastbesloten is deze leiding te houden, waar te nemen en niet meer af te staan. (Heil!)" Hitler zegt exact hetzelfde als Marlon: het toeval, 'de eeuwige vlucht der verschijnselen', is overwonnen nu wij een vaste pool hebben gevormd (op basis van de enige absolute waarde immers, op basis van de wil), waardoor wij, "wetend en voelend" dat wij "de tijd zijn", het spel voor iedereen kunnen bepalen, dat wil zeggen 'de leiding van de natie' in handen hebben gekregen. Het verschil tussen de partij van Marlon en Damiël en die van Hitler is natuurlijk dat deze laatste "kompromisloos de macht in Duitsland" wilde, "voor haar alleen", terwijl de eerste door de liefde in staat is een 'waarachtige, wereldbeschouwelijke partij' te zijn om daarmee de leiding te geven aan de natie, die zich op 'het plein van het volk' verzameld heeft: "en het hele plein is vol mensen die hetzelfde willen als wij".

Beider doel is kortom hetzelfde: zich als leiding over allen opwerpen om daarmee de verscheurdheid tussen alle mensen te overwinnen en de 'heelheid' tot stand te brengen (Hitlers publiek begreep dat perfect en antwoordde daarom voortdurend met 'Heil', dat wil zeggen met 'heel zijn', 'heel worden'), hun beider doel is het spel voor allen te bepalen, maar waar Hitlers partij dat met geweld deed, met een hiërarchische onderschikking van de massa aan de partij om zo de Volksgemeinschaft tot stand te brengen, weten Marlon en Damiël met liefde, met tederheid een vanzelfsprekende deelname aan diezelfde Volksgemeenschap te realiseren. Voor Hitler was het aan de macht komen van de nationaal socialisme het grootst denkbare verhaal (dat minstens 1000 jaar zou duren). Marlon zegt: "Es gibt keine groeere Geschichte als die von Mann und Frau". Hetzelfde ideaal, eenzelfde triomf van de wil, alleen de middelen zijn iets anders.

Marion vervolgt over dat maximale verhaal van man en vrouw: "Het zal een verhaal zijn over reuzen, onzichtbare, overdraagbare, een verhaal over nieuwe stamouders. Kijk mijn ogen! Zij zijn het beeld van de noodzakelijkheid, de toekomst van allen op het plein." Ja, Hitler zei hetzelfde: "Het is ons verlangen en onze wil, dat deze staat en dit rijk zullen bestaan in de duizenden jaren die komen. Wij kunnen gelukkig zijn in het besef dat deze toekomst totaal aan ons is (Heil!). De oudere lichten zouden nog aan het wankelen kunnen gaan, maar de jeugd behoort geheel en al aan

ons, met lichaam en ziel (Sieg Heil! Sieg Heil! Sieg Heil!)." Wij zijn de nieuwe stamouders, zegt Hitler, wij zijn de toekomst van allen op het plein van de volksgemeenschap.

## VII

Waarom doen Wenders en Handke dit? Waarom pikt Wenders, na the American Dream van zich te hebben afgeschut, moelteloos de oude duitse droom op van een duizendjarig rijk van een 'heel' geworden volksgemeenschap, waarvan de kern wordt uitgemaakt door de 'voorbeschikte' liefdesband tussen man en vrouw en tussen de mens en de grond waar hij geboren en getogen is? En waarom droomt hij weer over Duitsland als het 'Heilig Herz der Völker'?

En waarom herintroduceert Wenders de hele context van vertwijfelde vrijwillige intellectuelen met alles erop en eraan, die in de jaren '30 een voorwaarde was voor de opbloei van het fascisme in Europa? Voert Wenders' nostalgie om een techniek die definitief

door de geschiedenis achterhaald zal worden (de film) naar een nostalgie die de door diezelfde geschiedenis achterhaalde idealen omhelst, naar een nostalgie naar de geschiedenis als zodanig (waarvan hij heeft moeten konstateren dat men die in Duitsland aan het uitwissen is), vertaald als een nostalgie naar de kindertijd, toen het allemaal nog zo leuk leek en we de consequenties van die idealen nog niet konden overzien?

Ik verwijt Wenders en Handke niet dat ze een soort anti-fascistische neo-nazi's zijn. Het zijn eerder *pre-fascisten* die met gevaarlijke spelletjes bezig zijn en die zich tegen kritiek indekken met behulp van de (overigens op niets gebaseerde) mythe van de gelukkige 'Kindshelt', wat hier dan letterlijk met kindsheid kan worden vertaald.

Of is het anders? Wil Wenders, na eerst met de American Dream te hebben afgerekend, nu met de duitse droom breken door een konfrontatie aan te gaan met de duitse 'Blut und Boden'-mythe, en dat door de film van Leni Riefenstahl als het ware van binnenuit op te blazen, door haar 'fascistische' beelden met een anti-fascistische inhoud te vullen? Maar is hij, na in het duitse deel van de mythische ruimte te zijn binnengetrepen, niet meer in staat daar uit los te komen en droomt hij er daarom verder in? In *Blue Velvet*

zien we een jongen opgeslokt worden door de mythische ruimte van het Kwaad, hij vindt zijn weg daarheen via een afgesneden oor en aan het eind van de film wordt getoond hoe hij via datzelfde oor de mythische ruimte weer verlaat om opnieuw een 'gewone', maar rijp geworden jongen te worden. Is Wenders daar dan niet in geslaagd?

Hij vindt zijn weg naar de mythe via de wolken van Riefenstahl en het slotbeeld van *Der Himmel über Berlin* toont diezelfde wolkenlucht, alleen staan er nu de woorden; "wordt vervolgd" op: wil dat dan zeggen dat Wenders er geen afstand toe heeft kunnen nemen en zelfs besloten heeft ("Nieuwe maan van de beslissing!") erin verder te werken?

Wells waar benadrukken Wenders en Handke dat hun boy-meets-girl verhaaltje een 'epos van de vrede' is en hun film zit ook boordevol beelden van oorlogsverschrikkingen, maar merkwaardigerwijs tonen die allemaal het Berlijn van 1945: de verwoestingen die we zien zijn veroorzaakt door de 'bevrijders-bezetter', die met het platbombarderen van de hoofdstad en de daarop volgende deling ervan ook de mythe van de duizendjarige duitse identiteit vernietigden. Deze merkwaardige selectie van oorlogsbeelden doet de door Wolfgang Pohrt geformuleerde verdenking rijzen dat de auteurs, "het hun ouders niet zozeer verwijten dat die de oorlog begonnen zijn, alswel dat ze hem verloren hebben". Dan beloven de niet-geweldadige middelen die ze nu aanprijzen een roemrijker perspectief!

Of zijn er werkelijk nog steeds duitse Intellektuelen die de oude duitse droom koesteren? Er zijn tekenen die in die richting wijzen. De zogenaamde Historikerstreit lijkt tot inzet te hebben het nazi-duitse verlangen naar wereldheerschappij als een normaal historisch fenomeen te kunnen beschouwen, dat tot al even normaal historische excessen leidde. En dat *Der Himmel über Berlin* de duitse staatsprijs voor film 1988 kreeg toegewezen, suggereert dat de erin vertolkte ideeën ook op hoger niveau in Duitsland met instemming worden begroet. Maar de film kreeg ook de grote prijs van Cannes en Wenders werd op het filmfestival van Rotterdam 1988 door een internationaal panel van 500 filmcritici uitgeroepen tot de meestbelovende regisseur van de toekomst. Vervolgens kreeg hij ook nog een ere-doctoraat aan de Sorbonne in Parijs.

'eeft niemand in de gaten waar hij het over heeft of willen de filmvrienden over de hele wereld hetzelfde als hij?

## VIII

Moelijk te zeggen, want het is moelijk over deze film na te denken. De film nodigt de kijkers vanaf de eerste beelden uit zich mee te laten voeren, om gedachtenloos een toeristische trip door Berlijn te maken. De film is in één vloeiende beweging gemaakt, weliswaar is het geheel opgebouwd uit zeven van elkaar afgegrensde aktes, maar de overgangen daartussen versterken de beweging eerder dan dat ze die onderbreken. Ondanks versnellingen en vertragingen is de beweging konstant, ook de gedachten van de mensen zoals de engelen die opvangen kabbelen in een gestaag tempo voort. De vraag naar de betekenis van dit alle komt niet eenmaal aan het oppervlak van het kijkersbewustzijn.

Wenders' film is een bijna onontwarbare kluwen van verwijzingen naar oude beelden en ideeën - beelden waarvoor je niet wakker hoeft te zijn om ze te begrijpen, je kent ze allemaal eigenlijk al, er is niets aan de hand zolang de beeldenstorm maar doorgaat. Alleen wil Wenders, anders dan bijvoorbeeld Tarkovsky in een vergelijkbare film als *Stalker* zijn kijkers wel een boodschap door de strot douwen. Hij plakt warrig allemaal uit andere verbanden bekende beelden achter elkaar en probeert die over te determineren met één bepaalde zin, de Geschiedenis namelijk, om een begrip te reanimeren dat door het afschrikkingsevenwicht z'n inhoud verloren heeft: dat van de vrede. Over de vrede is, inderdaad, nooit een epos aangeheven, simpelweg omdat dat niet kan zonder het over de tegenhanger ervan te hebben. Had Tolstoi zijn boekwerk 'Vrede' genoemd, dan was hij snel uitgeschreven geweest.

Het begrip vrede kon nooit anders dan negatief gedefinieerd worden, als de afwezigheid van oorlog namelijk, en sinds de instelling van wat Paul Virilio 'de totale vrede' noemt is het zelfs totaal negatief geworden: de vrede die op de oost-west as heerst is een toestand waarin enorme uitgaven worden gedaan om de oorlogsvoorbereidingen tot in het oneindige op te voeren in het kader van de wapenwedloop; de oorlog wordt niet meer op het slagveld gevoerd, maar op het wetenschappelijk-technologische terrein van de ontwikkeling van telkens nieuw wapentuig, dat de 'vijand' ver-

plicht ook voortdurend zijn arsenaal te vernieuwen, wat er weer toe leidt dat het militair-industriële complex zoveel geld en intelligentie opzuigt uit de burgerlijke maatschappij dat die met een totale economische stilstand wordt bedreigd.

Tegen deze pervertering van het vredesbegrip richten Wenders en Handke hun poging 'vrede' opnieuw van een positieve inhoud te voorzien wat, afgezien nog van het feit dat het begrip met erg veel vroeg-fascistische konnotaties wordt opgezaaid en zelfs tot een vergoelijking van het nazisme leidt dat als 'niet vriendelijk' terecht wordt gewezen, ook de aandacht voorgoed wenst af te wenden van wat de na-oorlogse vrede in Europa en Amerika nu eigenlijk precies inhoudt.

"Alles voor arbeid en vrede, voor vreedzame arbeid", is de boodschap van Wenders samen te vatten: "Hij predikt vrede. Hij kiest voor de vrede. Hij wil het jawoord van heel Duitsland! Niet uit persoonlijke eierzucht, maar enkel en alleen om de vrede te kunnen beschermen tegen de bedreigingen van een internationale kliek van zakkenvullers, die om wille van de winst zonder enige scrupules miljoenen mensen ophitst." Maar dit is geen reklametekst voor *Der Himmel über Berlin*, het zijn de woorden van Hitler uit een radiotoespraak van 10 november 1933, uit een tijd dus dat de Duitse Wehrmacht nog te zwak was om een oorlog te beginnen. Hoe durft iemand in deze tijd in godsnaam nog het woord vrede in 'positieve' zin te gebruiken? Wenders laat zijn hoofdpersoon blijmoedig in de geschiedenis treden, maar wel nadat hij daar een essentieel deel uit heeft verdoezeld (ook Le Pen deed het af als 'een detail').

Zou Wenders werkelijk menen wat hij in zijn film uitdraagt, of doet hij dat enkel zo bloedserieus omdat het daardoor allemaal zoveel leuker en spannender overkomt, wat het succes van de film bij niet-Duitse cinefielen zou verklaren? Maar zelfs als het naïviteit zou zijn, als we Wenders op het niveau van zijn maatschappelijke idealen omtrent anti-fascisme, vrede en de bestemming van vrijwillige intellectuelen als alleen maar onverstandig en 'kinderlijk' zouden interpreteren, dan moet toch gekonstateerd worden dat hij dat op het niveau van de door hem toegepaste technische middelen zeker niet is. Zijn film is in esthetisch, filmisch opzicht onmiskenbaar

goed gemaakt, zo goed zelfs dat de door hem opgeroepen filmsche beweging, net als de Beweging waarnaar voortdurend verwezen wordt (de nationaal socialistische) totalitair kan worden genoemd: er is geen ontkomen aan. Wenders weet wat hij doet, maar misschien realiseren wij ons onvoldoende wat dat is en voor wie hij het doet. ("The international reception of any achievement depends upon its capacity for arousing fertile misunderstandings everywhere", was de verklaring die Siegfried Kracauer in 1947 gaf voor het internationale succes van Duitse films van kort na de Eerste Wereldoorlog.)

We moeten niet vergeten dat de film in Berlijn speelt. Op een gegeven moment brengen de engelen een bezoek aan het oostelijk deel van de stad, grauw en leeg. De eerste mensen die ze zien bij hun terugkeer in het westelijk deel zijn een jongen en een meisje in een tedere, zij het verdrietig ogende omhelzing. De oost-west relatie wordt daarmee direkt, en als het ware 'onbewust', geassocieerd met de relatie man-vrouw.

Als Damiël zijn eerste nacht met Marion heeft doorgebracht, spreekt hij de vreemde zin uit: "Ich bin zusammen". Hoe lief dat ook klinkt, gekonstateerd moet worden dat niemand in zijn eentje samen kan zijn. Marion heeft in haar monoloog tegen Damiël gezegd: "Je hebt me nodig. Je zult me nodig hebben." Wie hebben hier elkaar nu precies nodig? Ja, die specifieke man en die specifieke vrouw, zegt de film; maar de suggestie van dat omhelzende paartje na de oost-west reis der engelen was, dat ook dat ene land en dat andere ene land elkaar nodig hebben: de beide Duitslanden immers. 'Ik' kan 'samen' zijn, als die ik bestaat uit twee dezelfde: van 'Duitsland' bestaan er twee: 'Duitsland is samen'.

De overwinning van de scheiding tussen man en vrouw, de 'heelwording' van lichaam en geest, impliceert bij Wenders dus dat de verscheurde en versnipperde Duitslanden hun scheiding kunnen overwinnen, omdat ze elkaar nodig hebben en zullen hebben om de Duitse identiteit te herstellen, om op de gezamenlijk bodem de bloedsbanden weer aan te halen en het kapotte Duitse lichaam te genezen. Duitsland is de nacht ingegaan na de verloren oorlog, maar haar geschiedenis is daardoor niet aangetast: het land is nog heel, de Heimat bestaat nog, al is het nu rijp geworden na een

al te onschuldige voortijd: 'Toen Duitsland Duitsland was, wist hij niet dat het Duitsland was, alles was voor hem bezielend en alle zielen waren één.' En als dit van zichzelf bewust geworden Duitsland weer één is, kan het zijn bezielende werk voor alle mensen doen, kan het de mensheid bevrijden van het juk (van Amerikaanse oorsprong) van geld en consumptie. Niet door een gewelddadige oorlog, zoals een vroegere generatie geprobeerd heeft, maar door 'tedere beelden'.

## IX

"Het begin is er nog", lijkt Wenders Heidegger na te spreken. "Het ligt niet achter ons als iets dat allang bestaan heeft, het bevindt zich vóór ons. Het begin is in onze toekomst binnengevallen, het staat daar in de verte als de over ons gevelde beslissing, dat wij zijn grootsheld weer in moeten halen." De filosoof sprak deze woorden uit in zijn toespraak van 1934 waarmee hij de Duitse universiteit verbond aan de filosofie van de Führer. Toen moest het nog beginnen, in de tussentijd is het begonnen en weten we wat gebeurde toen Duitsland zijn grootsheld inhaalde. Wenders wil het opnieuw laten beginnen, hij ziet de nieuwe maan van de beslissing al boven de horizon opkomen.

Het is blijkbaar niet mogelijk tot vóór het verdwijnpunt van de geschiedenis, waar Canetti over sprak, terug te keren zonder alle reur die er in naam van die geschiedenis bedreven is ook weer binnen te halen. Wenders laat zien dat de wereldoorlog van Hitler weliswaar met de goede inzet is gevoerd, maar met de verkeerde methoden. Het was eigenlijk niet meer dan een uit de hand gelopen, onvriendelijk geworden kinderspel. Dat kan nu niet meer, de totale oorlog is opgevolgd door de totale vrede, het spel dat Duitsland nu voor ieder zal gaan bepalen moet daarom anders zijn. Marion begint haar slottoespraak tot haar man en Duitsland niet voor niets met de dreigende woorden: "Es mu einmal ernst werden". De hemel behoeft ons voor deze ernst.

mei - september 1988

*(Dit artikel is een ingekorte versie van een deel uit een voor 1990 gepland filmboek over Wenders, Riefenstahl en Schwarzenegger.)*